

**İDARE HUKUKU AÇISINDAN YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA
TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞININ GÖREV VE YETKİLERİ**

MUHAMMED BURAK DÜLGER

EKİM 2022

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU YÜKSEK LİSANS TEZİ

İDARE HUKUKU AÇISINDAN YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA
TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞININ GÖREV VE YETKİLERİ

MUHAMMED BURAK DÜLGER

EKİM 2022

ÖZET

İDARE HUKUKU AÇISINDAN YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞININ GÖREV VE YETKİLERİ

DÜLGER, Muhammed Burak
Kamu Hukuku Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Dilhun AYAYDIN
Ekim 2022, 100 Sayfa

6/4/2010 tarihinde kurulan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı kurulmadan önce bu kurumun üstlendiği misyonu kısmen Dışışleri Bakanlığı ve Türk İş birliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı yürütmeye çalışmıştır. Türk İş birliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı ile birlikte bu çerçevede önemli çalışmalar yapılmış olsa da yurtdışında yaşayan Türkler ve akraba topluluklarla ilgili faaliyetlerin tek bir kurumsal yapıdan koordine edilmesi ihtiyacı gündeme gelmiştir. Bu bağlamda dünyanın değişik bölgelerinde yaşayan altı milyondan fazla Türk vatandaşı ve 200 milyondan fazla nüfusa sahip soydaşlar ve akraba topluluklar Türkiye için önemli bir diaspora kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu kaynağı yönetecek ve yönlendirecek güçlü bir kuruma olan ihtiyaç, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın kuruluşuna gerekçe oluşturmuştur. Bu çalışmanın konusu Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığının görev ve yetkilerinin idare hukuku açısından incelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Yurtdışı Türkler, Akraba Topluluklar, İdare Hukuku.

ABSTRACT

DUTIES AND AUTHORITIES OF THE PRESIDENCY FOR TURKS ABROAD AND RELATED COMMUNITIES IN TERMS OF ADMINISTRATIVE LAW

DÜLGER, Muhammed Burak

M.A. in Public Law

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Dilhun AYAYDIN

October 2022, 100 pages

Before the establishment of the Presidency For Turks Abroad and Related Communities, established on 6/4/2010, the mission undertaken by this institution was carried out in part by the Ministry of Foreign Affairs and the Turkish Cooperation and Coordination Agency. While significant work has been carried out in this framework along with the Turkish Cooperation and Coordination Agency, the exigency of coordinating activities related to Turks and Related Communities living abroad from one institutional structure ensued. Within this context, more than six million Turkish citizens living in different parts of the world and related communities with a population of more than 200 million, have been considered as an important source of diaspora for Turkey. The necessity for a strong institution to manage and direct the mentioned resource has been the rationale for the establishment of the Presidency For Turks Abroad And Related Communities. The subject of this study is to examine the duties and competencies of the Presidency For Turks Abroad and Related Communities in terms of administrative law.

Keywords: Turks Abroad, Related Communities, Administrative Law.

TEŐEKKÖR

Bu alıŐma sırasında; değerli vaktini esirgemeden sorularımı hiçbir zaman cevapsız bırakmayan, danıŐtıęım tÖm sorunları gÖler yÖzÖyle çÖzen, gelecekteki meslek hayatım için 6rnek aldığım, tez çalışması sÖrecinde yardım ve katkılarıyla beni bilgilendiren ve y6nlendiren tez danıŐmanım Dr. 6ęr. Üyesi Dilhun AYAYDIN'a teŐekkÖr ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1
BÖLÜM I OSMANLI VE CUMHURİYET DÖNEMLERİNDE VATANDAŞLIK KAVRAMI VE SOYDAŞLARA YÖNELİK HUKUK POLİTİKASI.....	3
1.1. TEBAA VE VATANDAŞ KAVRAMLARI VE AYRIMLARI	3
1.2. SOYDAŞLIK VE AKRABA KAVRAMLARI	2
1.3. OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE TEBAA ANLAYIŞI.....	4
1.3.1. Müslümanlar.....	6
1.3.2. Zimmiler.....	6
1.3.3. Müste'menler	6
1.3.4. Harbiler.....	7
1.4. KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI	7
1.4.1. Batı Dünyasında Vatandaşlık Kavramının Ortaya Çıkışı	7
1.4.2. Batı Dünyasındaki Vatandaşlık Kavramının Osmanlı Devleti'ne Yansımaları	8
1.4.2.1. Sened-i İttifak Dönemi.....	8
1.4.2.2. 1839 Tanzimat Fermanı Dönemi	8
1.4.2.2. 1856 Islahat Fermanı Dönemi.....	9
1.4.2.3. 1869 Tabiiyet-i Osmaniyye Kanunnamesi Dönemi.....	9
1.4.2.4. 1876 Kanuni Esasi Dönemi	10

1.4.2.5. 1908 II. Meşrutiyetin İlanı ve 1909 Anayasa Değişiklikleri Dönemi	11
1.5. LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI ÇERÇEVESİNDE AZINLIKLARIN STATÜSÜ.....	11
1.6. CUMHURİYET DÖNEMİNDE VATANDAŞLARA VE SOYDAŞLARA YÖNELİK HUKUKİ VE KURUMSAL FAALİYETLER	14
1.6.1. Cumhuriyet Döneminde Vatandaşlara Yönelik Hukuki Faaliyetler	14
1.6.1.1. Anayasal Vatandaşlık Kavramı	14
1.6.1.2. 1921 Anayasası Dönemi	15
1.6.1.3. 1924 Anayasası Dönemi	16
1.6.1.4. 1961 Anayasası Dönemi	17
1.6.1.5. 1982 Anayasası Dönemi	19
1.6.2. Cumhuriyet Döneminde Vatandaşlara ve Soydaşlara Yönelik Kurumsal Faaliyetler	19
1.6.2.1. 1923-1945 Arası Dönem.....	20
1.6.2.2. 1945-1989 Arası Dönem.....	21
1.6.2.2.1. Almanya'ya İşçi Olarak Giden Türklere Yönelik Kurumsal Faaliyetler.....	21
1.6.2.2.2. Balkan Türklerine Yönelik Kurumsal Faaliyetler ..	23
1.6.2.2.3. Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Sonraki Dönem	25
BÖLÜM II YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞININ TEŞKİLAT YAPISI, GÖREV, YETKİ VE FAALİYETLERİNİN İDARE HUKUKU AÇISINDAN İNCELENMESİ	27
2.1. KURUMUN TARİHÇESİ	27
2.2. KURUMUN HUKUKİ ALTYAPISI.....	29
2.3. KURUMUN TEŞKİLAT YAPISI	31
2.4. KURUMUN ÇALIŞMA USULLERİ.....	36
2.5. KURUMUN İDARİ TEŞKİLAT İÇERİSİNDEKİ YERİ	37
2.6. KURUMUN GÖREV, YETKİ VE FAALİYETLERİ.....	47
2.6.1. Kurumun Görev ve Yetkileri.....	47
2.6.2. Kurumun Faaliyetleri	47

2.6.3. Kurumun Görev ve Yetkilerinin İdare Hukuku Açısından Değerlendirilmesi.....	51
2.7. KURUMUN DİĞER KURUMLAR İLE İLİŞKİLERİNİN İNCELENMESİ	58
2.7.1. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı.....	58
2.7.2. Dışişleri Bakanlığı.....	61
2.7.3. Yükseköğretim Kurulu.....	61
2.7.4. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı	63
2.7.5. Diğer Kurumlar	65
2.8. KURUMUN SOYDAŞ VE AKRABA TOPLULUKLARINA YÖNELİK ARACILIK İŞLEVİ	68
SONUÇ.....	72
KAYNAKÇA	75
ÖZGEÇMİŞ.....	84

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Faaliyet Alanları	67
---	----

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Teşkilat Yapısı.....	33
-------------------------------	----

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

Kısaltmalar

ABAP	: Akademik ve Bilimsel Araştırmalar Programı
DİP	: Diaspora İş birliği Programı
DKİP	: Dini Kurumlarla İş birliği Programı
EDEP	: Eğitim Destekleri Programı
EİKGP	: Eğitim İş Birliği ve Kapasite Geliştirme Programı
KHİP	: Kültürel Hareketlilik ve İş birliği Programı
KİP	: Kültürel İş birliği Programı
STİP	: Sivil Toplum ve İletişim Programı
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİKA	: Türk İş birliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı
TMP	: Türkiye Mezunları Programı
YEE	: Yunus Emre Enstitüsü
YTB	: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

GİRİŞ

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) 06 Nisan 2010 tarihinde kurulmuş olup görevlerinin bir kısmını Dışişleri Bakanlığı ve Türk İş birliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA) yürütmüştür.

Ulaşım ve iletişimin hızla geliştiği günümüz dünyasında dünyanın değişik bölgelerinde yaşayan Türk vatandaşlarının ve soydaşların sayısının gittikçe artmasıyla yurtdışında yaşayan Türkler ve akraba topluluklarının tek bir çatı altında toplanması ve buradan koordine edilmesi ihtiyacı doğmuş olup; bu gerekçe ile Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluğu Başkanlığı (YTB) kurulmuştur. Bu kurumun benzer faaliyetler yürüten diğer kurum ve kuruluşlara nazaran daha genç ve yeni bir başkanlık olması, hukuki yapısı anlamında herhangi bir çalışma yapılmamış olması ve farklı bir perspektiften ele alınması amacıyla görev ve yetkilerinin idare hukuku açısından incelenmesi bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Bu çerçevede Birinci bölümde Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde vatandaşlık kavramı ve soydaşlara yönelik hukuk politikası üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda önce tebaa ve vatandaş kavramları arasındaki farklılık irdelenmiştir. Söz konusu kavramlar arasındaki ayırım vurgulandıktan sonra YTB'nin faaliyet kapsamındaki yurtdışı Türklerin ve akraba toplulukların ortaya çıkmasına zemin oluşturan Osmanlı Devleti dönemindeki tebaa anlayışı incelenmiştir. Müteakiben batı dünyasında vatandaşlık kavramının ortaya çıkışı ile batı dünyasındaki vatandaşlık kavramının Osmanlı Devleti'ne yansımaları dönemler itibariyle ele alınmıştır. Daha sonra Lozan Barış Antlaşması çerçevesinde azınlıkların statüsü konusu üzerinde durulmuş, bu bölümün sonunda Cumhuriyet döneminde soydaşlara yönelik hukuki ve kurumsal faaliyetler analiz edilmiştir.

İkinci bölümde YTB'nin kuruluşu, teşkilatı ve Türk idari teşkilatı içerisindeki konumu incelenmiştir. Bu kapsamda Kurumun tarihçesi, hukuki altyapısı, teşkilat yapısı, çalışma usulleri ve idari teşkilat içerisindeki yeri irdelenmiştir. Ayrıca Kurumun faaliyet alanı ile çakışan Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) ve TİKA gibi diğer kurumlar da bu bölümde

incelenmiştir. Söz konusu bölümde YTB kurumunun akraba topluluklarına yönelik aracılık işlevi, görev, yetki ve faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Bu bölümde önce Kurumun soydaş ve akraba topluluklarına yönelik aracılık işlevi ele alınmış, daha sonra Kurumun görev, yetki ve faaliyetleri ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Bu bölümün sonunda Kurumun görev ve yetkileri idare hukuku açısından değerlendirilmiştir.

BÖLÜM I

OSMANLI VE CUMHURİYET DÖNEMLERİNDE VATANDAŞLIK KAVRAMI VE SOYDAŞLARA YÖNELİK HUKUK POLİTİKASI

1.1. TEBAA VE VATANDAŞ KAVRAMLARI VE AYRIMLARI

Tebaa kavramı, İslami siyaset anlayışının etkisi ile ortaya çıkmış ve Osmanlı Devleti'nde yönetilen halkı ifade etmek için kullanılmıştır. Vatandaş ve tebaa kavramları, askeri sınıf haricindeki şehirlileri, köylüleri ve konar-göçer vergi mükelleflerini ifade etmekteydi. Bu insanlar yaptıkları mesleklere göre esnaf-zanaatkâr, tüccar, çiftçi ve hizmet görenler olarak 4 farklı temel katmana ayrılmaktaydı. Tanzimat Fermanı'nın ilanı öncesinde reaya terimi, "gayrimüslim Osmanlı tebaası"nı ifade etmek için kullanılıyordu.¹

Osmanlı toplum sistemi içerisinde “millet” tabiri Arapça'daki anlamı ile dinî bir topluluğu karşılayan bir terim olup, bu terim kimi zaman geniş bir cemaati olduğu gibi yansıtmakta, kimi zaman bir dille konuşan grubu, kimi zaman ise, bir ibadethanede ibadet eden aynı inançtaki insanları ifade etmekteydi.² Bu açıdan Osmanlı'da kullanılan “millet” sözcüğü klâsik anlamda İslâm kültüründe yer aldığı şekilde; “belirli bir sözü” ya da “vahiy kitabını” kabul etmiş insanlar adına kullanılmış ve Osmanlı'daki her millet, kendi içerisinde hiyerarşik anlamda ve bağlı buldukları inancın getirdiklerine sadık bir şekilde düzenlenmiştir.³ Millet olgusunun bilinen modern manada “ulus” (nation) olarak kullanımı ve bir bu açıdan anlamda gerçekleşen değişikliğin yaşanması 19. yüzyılın sonlarında yaşanmıştır.⁴ Osmanlı'daysa bu açıdan millet olgusu, hem dinî hem sosyal topluluğu, ayrıca bunların idarî ve dinî temellerini

¹ Mehmet ÖZ (2007), “Reaya”, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 34, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, s.490 vd.

² Bülent ERYILMAZ (1996), *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, Risale Yayınları, İstanbul, s.16.

³ A. Adem GÖK (2001), “Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimler Millet Sistemi, Tarihi Gelişimi ve Milletlerarası Antlaşmalar”, *Türkiye ve Siyaset*, S.3, s.101 vd.

⁴ Mehmet GÜRKAYNAK (2003), “Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi ve Yahudi Milleti”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadî ve İdarî Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.9, S.2, s.275.

ifade etmekteydi.⁵ Osmanlı Devleti'ndeki bu millet sistemi esas itibariyle İslâm'daki "zimmî hukukuna"⁶ dayanmaktaydı.⁷ Osmanlı Devleti, dönemindeki imparatorluklar ve diğer devletlerin yaptığı gibi tek tip insan oluşturmamış, kendi sınırında yaşayan insanları kendi yaşantılarına saygı duyarak, yaşayanların kendi idarelerine bağlılığını sağlayacak şekilde geliştirdiği millet sistemiyle bir arada tutmuştur.

Ülkemizdeki hukuk tarihi açısından vatandaşlık olgusunun tartışılması ve vatandaşlıkla ilgili ilk hukuki metinlerin ortaya çıkması 19. yüzyılda kendini göstermiştir. Modern anlamda vatandaşlık anlayışının Amerikan Bağımsızlık Savaşı ve Fransız Devrimi sonrası geniş bir kitlede yankı uyandırdığı dikkate alınırsa 19. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı Devleti'nde vatandaşlığın konuşulması, yeni olayların Osmanlı Devleti'ne çok geç bir şekilde ulaşmadığının da bir göstergesidir. İmparatorluk sistemine kamu hukuku açısından özgünlük veren 2 sistemi Osmanlı'daki millet yapısı ve "reaya" denilen tüm Osmanlı tebaası'nın sahip oldukları hukuki durumdur. Osmanlı Devleti'nde "millet" kavramıyla sınıflama yapılırken, ortak kültürel miras veya etnik kökenler değil; insanların inandıkları dinler temel alınmıştır. Müslümanlardan oluşan hâkim millet yanında, Ortodoks Hristiyanlar "Rum milleti" olarak adlandırılırken; Ermeniler ve Yahudiler de din bazında millet olarak kabul edilmişlerdir.⁸

Vatandaşlık kavramı, etimolojik olarak Antik Yunan şehir devletlerini işaret eden "cite" ya da "city" kelimelerinden türetilmiş, şehir devletine mensup olmayı ifade eden "citizen" ya da "citoyen" kelimesinden doğmuştur.⁹ Vatandaşlık kavramına bakıldığında, kavramın ilk defa antik çağ uygarlıklarında kullanıldığını görülmektedir. Osmanlı ve Türk vatandaşlık çalışmaları bağlamında, vatandaşlık kavramı genellikle tebaa kavramından yola çıkılarak, 19. yüzyılın ortalarından itibaren oluşan devlet ile onun yasal ve siyasi içeriği kapsamında anlatılır. Tebaadan vatandaşlığa geçiş, II. Meşrutiyet döneminin en önemli unsurlarından biri olarak nitelendirilmişse de; 1839

⁵ Benjamin BRAUDE (2002), "Millet Sisteminin İlginç Tarih", *Türkler Ansiklopedisi, Cilt:10*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 245.

⁶ Zimmet hukuku, bir bölgenin fethinden sonra o bölgede kalarak hayatlarını devam ettirmek isteyen gayrimüslimler için İslâm devletinin İslâm hukuku çerçevesinde can, mal, din ve kültür gibi konularda himaye sağlaması ve gayrimüslimlerin de buna karşılık devlete vergi vermesidir. M. Ahmet AYDIN (1999), "Gayrimüslimler", *Osmanlı Devleti Tarihi, Cilt: 2*, s.419 vd.

⁷ Yuluğ Tekin KURAT (1999), "Çok Milletli Bir Ulus Olarak Osmanlı İmparatorluğu", *Osmanlı Ansiklopedisi, Cilt: 5*, Yeni Türkiye Yayınları, s.217 vd.

⁸ Mehmet Akif AYDIN (2014), *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yayınları, İstanbul, s.144.

⁹ Ezgi Güzel POLAT (2011), "Osmanlıdan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı", *Ankara Barosu Dergisi*, S.2011/3, s.127 vd.

tarıhli Tanzimat Fermanı, tebaadan vatandaşlığa geçişin ilk başladığı tarih olarak kabul edilmektedir. Zira Osmanlılık kavramı da ilk kez bu dönemde belirtilmiştir. Tanzimat Fermanı'nın başında tebaadan “vatandaş” terimiyle söz edilmektedir.¹⁰

Türk hukukunda vatandaşlık kavramı ve vatandaşlığa ilişkin kabul edilen temel prensipler 07/11/1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın “Siyasî Hak ve Ödevler” başlıklı dördüncü bölümdeki 66. maddesinde düzenlenmiştir. Anılan maddede öncelikle “*Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür.*” ifadesine yer verilmek suretiyle “Türk” ibaresi ile etnik bir birlik, ırk ya da soy değil, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığının kastedildiği vurgulanmaktadır. Bu çerçevede, Türk devletine vatandaşlık bağı olan kişiler; ırkî, dinî, mezhebi ve kültürel kökeni ne olursa olsun, “Türk vatandaşı” adını tařımaktadır¹¹.

Fişek, tabiiyet ve vatandaşlık kavramlarının aynı anlama gelmediklerini belirtmiştir. Yazara göre tabiiyet kelimesi gerçek ve tüzel kişiler için olduğu gibi gemi ve hava gemilerinin de devlete bağlılığını belirtmek için kullanılmaktadır. Vatandaşlık ise yalnızca gerçek kişileri devlete bağlayan bağı ifade için kullanılabilir. Ayrıca sömürgeye sahip ölkelerde ana vatan halkı vatandaş olduğu halde sömürge ahalisi sadece tebaa vasfını haizdir.¹² Hukuki bakımdan bir başka yaklaşıma göre Nomer, Türk hukuku açısından tebaa, vatandaş, tabiiyet, vatandaşlık kavramlarının aynı anlamlara geldiğini belirtmiştir.

1.2. SOYDAşLIK VE AKRABA KAVRAMLARI

Sözlükteki anlamına bakılacak olursa soydaş, “soyları bir olan bireylerden her biri” olarak ifade edilmiştir.¹³ Daha önceden kullanılan “Türk soylu” kavramı yerine 2000'li yıllardan sonra “soydaş” kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması müteakiben, İmparatorluğun bünyesinde bulunan, ancak sınırların değişmesinden sonra, özellikle Orta Asya, Balkanlar ve Kafkasya'daki millet ve topluluklarla bağ kesilmemiş; bu topluluklarla gerek kültürel gerek sosyal ilişkiler devam etmiştir.¹⁴

¹⁰Niyazi BERKES (2003), *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.217.

¹¹Ergin NOMER (2017), *Türk Vatandaşlık Hukuku*, Filiz Kitabevi, İstanbul, s.58.

¹²Hicri FİŞEK (1961), *Anayasa ve Vatandaşlık*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, s.1.

¹³TDK (2015), *Türkçe Sözlük*, 10. Baskı, TDK Yayınları, Ankara, s.741.

¹⁴Suat BEYLUR (2020), “Türk Dış Politikasında Soydaşlar ve Akraba Topluluklar Üzerine Kavramsal Bir Tartışma”, *Eurasian Resarch Institute Weekly e-bulletin*, Sayı: 248, Akhmet Yassawı University, Kazakhstan, s.1.

“Soydaş” kavramı, Türk soyundan gelenleri ifade eden anlamında kullanılan bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu terim, Türk Cumhuriyetleri gibi bağımsız devletlerin halklarını nitelendirdiği gibi, çeşitli ülke ve bölgelerde özerk ya da topluluk olarak yaşayan ve ana dili Türkçe olan kişileri ifade etmek için kullanılmaktadır.

“Akraba” kavramı, daha geniş bir çerçeveye sahip olup, Osmanlı İmparatorluğu’nun hüküm sürdüğü coğrafya içerisinde yer alan ve ortak tarih, din ve kültür birliğine sahip olan toplulukları ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Akraba toplulukları ise “*aynı kandan gelen, aralarında kan birliği olan topluluklara verilen ad*” olarak tanımlanmıştır. Akraba toplulukları kavramının aynı zamanda, ırk ve kültür ile doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Bu kavramlar sosyolojik birer terim olduğundan, literatürde hukuki tanımları mevcut değildir. Bununla birlikte, bu kavramlara hükümet programlarında, kanun metinlerinde ve bakanlıkların iç mevzuatında yer verildiği görülmektedir. Ancak, kanun metinleri içerisinde bu kavramlara yer verilmekle birlikte kavramların herhangi bir tanımına rastlanılmamaktadır. Dolayısıyla hukuki açıdan soydaş ve akraba kavramlarının kullanımı bakımından belirsizlikler ortaya çıkmaktadır.

Vatandaşlığın bir kişi ile belirli bir devlet arasındaki hukukî bağı ifade etmesine karşın¹⁵, milliyet ve soy kavramları; ırk, dil, din ve kültür gibi öğeleri kapsamına alan, teknik anlamda hukukî olmayan; sosyolojik kavramlardır.¹⁶

Dünya genelinde imparatorlukların parçalanması ve ulus devletlerin ortaya çıkması ile birlikte milli devlet anlayışı ön plana çıkmıştır. Yeni ulus devletlerin sınırları dışında kalan topraklar üzerinde yaşayan topluluklar, başka devletlerin azınlığı haline gelmişlerdir. Öte yandan başka devletlerin azınlığı olan topluluklar kendi etnisitelerinin egemen olduğu devlet halkları için soydaş niteliği kazanmışlardır. Örneğin Bulgaristan Prensiğinin Osmanlı Devleti’nden ayrılmasından itibaren Bulgaristan’da yaşayan Türkler, azınlık haline gelmiş; önceden tebaası oldukları Osmanlı Devleti’nin artık soydaşı olmuşlardır. Günümüzde soydaş kavramı, Türkmenistan, Azerbaycan gibi kendi bağımsız devletini kurmuş olan devletler ile Gürcistan, Bulgaristan, Irak, Yunanistan gibi ülkelerde azınlık olarak yaşamakta olan Türk soylu birey ve toplulukları içine almaktadır.

¹⁵ Ergin NOMER (2003), *Vatandaşlık Hukuku*, 14. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul s.16

¹⁶ Rona AYBAY (2000), “İnsan Hakları Açısından Vatandaşlık”, *İçinde, İnsan Hakları*, Ed. Korkut TANKUTER, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.18.

Soy ve soydaş kelimelerinin farklı alt kategoriler arasında belirleyici kriter oluşturması bakımından ayrı bir anlam ve önemi bulunmaktadır. Soy kavramı “aynı atadan gelen kişiler” olarak belirtilmektedir. Anayasa’nın 66. Maddesinde yer alan “*Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür. Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türk’tür*” hükmü ve 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu ile Türk kavramı vatandaşlık bağı üzerinden tarif edilmiş, bu şekilde dil, din, ırk, soy gibi başka bağların Türklüğü tanımlayan diğer hukuki düzenlemeler içerisinde yer almasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Buna göre Türk Hukuku çerçevesinde soydaşlık, Türk vatandaşlarının soy bağı ile ilgilidir; kan, ırk veya tarihsel bağ yerine vatandaşlık bağı üzerinden sürmesi gerekmektedir.¹⁷ Bununla birlikte, Türk Hukukunda çeşitli yasal düzenlemelerde, “Türk soyundan olan kişiler, “Türk soylu yabancılar” gibi kavramlara da rastlanmaktadır.¹⁸

1.3. OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE TEBAA ANLAYIŞI

Osmanlı Devleti’nde “tebaa” dinî birlik ile birtakım anlaşmalar ile padişaha bağlı olanlar manasında kullanılmaktadır. Bunlar arasındaki esas farklar şu şekildedir: “Kul” tam anlamı ve bütün yönleriyle hükümdarın emrindedir, “tebaa” ise vatandaşlığa geçişte ilk aşama olarak belirli şartlar altında hükümdara tabiiyeti ifade eder.¹⁹ Reaya (tebaa) terimi, “vergi ödemekle yükümlü ve yönetilen tabaka” manasında kullanılmaktadır. Yerleşim birimlerine göre tebaa; askeri sınıfın dışında kalan vergi mükelleflerini ifade etmektedir. Tanzimat dönemi öncesinde ise reaya terimi, "gayrimüslim olan Osmanlı tebaası" için kullanılmaktaydı.²⁰

Osmanlı Devleti’nde Müslümanların yanında, gayrimüslim hukukunun da korunmasına dikkat edilmiştir. Halkın huzuru, mali düzenin korunması aynı zamanda devletin güvenliği de buna göre düzenlenmiştir.²¹

Osmanlı Devleti’nde halk, din esasına göre ayrıma tabi tutulur; resmi tasnifte etnik kimlik dikkate alınmazdı. Böylece tebaanın tüm sınıflarına hoşgörülü olmak ya da halk zümrelerinin hukukunu gözetmek bakımından kavramlar etnik olmayıp, dini

¹⁷ Fırat YALDIZ (2018), “Türk Kamu Yönetiminde ‘Soydaş’ Sorunsalı: İç Politikadan Dış Politikaya”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 51, S. 4, s. 1.

¹⁸ Örneğin; İskân Kanunu (RG: 21.6.1934-2733) (m. 3), *Türk Vatandaşlığı Kanunu* (RG: 22.2.1964-11638) (m. 7/c); İskân Muafiyetleri Nizamnamesi (RG: 5.10.1935-2898) (m. 3).

¹⁹ Fatma GÜRSES ve Nilgün GÜRKAN PAZARCI (2010), “Siyasal Gündemin Yurttaşlık Kavramına Etkileri: Ders Kitapları Üzerinde Bir İnceleme”, *Karaburun Bilim Kongresi*, İzmir, s.5-6.

²⁰ Mehmet ÖZ 2007, age., s. 490.

²¹ Ayhan PALA (2017), “Gebran-ı Etrak: Osmanlı Anlayışında Din ve Kavmiyet”, *Archivum Ottomanicum*, S.34, s.1.

mezhebi olguları kapsardı. Osmanlı hukuk sisteminde her inanç mensubu ve her cemaat serbest yargılanma talebinde bulunabilirdi. Osmanlı hukukunda modern hukukun aksine, her kesim için benzer davaların aynı tür mahkemede görülmesi şart değildi. Gayrimüslimler ve Müslümanlar için farklı adalet sistemleri uygulanırdı. Şer'i mahkemelerin yanı sıra, gayrimüslimler istedikleri takdirde kendi mezhep ve dinlerine mensup ruhani liderleri tarafından yönetilen cemaat mahkemeleri ile yabancı uyruklu kişilerin hukuki işlemlerine bakan konsolosluk mahkemelerinde yargılanabiliyorlardı. Böylece de yargıda aynı konular için bile parçalı, bölünmüş bir muhakeme yapısı vardı. Gayrimüslimler, memurların olumsuz yaklaşımlarına muhatap olmamaları açısından, Osmanlı yönetici sınıfıyla doğrudan değil, mensup oldukları cemaatlerin idarecileri aracılığıyla irtibat içine girerlerdi.²²

Gayrimüslimlerin merkezde temsilleri, kendi patrikleri aracılığıyla olurdu. Vergi tahsili ve toplumun iç düzenini sürdürmek gibi idareyi ilgilendiren temel meselelerin yürütülmesinde, patriklik önemli bir rol oynardı. Ruhbanların tayini, azli, kilise ve manastırlara atanmaları öncelikle patriğin isteği ve bunun da saray tarafından onaylanması ile gerçekleşirdi. Patrikler de ilgili cemaatin, sivil ve dini liderlerinden oluşan bir konsey tarafından seçilir ve bu seçilen patriğe, sarayın onayıyla, yetki ve sorumluluklarını bildiren bir beraat verilirdi. Patrikler, resmi işlerini Dîvân-ı Hümâyun'a sunduğu arzuhaller ile yürütmekteydi. Ayrıca, cemaat mensupları ve ruhbanlar da kişisel ve sosyal konularda direkt, İstanbul patriğinin aracılığı olmadan da Dîvân-ı Hümâyun'a müracaat edebilirlerdi. Katolik ve Gregoryen Ermeniler arasındaki çekişmeler, Osmanlı Devleti'nce onların iç meseleleri olarak görülür; eğer düzenin bozulması, tebaanın haklarına tecavüz seviyesine gelirse, cemaat mensuplarının veya patriklerin başvurması ile uyuşmazlığa müdahale edilirdi.²³

Osmanlı Devleti'nde tebaa idaresinde hukuki olarak; Müslim veya gayrimüslim fark etmeksizin insanlar ve aralarındaki meselelerin çözümünde adalet gözetilmiş; hoşgörülü ve adil olmakla (adaleti tesis etmekle) sorunlar çözüme kavuşturulmuştur.

²²Bilal ERYILMAZ (1999), "Osmanlı Devleti'nde Farklılıklara ve Hoşgörüyü Kavramsal Bir Yaklaşım", *Osmanlı Ansiklopedisi, Cilt: 4*, Yeni Türkiye Yayınları, s.238.

²³Ensar KÖSE (2017), "İstanbul Ermeni Patrikliğinin Osmanlı Hükümeti'yle Münasebetlerine Tesir Eden Dinamikler (18. Yüzyılın İlk Yarısı)", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, Cilt:3, S.5, s.5.*

1.3.1. Müslümanlar

İdare; İslam dininin esaslarına göre yaşamayı prensip edinen ve devlete bağlılık (tebaalık, tabiiyet) açısından İslam hukukunun üzerlerinde geçerli olduğu Müslümanların yönetiminde Arap, Çerkez, Boşnak vb. bu tebaayı ayrıma tutmamıştır. Farklı etnisitelerden de olsa, aynı dini inanışa sahip olan bireyler Müslüman olarak nitelendirilmişlerdir. Devletin uygulamaya çalıştığı siyaseti sayesinde; mezhep ve din farklılıkları toplumsal olarak bir çatışma nedeni olmaktan uzaklaştırılmış ve birlikte yaşamaya elverişli ortak bir zemin oluşturulmak istenmiştir. Bununla beraber, Osmanlı toplum yapısında, Sünnî anlayış ön planda olmuş, aynı zamanda devletin kurumsal yapısı da buna göre şekillenmiştir.²⁴

1.3.2. Zimmiler

Gayrimüslim zimmiler, nüfusun önemli bir kısmını oluşturmaktaydılar. Devletin ve zimmilerin belli esaslar çerçevesindeki hak ve sorumlulukları, zimmet akdi anlaşması ile belirlenmekteydi.²⁵ Daha önceden de Türk ve İslam devletlerinde uygulanmış olan bu sistem, Osmanlı Devleti'nde geçmişteki uygulamalardan daha nitelikli bir yapıya sahip olmuştur. Zimmiler arasında etnik köken ve din esasına göre herhangi bir ayırım gözetilmemiştir. Zimmiler de Müslümanlar gibi devlete belli vergiler vermekte, bunun sonucunda da mal, can ve namus emniyetlerini teminat altına almaktaydılar. Zimmiler, kendi din ve mezheplerine göre; boşanma, evlenme, miras, ibadet, eğitim vs. haklarını serbestçe kullanabilmekteydiler.²⁶

1.3.3. Müste'menler

Müste'menler yabancı devletlerin vatandaşı olup geçici oturma izinlerine sahip olan, gayrimüslimlerin ikinci ana grubunu oluşturmaktadırlar.²⁷ Müste'menlerin zimmilerden farkı, belli şartlar dâhilinde gezi, elçilik, ticaret gibi gerekçelerden ötürü, Osmanlı topraklarında geçici olarak yaşayan gayrimüslim yabancılar olmalarıdır. Bunlar, statü itibarıyla zimmilere benzerlerdi. Bazı istisnalarla beraber, şahıs ve ceza hukuku ile ilgili konularda bunlara İslam hukuku hükümleri uygulanırdı.²⁸

²⁴Tahsin ÖZCAN (2007), "Osmanlılar (Dini Hayat)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 33, İstanbul, s.538.

²⁵Muharrem GÜRKAYNAK 2003, age., s.278-279.

²⁶M. Akif AYDIN (2009), *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, s.145.

²⁷Muharrem GÜRKAYNAK 2003, age., s.278-279.

²⁸M. Akif AYDIN 2009, age., s.154-156.

Özetle; Osmanlı devletinden oturma izni alarak hayatını ticaretle vb. para kazanılabilecek işlerle geçinen müste'menler ve yukarıda diğer başlıkta açıkladığımız zimmiler Osmanlının en varlıklı kişi ve aileleri arasında yerini almışlardır.

1.3.4. Harbiler

Osmanlı devletinde ne zimmi ne de müste'men olamayan, devletten izinli olmayıp kendilerini devlete karşı gören gayrimüslim gruba "harbiler" denmektedir. 3. Grup olarak karşımıza çıkan bu grup idare bakımından yönetimi en zor olan ve devletin kolluk güçleriyle sürekli mücadele içinde olduğu bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.4. KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI

1.4.1. Batı Dünyasında Vatandaşlık Kavramının Ortaya Çıkışı

Vatandaşlık kavramı ilk olarak, M.Ö. 8. yüzyılda, Yunan şehir devletlerinde ortaya çıkmış, fakat Fransız Devrimi ve sonrasındaki gelişmelerle modern anlamda vatandaşlık kavramı gündeme gelmiştir. Yunanca (*politias*) ve Latince (*civis*) köklerinden gelen, yurttaş temel olarak, bir siyasal topluluğun üyesi olarak tanımlanmaktadır ve siyasi hayata katılma hakkı olan yabancılardan ayrıcalıklı zümreyi ifade etmektedir. Fransız Devrimi'nden sonraki yurttaş kavramı, Yunan şehir devletlerindeki yurttaş kavramından farklı bir nitelik kazanmış olup, Yunan şehir devletlerindeki anlamından farklı olarak, yürürlükteki demokrasiye katılma hakkına sahip olmak değil, aksine kendi özgür aktif bir şekilde yürürlükteki demokrasinin derecesini belirleyen olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda çağdaş demokrasilerdeki yurttaş tipinin Fransız Devrimi'nden sonra ortaya çıktığı ifade edilmektedir.²⁹ Bununla birlikte, Roma Hukukunda da Antik Yunan Hukuk sistemiyle benzer bir anlayışın hâkim olduğu görülmüştür.³⁰

Özetle, ulus devletleri ortaya çıkararak Fransız Devrimi'nden sonra ve 19. yüzyıldan bu yana, endüstrileşme, kentleşme, modernizasyon ve kapitalizm ile beraber, vatandaşlık kavramı da büyük bir değişime uğramış; modern devlet teorisinin bir çıktısı olarak dilimize girmiştir.³¹

²⁹Ahmet SARIBAY (1992), *Siyasal Sosyoloji*, Gündoğan Yayınları, Ankara, s.87-88.

³⁰Ezgi Güzel POLAT 2011, age., s.127.

³¹A. Ahmet TOPÇUOĞLU (2012), "Modern Hukuk ve İslam'da Vatandaşlık Kavramının Hukukî Temeli", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. Cilt: 16, S.3, s.185-186.

1.4.2. Batı Dünyasındaki Vatandaşlık Kavramının Osmanlı Devleti'ne

Yansımaları

1.4.2.1. Sened-i İttifak Dönemi

1807 yılında, Nizam-ı Cedit ordusunun ortadan kaldırılmasından sonra, Osmanlı Devleti'nde, Sultan ve kullar arasındaki ilişkiler, “*Şer'i Belge*” adı verilen bir belge ile belirlenmiştir. Bu belgeye göre yöneticiler, kanuna ve şeriata uygun olmayan davranışlar sergilediklerinde, askerler tarafından uyarılacak; ancak askerler, devlet işlerine karışmayacaklardır. Daha sonra 1808 yılında “Sened-i İttifak” yapılmış olup, bu vatandaşlık ile ilgili yapılacak düzenlemelerin bir ön hazırlığı olmuştur. Bir Osmanlı Magna Carta'sı olarak değerlendirilen *Sened-i İttifak*, *kanunname* olarak, yurttaşların haklarının derlenmesine ve imparatorluk içinde ayanların nüfuzlarının artmasına sebep olmuştur.³²

1.4.2.2. 1839 Tanzimat Fermanı Dönemi

3 Kasım 1839 tarihli Tanzimat Fermanı, Osmanlı Devleti'nde yaşayan tebaanın mal, can, konut dokunulmazlıkları ve namuslarını güvence altına almıştır. Aynı zamanda fertler ile devlet arasında, fertlerin Osmanlı Devleti'nin vatandaşı statüsünde olmalarından kaynaklanan yeni bir hukuki yönetim bağı kurmuştur.

Fermanda belirtilen kişilerin siyasi iktidara bağlı oldukları süre içinde devletin, fertlerin rahat yaşamasını sağlayacak can, mal, namus ve konut gibi haklarını korumayı vaat ederek aslında tebaası yani vatandaşları üzerinde himayesi gereken ve bu yönde hizmet vermek isteyen bir idare şekli ortaya konulmuştur. Bu fermanla kabul edilen ilkeler doğrultusunda artık tebaa; padişahın emaneti olan bir zümre değil, padişahın ant içerek taahhütte bulunduğu fertlerden olan bir zümre olarak karşımıza çıkmaktadır.

³² Artun ÜNSAL (1998), “Yurttaşlık Anlayışının Gelişimi”, *İçinde, 75. Yılda Tebaa'dan Yurttaşa Doğru*, Ed. Artun Ünsal, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s.20.

1.4.2.2. 1856 Islahat Fermanı Dönemi

Tanzimat Fermanı gibi Islahat Fermanı da içinde bulunduğu döneme uygun bir Osmanlı milletinin oluşmasındaki önemli aşamalardan biri olmuştur. Islahat Fermanı, Müslüman ve gayrimüslim Osmanlı vatandaşları arasındaki farklılıkları ortadan kaldırarak mümkün olduğunca eşit bir Osmanlı vatandaşı yaratmaya çalışmıştır.³³ Lakin Islahat Fermanı Osmanlı millet sisteminde en önemli ayrımların yaşandığı bir dönemin başlangıcı olmuştur. Islahat Fermanı, gayrimüslim tebaaya; vilayet ve belediye meclislerinde yer alma, ahkam-ı adliye'ye üye olabilme, millet örgütlenişlerinin tekrar düzenlenerek bu meclislere ruhanilerden başka halktan temsilcilerin de katılması gibi üç önemli reform getirmiştir. Bütün bunlar gayrimüslim milletlerin vatandaşlık statüsü bakımından, anayasal gelişmelerinin başlangıcı ve bağımsızlıkların temelini oluşturmuştur.³⁴

1.4.2.3. 1869 Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi Dönemi

Vatandaşlık anlayışı, İslam devletlerinde Osmanlı'nın son dönemlerine kadar herhangi bir değişiklik göstermemiştir. Fakat Tanzimat Fermanı ile birlikte, batı ülkelerindeki ilerlemelere paralel bir şekilde, farklı ırk ve farklı dildeki Müslüman gruplarında millet-devlet ve milliyet hissini doğması, millet-devlet fikrinin kuvvetlenmesi, dini düşüncelerden arındırılmış bir vatandaşlık kavramının İslam ülkelerinde de yer almasına sebep olmuştur.³⁵ Bu süreçte Osmanlı Devleti'nde raiyye, müslim, zımmi, ve harbi tabirlerinin kullanımlarından uzaklaşmış; bu tabirler yerine Teba-i Devlet-i Aliyye ve ecnebi gibi kavramlar kullanılmıştır.³⁶ Osmanlı Devleti, Prusya Vatandaşlık Kânunu ile başlayan sürecin yakından takipçisi olmuştur.³⁷ Bu gelişmeler ışığında, 1851 tarihli Fransız Vatandaşlık Kanunu etkisiyle 1869 yılında Tabiiyeti Osmaniye Kanunnâmesi yayınlanmıştır.³⁸ Tabiiyeti Osmaniye Kanunnâmesi, Avrupa devletlerinin hukuklarının vatandaşlığa ilişkin kabul ettikleri

³³ Enver Ziya KARAL (1964), "Gülhane Hattı Hümayunda Batı'nın Etkisi", *Bellekten*, Cilt: 28, S: 112, s.600.

³⁴ Cevdet KÜÇÜK (1987), *Millet Sistemi ve Tanzimat: Mustafa Reşid Paşa ve Dönemi Semineri*, Türk TTK, Ankara s.19.

³⁵ Hicri FİŞEK (1959), *Türk Vatandaşlık Hukuku*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, s.5.

³⁶ Halil CİN ve Ahmed AKGÜNDÜZ (1996), *Türk Hukuk Tarihi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, s.335.

³⁷ Erdoğan GÖĞER (1972), *Türk Tabiiyet Hukuku*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, s.15.

³⁸ Hicri FİŞEK 1959, age., s.6.

genel prensiplere uyararak, siyasi, idari ve toplumsal bütünlüğü sağlamak amacını hedeflemiştir.³⁹

Tabiiyeti Osmaniye Kanunnâmesi, Avrupa Devletlerinin yeni yaklaşımlarına yer veren dokuz maddeden ibaret olan bir metne sahiptir. Ayrıca asli vatandaşlığın kazanılmasını “kan esası” prensibine dayandırmıştır. Vatandaşlığın, babadan çocuğa intikal eden bir vasıf olduğu Kanunun birinci maddesinde yer almıştır. Bu kanunda “toprak esasına” çok az yer verilmiştir. Kanunun ikinci maddesinde, Osmanlı ülkesinde doğanların rüşt çağına geldikten sonra üç sene içerisinde Osmanlı vatandaşlığını talep edebilecekleri, ancak Osmanlı ülkesinde rüşt yaşında olan bir yabancıyı aralıksız beş yıl Osmanlı sınırları içerisinde ikamet ederse, Hariciye Nezaretine vereceği dilekçe ile vatandaşlık isteyebileceği belirtilmiş, Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan şahısların yabancı vasıfları kesinleşinceye kadar Osmanlı tebaası sayılacaklarını kanunun dokuzuncu maddesinde hükme bağlamıştır. Başka bir başka devletin tabiiyetine geçiş de, Babıâli’nin iznine bağlanmıştır.⁴⁰

Özetle, bu kanun her ne kadar yetersiz kalsa bile kısmen de olsa modern vatandaşlık kavramının fikrinin Osmanlı Devleti’nde gelişmesini sağlayarak bundan sonraki ilgili kanunlara öncülük etmiştir.

1.4.2.4. 1876 Kanuni Esasi Dönemi

1876 yılında hayata geçen Kanuni Esasi, siyasi seçkinlerin bir vatandaşlık topluluğu oluşturma yöntemi ile devletin yıkılışına son verebilme ideallerinin hukuksal arka planını ve hukuki olarak vatandaşlığın temel dayanağını oluşturmuştur.⁴¹

Anayasa’nın dokuzuncu maddesinde Osmanlı tebaasının, kişi özgürlüğüne onuncu maddesinde ise kişi dokunulmazlığa sahipliği belirtilmişti. Ayrıca tebaanın gösterdiği kurallar dışında da cezalandırılmazdı. On birinci maddede tebaanın dini özgürlüğünden bahsedilmiş olup, on yedinci maddesinde de Osmanlı tebaasının hak ve sorumluluklar bakımından eşit olduğu hükme bağlanmıştır. Kanuni Esasinin on sekizinci maddesinde devletin resmi dilinin Türkçe olduğu bildirilmiştir. Ancak bu kanunun ilk taslak hâlinde, İmparatorluktaki bütün kavimlerin kendi dillerinde eğitim

³⁹Erdoğan GÖĞER 1972, age., s.15.

⁴⁰Coşkun ÜÇÖK, Ahmet MUMCU ve Gülnihal BOZKURT (1999), *Türk Hukuk Tarihi*, Savaş Yayınevi, Ankara, s.289; Hicri FİŞEK 1959, age., s.189.

⁴¹Artun ÜNSAL 1998, age., s. 25.

öğretim yapabilecekleri planlanmış iken, Eğinli Sait Paşa'nın bu hükmün, ayrılıkçılığı körükleyeceğini ileri sürmesi üzerine maddeden çıkarılmıştır.⁴²

Kanun-i Esasi, bütün verilen bu haklarla hem devletin çöküşünün engellenmesine çalışılması hem de oluşturulmaya çalışılan birleştirici ve bütünleştirici vatandaşlık kavramına rağmen dinsel ve etnik kimliklerin yetersiz olması ve yönetimin değişmesi sonucu başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

1.4.2.5. 1908 II. Meşrutiyetin İlanı ve 1909 Anayasa Değişiklikleri Dönemi

II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra, İttihat ve Terakki döneminde, imparatorluğa merkezi mi yoksa federal bir yapının uygun olacağı tartışılmış, liberaller federal yapıyı, parti ise merkezi yapıyı ön plana çıkarmıştır. Esas fikir ayrılığı vatandaş-tebaanın kimliği kavramları üzerine farklı yaklaşımlarda ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Türklük hissi baskın olan Osmanlı Türklerinden dolayı Türkçülük öne çıkmış, Türkçülüğün önde gelen savunucularından olan Ziya Gökalp, batı kültürü ile Türk kültürünün kaynaştırılması gereği üzerinde durmuş; “İslamlaşmak, Türkleşmek, Muasırlaşmak” sloganını kullanmıştır.⁴³ Bu hareket, Türkiye Cumhuriyeti önderleri için siyasal okul vazifesi görerek, yeni fikir ve meselelerin odak noktası olarak karşımıza çıkmıştır.⁴⁴ Kanuni Esasi'nin padişah tarafından atanan bir komisyon tarafından hazırlanması, bir kurucu meclis tarafından hazırlanmamış olması nedeniyle, bir “ferman anayasası” özelliği taşıdığı görülmektedir.⁴⁵

1.5. LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI ÇERÇEVESİNDE AZINLIKLARIN STATÜSÜ

1809'da ilk kez kullanılan azınlık kavramı Fransızca'daki “*la minorite*” kelimesine karşılık olarak kullanılmış, 1773 Varşova Antlaşmasında himaye edilen kişiler ve gruplar açıkça belirtilmiştir.⁴⁶ Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması ve yeni cumhuriyetin kurulması sırasında milletin sınırların dışında kalan bölümünün durumunu anlamak çok önemlidir. Buna göre, öncelikle vatandaşı oldukları devletlerle

⁴²Bülent TANÖR (2007), *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.46.

⁴³Roderic H. DAVIDSON (2004), *Kısa Türkiye Tarihi*, Çev. Duru Mehmet BURAK, Babil Yayınları, Ankara, s.138.

⁴⁴Kemal KARPAT (1996), *Türk Demokrasi Tarihi*, Alfa Yayınları, İstanbul, s.48-49.

⁴⁵Bülent TANÖR 2007, age., s.133.

⁴⁶Ayşe Füsun ARSAVA (1993), *Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi*, A.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Basımevi, Ankara, s.41.

ikili ve çok taraflı anlaşmalar, ikinci olarak da yeni devletin kimliğinin tanımı ve “diasporaları” ele alış biçimi öne çıktı. Diasporalar, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde ikili ve uluslararası anlaşma ve anlaşmalarla azınlık haklarının tesis edildiği çevre ülkelerdeki topluluklarla sınırlı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Lozan Barış Antlaşması Birinci Dünya Savaşı’nı müteakip meydana gelen yeni dünya düzeninde Türkiye Cumhuriyeti’nin hukuki bakımdan kurulmasını sağlayan uluslararası bir anlaşmadır. Lozan Barış Antlaşması’nın “Azınlıkların Korunması” başlıklı üçüncü bölümünde en önemli sorunlardan biri olan azınlıklar konusunda düzenlemeler yapılmış, bu kapsamda Yunanistan’da var olan azınlıklar ile Türkiye’de var olan azınlıkların statüleri tespit edilmiştir. Lozan Barış Antlaşması çerçevesinde; Türkiye Cumhuriyeti’nde yalnızca gayrimüslimler azınlık olarak kabul edilmiş ve bu kişilere bazı haklar verilmiştir ⁴⁷.

Antlaşmanın 38. Maddesi’ne göre, Türk Devleti, doğum, milliyet, dil, köken veya din ne olursa olsun, Türkiye’de ikamet eden herkesin yaşamını ve özgürlüklerini tam ve kayıtsız şartsız korumayı taahhüt eder. Türkiye’de ikamet eden herkes, kamu düzenine ve genel ahlaka aykırı olmayan her din, mezhep veya inancın gereklerini açık veya kapalı olarak özgürce yaşama hakkına sahiptir. Azınlıkların, tüm Türk vatandaşları için geçerli olan ve ulusal savunmanın veya kamu düzeninin korunması amacıyla ülkenin tamamı veya bir kısmında Türk devleti tarafından alınabilecek serbest dolaşım ve göç hakkından tam olarak yararlanabilecekleri düzenlenmiştir.

Belirtilen hükme göre, doğum, milliyet, dil, soy veya din ayrımı gözetilmeksizin herkesin can ve hürriyetlerinin korunması ile ilgili din, mezhep veya dinin gereklerine uyan azınlıkların tam ve eksiksiz korunması, milli güvenliğin veya kamu düzeninin korunmasına yönelik alınacak tedbirler saklı kalmak kaydıyla, kanunlarca serbestçe kullanılması şartıyla serbest dolaşım ve göç hakkının ⁴⁸, kamu düzenine ve ahlakına aykırı olmadığı ortaya konulmuştur.

Antlaşmanın 39. Maddesi’ne göre gayrimüslim azınlıklara mensup Türk vatandaşları, Müslümanlar ile aynı medeni ve siyasi haklara sahip olacaklardır. Din ayrımı yapılmaksızın Türkiye’de ikamet eden bütün kişiler kanun önünde eşittir. Din, inanç veya mezhep farklılıkları, örneğin kamu görevlerine veya meslek ve iş kollarına

⁴⁷ Nilgün ATICI KÖKTAŞ ve Hakkı BÜYÜKBAŞ (2016), "Lozan Antlaşması Dini Azınlıklar ve Dış İlişkiler Boyutu", *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:2, S: 3, s.1.

⁴⁸agm., s.4.

girme gibi medeni veya siyasi haklardan yararlanma ile ilgili konularda hiçbir Türk vatandaşına engel teşkil etmeyecektir. Herhangi bir Türk vatandaşı tarafından özel ilişkilerde, ticarete, dinde, basında veya herhangi bir tür yayınlarda veya halka açık toplantılarda herhangi bir dilin ücretsiz kullanımına kısıtlama getirilemeyecektir. Resmi dilin yanı sıra, Mahkemeler nezdinde Türkçe konuşmayan Türk vatandaşlarına kendi dillerini sözlü kullanabilmeleri için yeterli kolaylıklar sağlanacaktır.

Antlaşmanın 41. Maddesi'ne göre, milli eğitimle ilgili olarak, Türk Devleti, bu Türk vatandaşlarının çocuklarının önemli sayıda gayrimüslim Türk'ün yaşadığı il ve ilçelerdeki ilköğretim okullarında kendi dillerinde eğitim görmelerini kolaylaştıracaktır. Düzenleme, Türk devletinin adı geçen okullarda Türkçe öğretimini zorunlu hale getirmesine engel değildir. Türk azınlığın önemli bir kısmının bulunduğu il ve ilçelerde, bu azınlıklara devletten, belediyeden veya diğer bütçelerden eğitim, din veya hayır için ayrılan meblağlardan adil payları tahsis edilir. Söz konusu meblağ, yetkili kurumların yetkili temsilcilerine ödenecektir. Ancak bu düzenleme uygulanmamıştır.

Antlaşmanın 42. Maddesi'ne göre, Türk Devleti, gayrimüslim Türk vatandaşların medeni halleri ile ilgili olarak ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümünü kolaylaştırıcı tedbirler almayı taahhüt etmiştir. Tedbirler, Türk devletine dahil olan tüm azınlıkların eşit temsilcilerinden oluşan özel komisyonlar tarafından düzenlenmiştir. Anlaşmazlık halinde, Türkiye Devleti ve Milletler Cemiyeti hukukçuları arasından müştereken seçilecek bir hakemi başhakem olarak tayin edilmesine karar verilmiştir. Türk devleti bu azınlıklara ait kilise, havra, mezarlık ve diğer dini kurumlara her türlü korumayı taahhüt etmiştir. Halihazırda Türkiye'de bulunan aynı azınlıkların vakıfları, dini ve hayır kurumlarına her türlü kolaylık sağlanarak, izin verilecektir. Türk devleti, yeni dini ve hayır kurumlarının kurulması için bu tür diğer özel kuruluşlara sağlanan gerekli kolaylıklardan hiçbirini esirgemeyecektir.

Antlaşma'nın 43. Maddesi'ne göre, gayrimüslim Türk vatandaşları, inançlarına veya dini ayinlerine aykırı hiçbir şekilde hareket etmeye zorlanamaz ve hafta içi yargılanmadıkları (dini dinlenme) haklarını kaybetmezler. Öte yandan bu düzenleme, ilgili Türk vatandaşlarının diğer Türk vatandaşlarına yüklenen asayiş yükümlölüklerinin dışında tutulduğu anlamına gelmemektedir.

Antlaşmanın 44. Maddesi'ne göre Türk devleti; "Azınlık Hakları" bölümünün önceki maddelerinin gayrimüslim Türk vatandaşlarını etkilediği ölçüde, bu

hükümlerin uluslararası öneme sahip yükümlülükler teşkil ettiğini ve Milletler Cemiyeti güvencesi altına alınacağını kabul etmiştir. Bu hükümler Milletler Cemiyeti Konseyinin çoğunluğunun onayı olmadan değiştirilemezler. Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya ve Japonya, bu maddelerde Milletler Cemiyeti Konseyinin çoğunluğunun uygun şekilde onayladığı herhangi bir değişikliğe rıza göstermemeyi kabul etmiştir.

Türkiye, Milletler Cemiyeti Konseyinin herhangi bir üyesinin, bu yükümlülüklerden herhangi birini ihlal etme veya ihlal etme tehlikesi bulunma durumunu Konsey'in dikkatine sunma hakkına sahip olacağını ve bunun üzerine Konsey'in bu tür önlemleri alabileceğini ve bu koşullar altında uygun ve etkili olduğunu düşündüğü talimatları verebileceğini kabul etmiştir. Türkiye ayrıca, Türk Hükümeti ile diğer imzalayan güçlerden herhangi biri veya Milletler Cemiyeti Konseyi üyesi olan başka bir güç arasındaki hukuk veya bu maddelerden kaynaklanan herhangi bir görüş farkının, Milletler Cemiyeti Antlaşması'nın 14. Maddesi uyarınca uluslararası nitelikte bir anlaşmazlık olarak görüleceğini kabul etmiştir⁴⁹.

1.6. CUMHURİYET DÖNEMİNDE VATANDAŞLARA VE SOYDAŞLARA YÖNELİK HUKUKİ VE KURUMSAL FAALİYETLER

1.6.1. Cumhuriyet Döneminde Vatandaşlara Yönelik Hukuki Faaliyetler

1.6.1.1. Anayasal Vatandaşlık Kavramı

Meşrutiyet döneminde vatandaşlık; hukuki statü, siyasi kimlik, hukuki özne olma, sosyal ve kültürel kimlik, demokratik karar alma mekanizmalarına katılım açısından anayasalarda düzenlenmiştir. Siyasi kimlik bağlamında vatandaşlık, bir kişinin vatandaşlık statüsünü nasıl kazandığını tanımlar. Siyasi kimlik çerçevesinde vatandaşlık; bir ulus, etnik veya sosyal grup, ırk, coğrafya ve devlet olarak tanımlanmıştır. Öte yandan böyle bir tanım yapmadan vatandaşlığı yasal statüyle ilişkilendirmek de mümkündür⁵⁰.

Hukuki statü bağlamında vatandaşlık, vatandaşlığın hukuki olarak nasıl kazanıldığına ve kaybedildiğine dair hukuki prensip ve kurallardır. Vatandaşlığın elde edilmesinde doğumla kazanma ve doğum yeri ilkeleri söz konusudur. Doğumla

⁴⁹BUSAM (2020), *Treaty of Peace with Turkey Signed at Lausanne*, http://sam.baskent.edu.tr/belge/Lausanne_ENG, ET. 20.09.2022.

⁵⁰ Levent KORKUT (2014), "Siyasi Kimlik Olarak Vatandaşlık: Türkiye'de ve Dünya Devletlerinde Anayasal Vatandaşlık Tanımları", *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:1, S.2, s.38.

kazanma ilkesi bireyin ana ve babasının vatandaşlığını veya bir gruba mensubiyetini, doğum yeri ilkesi yalnızca coğrafya ile vatandaşlığın kazanılmasını anlatmaktadır. Öte yandan anayasalar sonradan vatandaşlığın kazanılmasına ilişkin hususlara da yer vermektedir. Vatandaşlığın kazanılması hususunda anayasalar genelde ilkelere temas edip ayrıntılara ilişkin düzenlemeleri kanunlara bırakmaktadır.

İlk defa Almanya’da öne sürülen ve Jurgen Habermas tarafından geliştirilen anayasal vatandaşlık kavramı; esas olarak, günümüz demokratik toplumlarında siyasal kimliği yeniden tanımlama girişimine işaret etmektedir. Söz konusu girişimin esasında, “farklılıkları, eş düzeyli olarak barış içerisinde birlikte yaşatma” çabası yer almaktadır. Anayasal vatandaşlık, bastırılmış kimlikler de dâhil bütün kimlikleri içine alacak “eşit vatandaşlık” yaklaşımını hâkim kılmayı amaçlamaktadır. Buna göre vatandaşlığın herhangi bir etnik, dinsel veya kültürel kimliğe atıfla tanımlanmaması, tüm kimliklerin kendi farklılıklarını açıklamalarına, korumalarına ve geliştirmelerine imkân sağlanması ve devletin kimlikler karşısında tarafsız bir konumda bulunması gerekmektedir. Bu bağlamda anayasal vatandaşlık, kimliklerin birer imtiyaz veya ayrımcılık vasıtası olarak kullanılmasına izin vermemektedir. Bu yaklaşım, vatandaşlığı, toplumun çoğulcu yapısını ortadan kaldırmanın ve onu homojen hale getirmenin bir aracı olarak görmemektedir. Tam tersine, farklılıkları muhafaza etmenin hukuksal zırhı olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda anayasal vatandaşlık, devletin kimliklerden herhangi biri lehine taraf içinde olmasına, öteki kimlikleri bastırmasına veya asimile etmesine müsaade etmemektedir. Bu niteliğiyle anayasal vatandaşlık, kişilerin devlete olan aidiyet hislerini güçlendirmektedir. Diğer taraftan anayasal vatandaşlık, değişik kimlikler için demokratik yarışmacı siyasetin zeminini teşkil etmektedir. Şiddeti gündemden düşürerek, farklı kimliklerin meşru zeminde kendilerini açıklamalarına ve siyaset yapmalarına olanak tanımaktadır.⁵¹

1.6.1.2. 1921 Anayasası Dönemi

1913 yılında Osmanlı’da hükümetin el değiştirmesinin akabinde, Osmanlı Devleti, küresel bir etki oluşturan I. Dünya Savaşı’nın bir tarafı hâline gelmiştir. Ulus devlet anlayışının yaygınlık kazandığı bu dönem içerisinde, Osmanlı Devleti’nin savaşta mağluplar içerisinde yer alması, Osmanlı Devleti’nin ulus devlet anlayışının beraberinde getirdiği neticelerden, galip devletlere kıyasen daha çok etkilenmesine

⁵¹ Fazıl Hüsnü ERDEM (2012), "Anayasal Vatandaşlık ve Yeni Anayasa", *Liberal Düşünce Dergisi*, Cilt:66, s.49 vd.

sebepler olmuştur. Akabinde, modern ve millet iradesine dayalı yeni bir oluşum için bağımsızlık mücadelesi yürüten kadro tarafından, eski düzeni yansıtan bir anayasa olan Kanun-i Esasi'nin yetersiz olacağını anlaşılmasıyla, Kurtuluş Savaşı atmosferinde yeni oluşan devlet ve iktidara ait kuralları gösterecek bir anayasa kaleme alınmıştır.⁵²

Mili Mücadele Dönemine ait olan ve 20 Ocak 1921 yılında kabul edilen Teşkilat-ı Esasîye Kanunu, sade bir şekilde ait olduğu geçiş döneminin gereklerini düzenlemekte olup; kişi hak ve özgürlüklerine ve yargıya ilişkin herhangi bir düzenleme bünyesinde bulunmamaktadır.⁵³

1921 Anayasası'nda özellikle ve ayrı bir başlık altında vatandaşlık tarifi verilmemektedir. Ancak yasa koyucunun vatandaşlığı nasıl konumlandırıp, anlamlandırdığına maddelerden çıkarımla ulaşılabilmektedir. Anayasaya bakıldığında devleti isimlendiren 3. Maddesi'nde 'Türkiye Devleti' ifadesi görülmektedir. Burada Türk Devleti olarak isimlendirme verilmemesi çok anlamlıdır. Madde metninde "Türkiye Devleti" ifadesinin kullanılmasıyla, mücadelenin sadece Türk etnisitesi tarafından değil diğer etnik kökene sahip olanlar tarafından da verildiğini göz önünde bulundurulmuş, milli mücadelenin ayrılıklardan etkilenmemesi için birlik içerisinde topyekûn mücadeleyi yansıtan bu isimlendirme yapılmış ve burada aslında kardeşlik vurgulanmıştır.⁵⁴

1.6.1.3. 1924 Anayasası Dönemi

1924 Anayasasında vatandaşlık, 'Türklerin Kamu Hakları' başlığı altında 88. Madde'de düzenlenmektedir. 1924 Anayasası'nın 88. Maddesi;

“ Türkiye ahâlisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibâriyle (Türk) itlak olunur. Türkiye’de veya hariçte bir Türk babanın sulbünden doğan veyahut Türkiye’de mütemekkin bir ecnebî babanın sulbünden Türkiye’de doğup da memleket dâhilinde ikâmet ve sinn-i rüşde vusûlünde resmen Türklüğü ihtiyar eden veyahut Vatandaşlık Kanûnu mücibince Türklüğe kabûl olunan herkes Türktür. Türklük sıfatı kanûnen muayyen olan ahvâlde izâa edilir.” hükmündedir.

Vatandaşlığın asli kazanımı, baba bakımından kan esasına bağlanmıştır. Eğer baba, Türk vatandaşı ise çocuğunun Türkiye’de veya yabancı bir devlette doğması farklılık arz etmemektedir. Kan esasına göre Türk vatandaşlığını iktisap edemeyenler, Türkiye’de doğmuş olmakla Türk vatandaşı olabilecektir. Türkiye’de

⁵²Ahmet DEMİREL (1995), *Birinci Meclis'te Muhalefet*, İletişim Yayınları, İstanbul, s.184 vd.

⁵³Musrafa ERDOĞAN (2003), *Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset*, 4. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara, s.7.

⁵⁴Bülent TANÖR 2007, age., s.254.

ikamet eden ve yabancı babanın çocuğu olarak Türkiye’de doğan kişilerin vatandaş olabilmesi için Türkiye’de ikamet etme, reşit olma ve Türklüğü resmen isteme şartları aranmaktadır ve bu durumda çocuğun annesinin vatandaşlığı önemli değildir.⁵⁵ Bununla birlikte, 1924 anayasasının bir siyasal vatandaşlık anlayışını ortaya koyduğunu, yani vatandaşlığı etnik köken üzerine değil de siyasi sadakat temeli üzerine kurduğunu söylemek mümkün değildir.⁵⁶

1924 Anayasası “*dil, din, ırk farkı olmaksızın tüm vatandaşların eşit olacakları*” hükmünü taşımaktadır. Ancak bu eşitliğin fiilen uygulanabildiği söylenemez. 1923 Lozan Antlaşması’nın gayrimüslim azınlıkların korunmasına ilişkin hükümlerine karşı, iktidarın birincil hedefi, azınlıkların Türkleştirilmesi olmuştur.⁵⁷ Bu dönemdeki yaygın kanaate göre “Türk vatandaşlığı” bir ayrıcalık olmuştur ve ayrıcalığı destekleyen kimi yasalar ve uygulamalar da hayata geçirilmiştir. Örneğin, 1924 yılında çıkarılan bir kanunla Türk vatandaşlarının sahip olduğu şirketlerin gümrük vergilerinden muaf olması sağlanmıştır.⁵⁸

Anadolu topraklarının işgal edildiği yıllarda silahlanmış Ermenilerin Türklere karşı gerçekleştirdiği katliamlar gerekse de İzmirli Rumların bazılarının işgalci kuvvetlere verdikleri destekler, 1924 Anayasası’ndaki eşitlik ilkesinin gayrimüslim azınlıklar bakımından uygulanmamasının sebebi olarak gösterilmektedir. Bu itibarla azınlıkların, kamu hizmetlerinde bulunmalarına izin verilemeyerek, devletin bakış açısına göre daha az güvenilir kişiler olarak nitelendirilmelerine sebep olmuştur. 1926 tarihli Memurin Kanunu’nun dördüncü maddesine göre memur olabilmek için “Türk” olmak şart koşulmuştur ⁵⁹.

1.6.1.4. 1961 Anayasası Dönemi⁶⁰

“*Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür. 62*” hükmüne yer veren 1961 Anayasası, 1924’ün aksine, hak ve özgürlüklerin düzenlendiği maddelerin hemen hemen tümünde “*Herkes...*” diyerek söze başlamıştır. Dolayısıyla

⁵⁵Hicri FİŞEK (1961), *Anayasa ve Vatandaşlık*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, s.30-32.

⁵⁶Şeref A.GÖZÜBÜYÜK ve Zekai SEZGİN (1957), *1924 Anayasası Hakkında Meclis Görüşmeleri*, Balkanoğlu Matbaacılık, Ankara, s.7.

⁵⁷ Rifat N. BALİ (1998) , “Cumhuriyet Döneminde Azınlıklar Politikası”, *Birikim Dergisi*, <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-115-kasim-1998/2309/cumhuriyet-doneminde-azinliklar-politikasi/6372>, ET. 20.09.2022.

⁵⁸ Çağatay SONER (2003), “Kim Türk, Kim Vatandaş? Erken Cumhuriyet Dönemi Vatandaşlık Rejimi Üzerine Bir Çalışma”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, S.98, s.198.

⁵⁹ Ezgi Güzel POLAT 2011, age., s.145 vd.

⁶⁰ Rona AYBAY (2008), *Vatandaşlık Hukuku*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.76.

hak ve özgürlüklerin öznesi Türk ya da yabancı olmasına bakılmaksızın bireydir. Ancak yabancıların hak ve özgürlüklerden tam olarak yararlanmalarını engelleyebilen koşullara da yer verilmiştir. Buna ilişkin olarak 13. maddede “*Bu kısımda gösterilen hak ve hürriyetler, yabancılar için milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir.*” denmiştir.⁶¹

1961 Anayasası’nın getirdiği geniş özgürlükler, sosyalist partilerin kurulmasına yeşil ışık yakılması, sendikaların geniş hakları ve basın özgürlüklerinin nerdeyse sınırsız kullanılması giderek artan sosyal çalkantılara neden olmuş ve 1968 öğrenci olayları, yabancı misyon şeflerinin kaçırılması gibi önüne geçilemez hadiseler ortaya çıkmıştır. Sonuçta, 12 Mart 1971 askeri muhtırası gerçekleşmiş, 12 Mart darbesinin ardından getirilen Milli Eğitim Temel Kanunu ile bir önceki süreç durdurulmuş ve Türk milli eğitiminin genel amacının; Atatürk İnkılaplarına, Anayasa’nın başlangıcında ifadesini bulan Türk milliyetçiliğine bağlı, Türk milletinin milli, ahlaki, , manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren, ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasa’nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan, sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek olduğu vurgulanmıştır.

1961 Anayasasında ve müteakiben 1982 Anayasasında da yer alan “Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür” ibaresi, Anayasa Mahkemesi tarafından, bireysel insan hakları yönünden eşitliği getirmek amacıyla getirilmiş bir prensip olarak mütalaa edilmiştir. Nitekim Anayasa Mahkemesi, “*bu ilkenin ulusu kuran herhangi bir etnik gruba ayrıcalık tanınmasını önleyen, birleştirici ve bütünleştirici bir temel olduğunu*” belirtmiş; “Türklük” kavramının ırka dayalı bir anlam taşımadığını, her kökenden gelen vatandaşların vatandaşlığı ve ulusal kimliği anlamına geldiğini vurgulamıştır ⁶².

Gerek 1961 gerekse 1982 Anayasalarındaki vatandaşlık tanımı, Anayasa Mahkemesi’nin, bu tanımı, herhangi bir etnik gruba ayrıcalık tanınmasını önleyen, birleştirici ve bütünleştirici bir temel olarak betimleyen yorumuna rağmen bazı çevrelerce yeterince kapsayıcı olmadığı, dışlayıcı ve ırk temelli bir anlayışı yansıttığı için eleştirilmektedir.⁶³

⁶¹ Bülent TANÖR 1997, age., s.381.

⁶² Anayasa Mahkemesi, E.1993/1 (“Siyasi Parti Kapatma”), K. 1993/2, Karar Tarihi 23 Kasım 1993.

⁶³ Rona AYBAY 2008, age., s.84.

1.6.1.5. 1982 Anayasası Dönemi

1980 askeri darbesinden sonra hayata geçen 1982 Anayasası temelinde tarihsel değerlere dayalı modernleşme projesi içinde vatandaşlık, Cumhuriyet'in ilk yıllarından bu yana algılandığı gibi, bireylerin toplumsal farklılıklarının bir yana itilerek türdeş bir kamu oluşturmaları temelindeki bir kimlik olarak algılanmıştır.⁶⁴

Türdeş bir kamu oluşturma temelinde vatandaşlığı bir ulusal topluluk oluşturmaktan daha çok “globalleşme ve modernizm” ortamında daha katılımcı, sorgulayıcı, katılımcı bir vatandaş söylemi ortaya çıkmıştır. Anayasal vatandaşlık tartışmasının, bu temelde gündeme geldiği ifade edilebilmektedir.⁶⁵

Özetle, 1924 Anayasasında Türklük sadece vatandaşlık açısından düzenlenirken, 1961 ve 1982 Anayasalarında tüm vatandaşların “Türk” olduğu ilkesi benimsenmiştir. . 1961 Anayasası'nın hazırlık aşamasında Siyasal Bilgiler Fakültesi tarafından hazırlanan taslakta, “Türk vatandaşlığı” kavramının belirsizlik yaratabileceği ve sadece belirli bir ırka ait olmayı ifade etmek için kullanılabileceği savunulmuştur. Ayrıca 1982 Anayasası hazırlanırken Danışma Kurulu üyesi olan İhsan Göksel, "Türk" ve "Türk vatandaşı" terimleri arasında fark olduğunu açıklamış, “Vatandaş bir devletin ahalisinden ve tebaasından olan kişidir. Türk kelimesi ise aynı kültüre mensup, dil, kültür ve ülkü birliğiyle birbirine bağlı olan Türklerin oluşturduğu sosyal topluluğa denir. . Bu manevi değerler arasına soy ve tarih birliğini de katabiliriz. İnsanların gönlüne, , kanına ve ruhuna sinen bu hasletleri, vatandaşlığa kabul edilen birisinin, kanına ve ruhuna sindirmek mümkün değildir. Türkiye’de yaşayan her Türk vatandaştır ama her vatandaş Türk değildir ” demiştir. ⁶⁶

1.6.2. Cumhuriyet Döneminde Vatandaşlara ve Soydaşlara Yönelik Kurumsal

Faaliyetler

Balkan savaşları sırasında başlayan ve hızlanarak devam eden bir Türk Birliğinin sağlanması yönündeki çalışmaların varlığı bilinmektedir. Bu çalışmayı yürüten guruplardan birisi; siyasi birlik fikrine ağırlık verilmesi ve bilhassa Rusya işgalinde yaşayan Türklerin de bu birliğe dâhil edilmesini savunurken, diğer bir grup ise Türk birliği fikrini dilde, kültürde, ülküde birlik olarak görüyordu. Diğer bir

⁶⁴ Fuat KEYMAN ve Ahmet İÇDUYGU (1998), “Türk Modernleşmesi ve Ulusal Kimlik Sorunu: Anayasal Vatandaşlık ve Demokratik Açılım Olasılığı”, *İçinde, 75 Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru*, Ed. Artun Ünsal, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s.169 vd.

⁶⁵ Fuat KEYMAN ve Ahmet İÇDUYGU 1998, age., s.173.

⁶⁶ Levent KORKUT 2014, agm., s.5 vd.

deyişle, Türkiye dışında yaşayan Türkler ile kültür birliği içinde bulunulmasının daha doğru olacağını savunuyorlardı.⁶⁷ Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye dışında yaşayan Türkler politikasını;

“Türk milleti Kurtuluş savaşından beri, hatta savaşa atılırken bile mehkum milletlerin hürriyet ve bağımsızlık davalarıyla ilgilenmeyi, o davalara yardım etmeyi benimsemiştir. Böyle olunca kendi soydaşlarının hürriyet ve bağımsızlıklarına kayıtsız davranması elbette uygun görülemez. Fakat milliyet davası, bilinçsiz ve ölçüsüz bir dava şeklinde mütalaa ve müdafaa edilmemelidir. Milliyet davası, siyasi bir dava konusu olmadan önce, bilinçli bir ülkü meselesidir. Bilinçli ülkü demek müspet ilme, ilmi usullere dayandırılmış bir hedef ve gaye demektir. O halde propagandalarda müspet ilimlere müracaat etmek şarttır. Hareketlerin imkân ve sınırları mutlaka hesaba katılmalıdır. Türkiye dışında kalmış olan Türkler, ilkin kültür meseleleriyle ilgilenilmelidir. Nitekim, biz Türklük davasını böyle bir müspet ölçüde ele almış bulunuyoruz. Büyük Türk tarihinde, Türk dilinin kaynaklarına, zengin lehçelerine, eski Türk eserlerine önem veriyoruz. Baykal ötesindeki Yakut Türklerinin dil ve kültürlerini bile ihmal etmiyoruz.” sözleri ile nasıl bir yol izleneceğini açıkça ortaya koymuştur.

1.6.2.1. 1923-1945 Arası Dönem

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde göç hareketleri serbest olmamış, göç hareketlerine denetimli bir şekilde izin verilmiş, düzenin yeniden tesisi için iskân kurumu kullanılmıştır⁶⁸. Bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti ülkeye göç etmek isteyen ve yabancı devletlerde yaşayan soydaşlara kurumsal olarak yardım etmeye çalışmıştır. Yeni devletin kurulduğu ve bütçe imkânlarının çok kısıtlı olduğu bu dönemde Türkiye, Mübadele, Kalkınma ve İskân Bakanlığı aracılığıyla Yunanistan'dan gelen Türklerin göç ve iskânı için tüm fonlarını kullanmıştır. Bu dönemde Balkanlardan gelen Türk göçmenlere serbest göçmen olma şartı getirilmiştir.

1930'ların başlarından itibaren Balkan devletlerinin homojen bir ırk yapısı oluşturma çabaları ve 1929 ekonomik krizinin etkileri nedeniyle Bulgaristan ve Romanya'daki Türkler Türkiye'ye göç etmek istemişler⁶⁹ ve ardından Türkiye'de artan

⁶⁷Ercan KARAKOÇ (2002), *Atatürk'ün Dış Türkler Politikası*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, s.26 vd.

⁶⁸Ahmet İÇDUYGU, Sema ERDER ve Ömer Faruk GENÇKAYA (2014), *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023: Ulus Devlet Oluşumundan Ulus Devlet Ötesi Dönüşümlere*, MireKoç Raporları, Koç Üniversitesi Koç Araştırmaları Merkezi, İstanbul, s.100.

⁶⁹Bilâl ŞİMŞİR (1992), *Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu Bulgaristan'da Türk Varlığı: Bildiriler (7 Haziran 1985)*, TTK, Ankara, s.675.

sığınma hakkı elde etmişlerdir. Mültecileri durduramayacağını anlayan devlet, Bulgar Türklerini düzenli olarak Türkiye'ye getirme kararı aldı. Ayrıca 1935 başlarında Türkiye'nin Romanya Büyükelçisi Hamdullah Suphi Bey'den toplu göç konusundaki çalışmalarını hızlandırması istendi. Bu bağlamda, 1934 sonları ve 1935 başlarından itibaren Bulgaristan ve Romanya'dan devlet kontrolü ve kontrolü altında kitlesel göçler başlamıştır.

Bu dönemde ülkeye gelen göçmenler yerleşik bir statüye sahip olduklarından, göçün başlangıcından üretici konumuna kadar geçen süreç tamamen devletin sorumluluğundaydı. Yer değiştirme ve iskân hizmetleri, statü gereği Mübadele, Kalkınma ve İskan Bakanlığı tarafından yürütülmüştür ⁷⁰.

1.6.2.2. 1945-1989 Arası Dönem

1.6.2.2.1. Almanya'ya İşçi Olarak Giden Türklere Yönelik Kurumsal Faaliyetler

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra niteliksiz Türk işçileri Almanya'ya göç etmiş ve çoğu Türkiye'ye geri dönmemiştir. 1961 yılında Almanya ile imzalanan iş anlaşması ile Türkiye, geçici işçilerle Alman ekonomisini desteklemek ve Türkiye'deki işsizliği çözmek için erkek işçileri Almanya'ya göndermeye başlamıştır.⁷¹ Türkiye'den Almanya'ya göç, 1960'ların başında misafir işçiler için yapılan ikili anlaşmalara dayanmaktadır.⁷²

1973 yılında Almanya'daki Türk göçmenlerin sayısı 6.700'den 605.000'e yükselmiştir. 1961 ve 1973 yılları arasında ülkede Türk işçi sayısı yaklaşık bir milyona yükselmiştir. 1970'lerin başında yaşanan ekonomik sorunlar, Almanya'nın yabancı işgücü alımını durdurmasına neden olmuş, ayrıca Almanya Türk işçilerinin Türkiye'ye geri dönmesini istemiştir. Ancak Türk göçmenler genellikle Almanya'da kalmayı tercih etmiştir.⁷³ 1960-1980 yılları arasında yurt dışına, özellikle Almanya'ya göç eden Türkler, işçi göçü için ilgili ülkelerle işbirliği, düzenli işçi gönderilmesi, sosyal

⁷⁰ Önder DUMAN (2009), "Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları(1923-1938)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C.43, s. 473 vd.

⁷¹ Kemal KİRİŞÇİ (2003), *Turkey A Transformation from Emigration to Immigration*. <http://www.migrationinformation.org/feature/display.cfm?id>, ET. 01.09.2022.

⁷² Bahar BASER ve A. Erdi ÖZTÜRK (2019), "Turkey's Diaspora Governance Policies And Diasporas From Turkey In Germany", *İçinde, A Critical Reading Of The Changing Dynamics*, Ed. Mete HATAY ve Zenonas TZIARRAS, PRIO, s. 29 vd.

⁷³ Richard VERDUGO and Mueller CLAUS (2008), "Education, Social Embeddedness and the Integration of the Turkish Community in Germany: An Analysis of Homeland Identity", *European Education*, Vol:40(4), s.7.

güvenlik haklarının sağlanması ve ülke ihtiyaçlarından tasarruf edilmesi çerçevesinde ele alınmıştır.

Almanya'ya göç eden Türkler ve onların ihtiyaç ve sorunları ile ilgili olabilecek kamu kurumlarının kapasiteleri güçlendirilmeye çalışılmış, İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun teşkilatı geliştirilmiş Çalışma Bakanlığı'nın yurt dışı teşkilatı tesis edilmiş ve Çalışma Ataşelikleri oluşturulmuştur. Yurt dışında çalışma ataşeliklerinin tesis edilmesi ve yaygınlaştırılması bu yıllarda ön plana çıkan önemli kurumsal gelişmelerdir.

Yurt dışındaki vatandaşların oy kullanmasıyla ilgili 1965 yılında Meclis'te kanun teklifi verilmiş ancak söz konusu teklif komisyon aşamalarını bile geçememiştir. Sosyal, kültürel, eğitim ve din ile ilgili hizmetlerle birlikte diğer kamu politikaları ise daha ziyade koordinasyon çalışmalarının içinde bir bileşen olarak ele alınmıştır.⁷⁴ Bu bağlamda, bütüncül ve merkezi politika ve program uygulamalarını tanımlamak için kalıcı bir kurumsal yapı oluşturmak yerine, bakanlıkları ve kurumları temsil eden komiteler oluşturulmuş ve bazı bakanlıklarda daireler oluşturulmuştur. Buna göre 1964 yılında bakanlıklar ve ilgili kurumlar arasında Koordinasyon Kurulu kurulmuş ve amacı yurt dışına işçi gönderilmesine ilişkin konuları koordine etmek olmuştur.

Dışişleri Bakanlığı bünyesi de yurtdışına çalışmaya gidenlerle alakalı olarak 1964 yılında Genel Sekreter İktisadi İşler Yardımcılığına bağlı "İşçi Meseleleri Koordinasyon Bürosu" oluşturulmuş, ilgili büro 1967 yılında Genel Sekreter Yardımcılığına bağlı olarak "Konsolosluk ve Muhtelit Hukuk Dairesi Genel Müdürlüğüne" çevrilmiş ve 1971 yılında da Ekonomik ve Sosyal İşler Genel Müdürlüğü bünyesinde bir daire olarak çalışmalarını sürdürmüştür⁷⁵.

Yurt dışında çalışan işçi sayısının iki yüz bine ulaştığı dönemde Çalışma Bakanlığı'nın yurt dışı teşkilatı kurulmuştur. 864 sayılı Kanun ile 1967 yılında müşavir ve ataşeliklerin kurulması kararı alınmış, ayrıca ilgili kanunla müşavirlik ve ataşelik bünyelerinde "Sosyal Yardımcı" kadrosu kurularak din görevlisi ve sendikacı gönderilmesine de olanak sağlanmıştır. Yurtdışı Çalışma Teşkilatının kurulması ile işçiler, eşleri ve çocuklarının ikamet ve izin sorunlarına çözüm bulunması, işçilerin

⁷⁴ Mehmet KÖSE (2020), *Türk Diasporasının Siyasal Katılımı Çerçevesinde Diaspora Politikalarının Gelişimi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, s.124.

⁷⁵ Ali Rıza ÖZCOŞKUN (2018), *Cumhuriyetin Kuruluşundan Bugüne Dışişleri Bakanlığı Teşkilat Yapısı (1920-2018)*, Türk Diplomatik Arşivi Yayınları, Ankara, s.56.

ilgili ülkelere uyumunun sağlanması, meslek ve dil eğitiminin geliştirilmesi, ülkede bıraktıkları aileleri ile ilgilenilmesi, çocukların din, dil ve kültür eğitimlerinin verilmesi, tasarruflarının değerlendirilmesi, işçilerin örgütlenmeleri ve ahlaki ve milli özelliklerin korunması ve diğer Türk topluluklarıyla ilişki kurmaları amaçlanmıştır.

Yurtdışındaki işçi sayısının 600.000'i aşması ve toplam nüfusun bir milyon ile sınırlı olması nedeniyle, danışmanlık hizmetlerinin yetersiz kaldığı anlaşılmış ve 1972 yılında Çalışma Bakanlığı bünyesinde “Yurt Dışındaki İşçilerin Sorunları Genel Müdürlüğü” kurulmuştur.

Devlet, eğitim, kültür ve anadilin taleplerine önce öğretmen göndererek, ardından kurumsal yapılarla karşılık vermiştir. Öğretmen atamalarının başlamasından sonra, öğretmen ve diğer memurların bu şekilde sevkini koordine etmek üzere 1971 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile bakanlıklar arası kültür komisyonu kurulmuştur. 1976 yılında Millî Eğitim Bakanlığı merkez teşkilatı bünyesinde Yurtdışında İşçi Çocuklarının Eğitimi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. İlk dönemde kurumların unvanlarına da yansıyan “işçi” tanımı ve geçicilik yaklaşımı süreç içerisinde değişmiş ve Türk çocuklarının yurt dışında eğitim görme anlayışı benimsenmiştir. 1970'li yıllarda hizmetler kapsamında geçici görevlendirmeler yapılmış, ilgili personel iş atışelerine sosyal asistan olarak atanmış ve 1984 yılında Diyanet'in dış teşkilatı kurulmuştur ⁷⁶.

1.6.2.2.2. Balkan Türklerine Yönelik Kurumsal Faaliyetler

Osmanlı Devleti'nde Balkanlar'ın kaybedilmesi ve ayrı bir ulus devletinin kurulması yüzünden bölge ile kopukluk, yaşanması, Türkiye'nin kurucu seçkinleri ve bölgeye etnik ve kültürel olarak bağlı sosyo-politik gruplar için travma yaratmıştır. Bulgaristan'ın devlet olarak kurulmasının hemen ardından Türkiye, bu ülke ile iyi ilişkiler geliştirmeye çalışırken, Yunanistan-Bulgaristan ve İtalya arasında olası bir koalisyona karşı da sınır güvenliğini ön planda tutmuştur ⁷⁷. Bu yıllarda Bulgaristan'ı ve Türkiye'yi rahatsız eden ilk sorun zorunlu nüfus mübadelesi olmuştur. 1944'te Bulgaristan'da komünist rejimin kurulması, ülkedeki Türkler ve diğer Müslümanlar için yeni bir durum yaratmıştır. Bulgaristan'daki yeni rejim, çok etnikli, çok dilli ve

⁷⁶ Mehmet KÖSE 2020, age., s.126.

⁷⁷Ahmet Erdi ÖZTÜRK (2019), “The Ambivalent Nature of The Relations Between Bulgaria and Turkey in The New Millennium” *İçinde, Kinship and Diasporas in Turkish Foreign Policy*, Ed. Mete HATAY ve Zenonas TZIARRAS, PRIO, s.11 vd.

çok dinli yapıyı dönüştürmeye yönelik politikalar uygulamaya başlamıştır. Ankara hükümetleri endişelerini diplomatik yollarla beyan etseler de Bulgar hükümeti Türklerin ve Müslümanların haklarını ve yaşam koşullarını iyileştirmek için herhangi bir adım atmamıştır. Bu azınlık grupları Bulgar hükümetine karşı kitlesel protestolar düzenlemiş, Bulgar hükümeti Türk hükümetinden toplam 250.000 Türk'ü kabul etmesini istemiştir. Ekonomik ve yapısal sorunları nedeniyle Türkiye, yalnızca göçe zorlanmış yaklaşık 150.000 Bulgar Türkünü kabul etmiştir. 1940'larda Bulgaristan'da bu zorunlu nüfus mübadelesinden kaynaklanan sorunların ortaya çıkmasına rağmen ⁷⁸, 1950'lerden 1980'lerin ortalarına kadar Türkiye'nin yaklaşımı güvenlik ve güç dengesi temelli kalmıştır.

1980 askeri darbesinin ardından birçok siyasi değişiklik gerçekleştirilmiş ve Türkiye'nin Osmanlı-İslam-Türk geçmişine ve bölgesel hâkimiyet arzusuna atıfta bulunarak Neo-Osmanlılık kavramına dayalı yeni bir yaklaşım kurmaya çalışmıştır. Nitekim bu yaklaşım özellikle Soğuk Savaş sonrasında Balkanlar'da kendini göstermiş ve Türkiye sistematik olarak bölgeyi bir ilgi ve müdahale alanı olarak görmeye başlamıştır.⁷⁹ Bulgaristan'daki Türkler, komünist dönemde (1946-1990) dini ve ulusal kimlikler için bazı yasal korumalar olmasına rağmen, anadilinde eğitimin, Türkçe isimlerin ve İslami uygulamaların yasaklanması nedeniyle mağdur olmuşlardır.. Bunun üzerine 1989 sonlarında Bulgaristan Cumhurbaşkanı Thodor Jivkov, Türk hükümetini kapılarını Bulgaristan'daki Türkler için açmaya çağırmış;. Türkiye bu çağrıya uymuş ve 250.000 Bulgar Türkünü Edirne ve Kırklareli'nden almayı taahhüt etmiştir⁸⁰. Soğuk Savaşın ve özellikle Kıbrıs Sorunu'nun patlak vermesi Yunanistan'da kalan Batı Trakya Türkleri ve Türkiye'de kalan Rum azınlık için önemli sıkıntılara neden olmuştur. İstanbul'un gayrimüslim nüfusuna karşı 6-7 Eylül 1955 olaylarının gösterdiği gibi, her iki ülke de ilişkilerin gergin olduğu dönemlerde ilgili azınlıkları koz olarak kullanmıştır. ⁸¹

⁷⁸Kemal KIRIŞÇI (1995), "Post Second World War Immigration From Balkan Countries to Turkey", *New Perspectives on Turkey*, Vol: 12, s.61.

⁷⁹Ahmet Erdi ÖZTÜRK 2019, age., s.15.

⁸⁰age., s.11.

⁸¹ Ali DAYIOĞLU ve İlksoy ASLIM (2015), "Reciprocity Problem Between Greece and Turkey: The Case of Muslim-Turkish and Greek Minorities", *Athens Journal of History*, Vol:1(1) Athens, s. 37 vd.

1.6.2.2.3. Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Sonraki Dönem

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Türk dünyası ile ortaklaşa yurt dışındaki vatandaşlara verilen hizmetleri koordine etmek üzere bir Devlet Bakanı atanmış ve 1998 yılında orta kesimden belirli sayıda kişinin katılımıyla Yurtdışında Yaşayan Vatandaşlar Koordinasyon Organı kurulmuştur. Yurtdışındaki Türk toplumunun bir danışma kurulu aracılığıyla siyasi karar alma süreçlerine katılması, Türk toplumunun kurumsal araçlar kazanmasına ve temsil düzeyine ulaşmasına neden olmuştur. Öte yandan, ikinci kuşağın gelişmesi ve üçüncü kuşağın ardı ardına gelmesiyle birlikte, diasporanın siyasi ve diplomatik alanda katkı sağlayabileceği anlayışı kamu politikasını da etkilemeye başlamıştır. Nitekim 6.7.1994 tarih ve 21982 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 4009 sayılı Dışışleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ve öncesindeki ilgili kanunlarda Dışışleri Bakanlığı “*T.C. uyruklu gerçek ve tüzelkişilerin yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlar karşısındaki hak ve menfaatlerini korumak, geliştirmek ve bu alanlarda diplomasi ve konsolosluk himayesini sağlamak*” ile görevlendirilmiştir. Söz konusu düzenleme dikkate alındığında Dışışleri Bakanlığı'nın faaliyetleri kapsamında yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının yer aldığı görülmektedir. Dışışleri Bakanlığı'na Türk vatandaşı olmayıp yurt dışında yaşayan Türklerle veya akraba topluluklarla ilgili herhangi bir görev tevdi edilmemiştir. 2000'li yıllarda ise Türkiye ile beraber yurtdışındaki Türk toplumunda değişimler daha belirgin hale gelmeye başlamıştır. Hukuki düzenlemelerde artık işçi tanımlaması kaldırılmış, idari yapıların hedef kitle tanımlarıyla beraber kurumsal kimlikleri de değişmiştir. İşçi ya da göçmen tanımlarının yerini, diaspora gibi kavramlar almaya başlamıştır. Türk diasporası tarafında iktisadi beklentiler yerini kültürel kimlik ve aidiyet gibi başlıklara bırakmıştır. Bu çerçevede güçlü diaspora topluluklarının hükümetle yakın temasları ve beklentilerini yüksek sesle dile getirmeleri sayesinde kamu politikalarının yeni aşamaya geçişi söz konusu olmuştur. Bu süreçte 2003 yılında yurt dışındaki vatandaşların sorunlarını araştırmak üzere Meclis araştırma komisyonu teşkil edilmiş, ‘işçi’ kavramı yerine ‘yurtdışında yaşayan vatandaşlar’ ifadesi benimsenmiştir. Meclis araştırma komisyonunun hazırlamış olduğu raporda “yurtdışındaki vatandaşların hem Türkiye tarafındaki sorunlarının ve gündemlerinin takibi hem de yaşadıkları

lkelerdeki haklarının takibi ve beklentilerinin karşılanması için çalışmaları koordine edecek Başbakanlık uhdesinde bir birimin kurulması” teklif edilmiştir ⁸².

02.05.2001 tarihli ve 4668 sayılı Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığının Teşkilt ve Görevleri Hakkında Kanun’un 1. Maddesine göre Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA)’nın temel görevi “*başta Türk dilinin konuşulduğu cumhuriyetler ve akraba toplulukları ile Türkiye ’ye komşu ülkeler olmak üzere, kalkınma yolundaki ülkeler ve topluluklarla diğer ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak, bu ülke ve topluluklarla ekonomik, ticar, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarındaki işbirliğini projeler ve programlar aracılığı ile geliştirmek, yapılacak yardım ve işlemleri yürütmek*” olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı kurulmadan önce bu kurumun görevlerinin TİKA tarafından yerine getirildiği anlaşılmaktadır.

Ayrıca Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı’nın kurulmasından hemen sonra 13/7/2010 tarihli ve 27640 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 6004 sayılı Dışışleri Bakanlığı’nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun’un 2. Maddesi’ne göre Bakanlığın görevleri arasında;

“Yurtdışında yaşayan vatandaşların hak ve menfaatlerini korumak ve yaşam kalitelerinin yükseltilmesine yönelik çalışmalar yürütmek, ülke dışındaki vatandaşlara ve Türkiye Cumhuriyeti uyrukluğunu taşıyan tüzel kişilere destek, yardım ve konsolosluk himayesi sağlamak”

yer almıştır. Söz konusu düzenlemeye göre YTB’ den farklı olarak Dışışleri Bakanlığı’nın ilgi alanında sadece “yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının” olduğu görülmektedir.

⁸² TBMM Araştırma Komisyonu (2003), *Yurtdışında Yaşayan Vatandaşlarımızın Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken nlemlerin Belirlenmesi*, Ankara, TBMM, s.34 vd.

BÖLÜM II

YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞININ TEŞKİLAT YAPISI, GÖREV, YETKİ VE FAALİYETLERİNİN İDARE HUKUKU AÇISINDAN İNCELENMESİ

2.1. KURUMUN TARİHÇESİ

Yurtdışında yaşayan Türkler ve akraba topluluklarla ilgili olarak 1950 yılına kadar merkezi idare teşkilatı içerisinde kurumsal bir yapının olmadığı bilinmektedir. 1950 yılında Dışişleri Bakanlığı teşkilat yapısı kapsamında Doğu Avrupa ve Azınlıklar Muavinliğinde 2. Şube kurulmuş, “Türkiye’deki Azınlıklar ve dini, hayri ve tedrisi müesseseler, yabancı memleketlerdeki Türk Azınlıkları dini, hayri ve tedrisi müesseseleri, yabancı memleketlerdeki Türk abide ve eserleri, Türkiye aleyhindeki faaliyet ve propagandalar” bu birimin sorumlu olduğu alan olarak nitelendirilmiştir.⁸³

Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarına yönelik olarak 1972 senesinde Çalışma Müşavirliklerinin kurulmasından sonra yurt dışındaki toplumla ilgili çalışmalar yürütmek üzere kurulan ilk kurumsal yapı “Yurtdışı İşçi Sorunları Genel Müdürlüğü” olarak adlandırılmıştır. 1974 yılında Dışişleri Bakanlığı bünyesinde “Yurtdışı Vatandaş Sorunları” birimi faaliyete geçmiştir⁸⁴. 1980’li yıllardan 2000’li yıllara kadar yurtdışında yaşayan Türkler, ‘işsizlik sorunu’, ‘eğitim sorunu’ ve ‘uyum sorunu’ gibi kavramlar ışığında resmedilmiş, politika belgeleri, kanun düzenlemeleri ve faaliyetler de bu söylemin etkisi altında gelişmiştir⁸⁵.

TİKA’nın kuruluş tarihi 2001 yılına kadar bu alanda önemli bir kurumsal boşluk olduğu görülmektedir. TİKA ile birlikte bu çerçevede önemli çalışmalar yapılmış olsa da yurtdışında yaşayan Türkler ve akraba topluluklarla ilgili faaliyetlerin tek bir kurumsal yapıdan koordine edilmesi ihtiyacı gündeme gelmiştir. Bu bağlamda dünyanın değişik bölgelerinde yaşayan altı milyondan fazla Türk vatandaşı 200 milyondan fazla nüfusa sahip soydaşlar ve akraba topluluklar Türkiye için önemli bir

⁸³Mehmet KÖSE 2020, age., s.112.

⁸⁴Ali Rıza ÖZÇÖŞKUN 2018, age., s.57.

⁸⁵Mehmet KÖSE 2020, age., s.128.

diaspora kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu kaynağı yönetecek ve yönlendirecek güçlü bir kuruma olan ihtiyaç, YTB'nin kuruluşuna gerekçe oluşturmuştur.⁸⁶

TBMM'nin 22. Yasama döneminde; yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının sorunlarını incelemek, ayrıca mevcut sorunların çözümüne yönelik alınacak önlemleri, mevzuata uygun olarak belirlemek amacıyla, bir komisyon kurulmasına karar verilmiştir. Bu komisyon tarafından hazırlanan rapora dayalı olarak, 2008 yılında 30 farklı kurumun katılımıyla yurt dışında yaşayan vatandaşlara yönelik hizmetlere ilişkin bir strateji belgesi hazırlanmıştır. Söz konusu belgede yer alan başlıca stratejilerden biri, yurt dışında hayatlarını sürdüren vatandaşlara yönelik hizmet sağlayacak yeni bir kurumun teşkil edilmesi olmuştur.⁸⁷

Araştırma Komisyonu raporuna yönelik hazırlanan strateji belgesi ile projeler sonucunda, 27544 sayılı 6 Nisan 2010 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 5978 sayılı "Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun" uyarınca Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı kurulmuştur. YTB'nin kuruluş kanunu ile birlikte "sorun" odaklı söylem terk edilmeye başlanmış ve üç temel yaklaşım geliştirilmiştir: Vatandaşların ve akraba toplulukların kendi kimliklerini ve kültürlerini korumak, anavatan aidiyetini korumak ve yaşadıkları ülkelerdeki durumlarını iyileştirmeye yardımcı olmak.

YTB'nin Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'un 2010 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından büyük bir çoğunlukla kabul edilmesi, diasporanın toplumun tüm kesimlerindeki karşılığını göstermesi bakımından önemlidir. Aynı düzenleme ile ayrıca, YTB sekreteryası içerisinde, diaspora temsilcilerinin ve ilgili paydaş kamu kurumlarının birlikte bulunduğu "Yurtdışı Vatandaşlar Danışma Kurulu" oluşturulmuştur.

YTB ile birlikte Türk diasporasının genel çerçevesi dahilinde, akraba topluluklarına da yer verildiği görülmektedir. İlgili kanun kapsamında, YTB'ye tarihi ve kültürel yakınlığı olan, "akraba" kavramıyla ifade edilen topluluklar ile de ilişkileri geliştirme sorumluluğu verilmiştir. YTB'nin kurumsal isminde yer alan "Türk" ve "akraba" terimleri kurumun kapsam alanını ifade etmek için birlikte kullanılmıştır. Ortak tarih, din ve dile sahip ulus ötesi topluluklara ilişkin strateji ve programları

⁸⁶Ayhan Nuri YILMAZ ve Gökmen KILIÇOĞLU (2018), "Türkiye'nin Orta Asya'daki Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi Analizi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Cilt:119, S:235 s.159.

⁸⁷ YTB (2018), *Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Stratejik Planı 2019-2023*, s.17.

planlama ve koordine etme görevinin, YTB'ye verilmiş olması, göç odaklı diaspora ile jeopolitik değişikliklerin sonucunda ortaya çıkan diasporanın birlikte değerlendirildiğini göstermesi açısından önemlidir⁸⁸.

2010 yılında YTB'nin kurulması; Türkiye'den çalışma amacıyla gerçekleşen ve bir diğer söylemle "geçici işçi" olarak nitelendirilen kitlesel göç anlayışının, "Türk Diasporası" yaklaşımına dönüşmesinin sembolü olarak değerlendirilmiştir. Nitekim YTB, Türkiye'nin diaspora diplomasisi kurumu olarak nitelendirilmiştir⁸⁹.

2.2. KURUMUN HUKUKİ ALTYAPISI

1982 Anayasası'nın 62. Maddesi'nde yer alan;

"Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gereken tedbirleri alır." hükmü YTB'nin kuruluşunun anayasal dayanağını teşkil etmektedir.

YTB, 6 Nisan 2010 tarih ve 5978 sayılı "Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun" ile Başbakanlığa bağlı olarak kurulmuştur. Kanununun 1. Maddesi'ne göre YTB'nin görev kapsamı;

"Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızla ilgili çalışmalar yapmak ve sorunlarına çözüm üretmek; soydaş ve akraba topluluklar ile sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla bu topluluklara yönelik faaliyetler yürütmek" şeklinde düzenlenmiştir.

YTB, 15 Temmuz 2018 tarihli ve 4 No.'lu "Bakanlıklara, Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" ile yeniden düzenlenmiştir. YTB ile ilgili düzenlemeler, 4 No.'lu Kanun Hükmünde Kararnamenin 51. Bölümünde yer almaktadır. Buna göre, Kararnamenin 735. Maddesi ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı kurulmuştur. Yani daha önce Başbakanlık bünyesinde yer alan YTB, Başbakanlık teşkilatının ilga edilmesiyle Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlanmıştır.

⁸⁸ Mehmet KÖSE 2020, age., s.128.

⁸⁹ Fatma Gül ŞAHİN (2019), *Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi Türk Dış Politikasında Diplomasinin Dönüşümü: Diaspora Diplomasisi Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi İstanbul, s.75.

YTB'nin amaçları 4 Sayılı KHK'nın 732. Maddesi'nde yer almakta olup bu amaçlar şu şekilde sıralanmaktadır:

- i. Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızla ilgili çalışmalar yapmak ve sorunlarına çözüm üretmek,*
- ii. Soydaş ve akraba topluluklar ile sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla bu topluluklara yönelik faaliyetler yürütmek,*
- iii. Avrupa Birliği çevresinde yürütülen projeler ile Yükseköğretim Kurulu ve üniversiteler hariç olmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarınca ülkemizde eğitim görmesi uygun görülenlerle, uluslararası anlaşmalar çerçevesinde ülkemize gelen öğrencilerin, ülkemizdeki eğitim süreçlerinin başarılı bir şekilde sonuçlandırılması için her türlü esası belirleyerek, ilgili kurumlar arasında koordinasyonu sağlamak.”⁹⁰*

YTB iş ve işlemlerini, 15 Temmuz 2018 tarihli “Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (Kararname Numarası: 4)” uyarınca yürütmektedir. Başkanlık işlemlerine ilişkin alt mevzuat, Başkanlığın çalışma alanları da dikkate alınarak yurtdışı vatandaşlar, uluslararası öğrenciler ve genel düzenlemeler olarak üç kategoride aşağıda yer almaktadır:

“Yurtdışı vatandaşlara yönelik düzenlemeler;

- i. Yurtdışı Vatandaşlara Burs Verilmesine İlişkin Yönetmelik*
Uluslararası öğrencilere yönelik düzenlemeler;
 - i. Türkiye Bursları Yönetmeliği,*
 - ii. Uluslararası Öğrenciler Mahalli Heyetlerinin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik.*
- Genel düzenlemeler;*
- i. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Disiplin Amirleri Yönetmeliği,*
 - ii. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığında Çalıştırılacak Yerli Sözleşmeli Personel Hakkında Yönetmelik,*
 - iii. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Uzmanlığı Yönetmeliği*
 - iv. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Yayın Yönetmeliği,*
 - v. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Koordinasyon Ofisleri Yönetmeliği”⁹¹*

⁹⁰ Fatma Gül ŞAHİN 2019, agt., s.76.

⁹¹ YTB (2021), 2019-2023 Stratejik Plan, <https://www.ytb.gov.tr/kurumsal/stratejik-plan>, ET. 09.08.2022.

2.3. KURUMUN TEŞKİLAT YAPISI

T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB), Resmi Gazete’de yayımlanan 5978 sayılı Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun’la⁹² Mart 2010 tarihinde TİKA gibi Başbakanlığa bağlı bir kurum olarak kurulmuştur. Kuruluş Kanununun 1. Maddesi YTB'nin görev alanını;

“Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızla ilgili çalışmalar yapmak ve sorunlarına çözüm üretmek; Soydaş ve akraba topluluklar ile sos yal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla bu topluluklara yönelik faaliyetler yürütmek”

şeklinde belirlemiştir. YTB ve kuruluş kanunun yasal dayanağı ve görev alanı ise T.C. Anayasası’nın 62. Maddesi’ndeki;

“Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gereken tedbirleri alır”

ibaresine dayanmaktadır. Bu çerçevede Başkanlığın hedef kitlesi, yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları, soydaş ve akraba topluluklarıdır. Vizyonu ise *'nerede bir Türk varsa o Türk'e sonuna kadar sahip çıkmak*⁹³ ya da kurum broşüründe ifade edildiği üzere *'nerede bir vatandaşımız, soydaşımız, akrabamız varsa Biz oradayız'* şeklinde belirlenmiştir. Bu düsturla hareket eden kurum, yurtdışında yaşayan Türk, soydaş ve akraba topluluklarının sorunlarına çare bulmak, Türkiye ile bağlarını güçlendirmek ve kültürel değerlerini korumaya yardımcı olmayı amaç edinmiştir. Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB); yurtdışında yaşayan vatandaşların sorunları ile uğraşmakla göreve başladıklarını ifade etmiştir.

YTB, kamu tüzel kişiliğine haiz, özel bütçeli, Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı bir kuruluştur. Kamu tüzel kişiliğine haiz kurumlar idari vesayet denetimine tabidirler. Bu bağlamda YTB, Kültür ve Turizm Bakanı’nın vesayet denetimine bağlıdır. YTB Başkan ve Başkan Yardımcılarının üst sicil amiri bakandır. Belli limitleri aşan proje destekleri ve üst yöneticilerin yurt dışı görevlendirilmeleri, bütçenin sunumu ve sair Bakan tarafından yapılır. Atama usulleri ve görevden alma *“Üst Kademe Kamu Yöneticileri İle Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Atama Usûllerine*

⁹² YTB, Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 24 Mart 2010'da kabul edilmiş olup, Resmi Gazete’de 27544 Sayı, Tertip 5, Cilt 49 düsturuyla 6 Nisan 2010 tarihinde yayımlanmıştır.

⁹³YTB(2021), 2019-2023 Stratejik Plan, <https://www.ytb.gov.tr/kurumsal/stratejik-plan>, ET. 09.08.2022.

Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi” ile belirlenmiştir. Bu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine ekli (I) sayılı cetvelde yer alan kadro, pozisyon ve görevlere Cumhurbaşkanı kararıyla, (II) sayılı cetvelde yer alan kadro, pozisyon ve görevlere Cumhurbaşkanı onayı ile atama yapılır. Bu cetvellerde sayılmayan kadro, pozisyon ve görevlere, ilgili Cumhurbaşkanı yardımcısı, bakan veya atamaya yetkili amirler tarafından atama yapılır. YTB Başkanı ve YTB Başkan Yardımcıları (I) sayılı listede yer almaktadır. Atamaları ve görevden alınmaları cumhurbaşkanı kararıyla gerçekleşir. YTB 1. Hukuk Müşaviri (II) sayılı cetvelde yer almaktadır. Atamaları ve görevden alınmaları Cumhurbaşkanı onayıyla gerçekleşir. Diğer YTB Personelleri bu kararnamedeki cetvellerde sayılmadığından atama usulleri kararnamenin madde 2’deki “Bu cetvellerde sayılmayan kadro, pozisyon ve görevlere, ilgili Cumhurbaşkanı yardımcısı, bakan veya atamaya yetkili amirler tarafından atama yapılır.” kısmına dayanarak yapılmaktadır. Diğer YTB personellerine ilişkin atamalarda 3 sayılı CB Kararnamesinin yanında, 703 sayılı KHK, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu, 4 sayılı CB Kararnamesindeki YTB bölümündeki (736. Md., 747. Md.,748. Md., Geçici 1. Md.) personel şartları dikkate alınmaktadır.

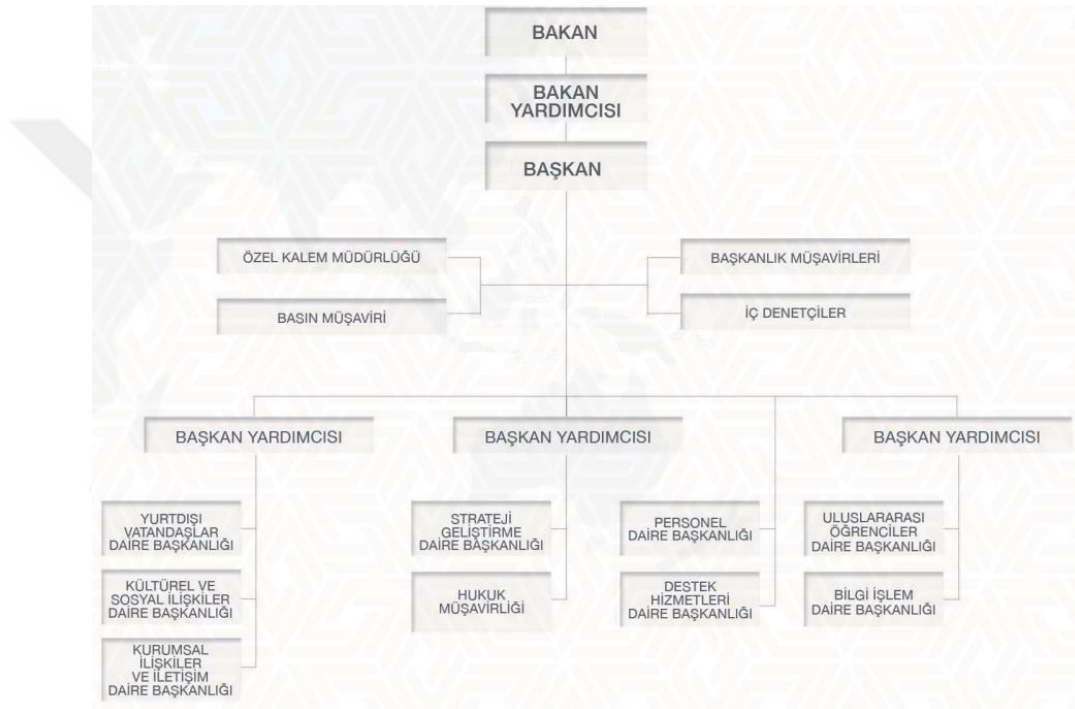
4 No.’lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin 735. Maddesi’ne göre YTB’nin Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı bir kurum olduğu düzenlenmiştir. YTB Kültür ve Turizm Bakanlığı Bakan Yardımcısına bağlı olarak çalışmalarını yürütmektedir. Bu çerçevede YTB Başkanının Kültür ve Turizm Bakanına karşı sorumluluğu bulunmaktadır.

4 No.’lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin 736. Maddesi’nin birinci fıkrası uyarınca YTB Başkanı YTB teşkilatının en üst amiri olarak görev yapmaktadır. Yukarıdaki hükme göre, YTB Başkanı, Başkanlık hizmetlerini mevzuata, Başkanlığın amaç ve politikalarına, stratejik plana, hizmetlerin performans kriterlerine ve kalite standartlarına uygun olarak düzenlemek, yürütmek ve koordinasyonu sağlamakla yükümlüdür.

4 No.’lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin 736. Maddesi’nin ikinci fıkrası uyarınca, Başkana yardımcı olmak üzere en fazla üç Başkan Yardımcısı atanabilir. Mevcut teşkilat yapısında, Başkan tarafından verilen görevleri yerine getiren ve Başkana karşı sorumlu olan üç Başkan Yardımcısı atanmıştır. Aynı maddenin üçüncü fıkrasına göre, Başkanlığa özel ehemmiyetli ve öncelikli konularla sınırlı olmak üzere en fazla üç Başkanlık Müşaviri atanabileceği öngörülmüştür. Ayrıca Özel Kalem

Müdürlüğü ve İç Denetçiler birimleri doğrudan YTB Başkanı'na bağlı olarak çalışmaktadır.

4 No.'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 737. Maddesi gereğince Başkanlık teşkilatı Yurtdışı Vatandaşlar Daire Başkanlığı, Kültürel ve Sosyal İlişkiler Daire Başkanlığı, Kurumsal İlişkiler ve İletişim Daire Başkanlığı, Uluslararası Öğrenciler Daire Başkanlığı, Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Personel Daire Başkanlığı, Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı, Bilgi İşlem Daire Başkanlığı ve Hukuk Müşavirliği birimlerinden oluşmaktadır. (Şekil 1)⁹⁴

Şekil 1: Teşkilat Yapısı

Söz konusu birimler içinde kurumsal faaliyetlerin niteliği bakımından öne çıkan birimler Yurtdışı Vatandaşlar Daire Başkanlığı, Kültürel ve Sosyal İlişkiler Daire Başkanlığı, Uluslararası Öğrenciler Daire Başkanlığı ve Hukuk Müşavirliği'dir.

YTB'nin ana birimlerinden biri olan Yurtdışı Vatandaşlar Daire Başkanlığı'nın en önemli görevi, yurt dışında yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının, kayıp halleri dışında vatandaşlığından çıkarılmaları ve tanınan hakları korumaktır. Ayrıca bu birim, yurt dışında yaşayan Türk vatandaşları ile Türk Vatandaşlığından kaybettirme

⁹⁴YTB (2020), *Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar 2020 Faaliyet Raporu*, s.6, <https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/2021/BELGELER/2020%20FAALI%CC%87YET%20RAPORU-6046114fcd034.pdf>, ET. 09.08.2022.

durumları dışında çıkmış olan kişilerin sorunlarına çözüm bulmayı, yaşam şartlarının iyileştirilmesi için iktisadi ve mesleki kuruluşlarla işbirliği yapmaya ve bu çalışmaların uygulanmasını takip etmek ile yükümlü kılınmıştır.

Kültürel ve Sosyal İlişkiler Daire Başkanlığı ise akraba ve soydaş topluluklara yönelik faaliyetleri koordine eden birim olarak dikkat çekmektedir. Bu kapsamda söz konusu birime; akraba ve soydaş topluluklarla iktisadi, sosyal ve kültürel ilişkilerin artırılması için ilgili kişiler, sivil toplum kuruluşları, mesleki organizasyonlar ve resmi kurumlar ile yapılacak çalışmalar destek sağlamak, bu çalışmaların bir plan kapsamında koordinasyonunu sağlamak, kamu kurum ve kuruluşları tarafından akraba ve soydaş topluluklar için geliştirilen hizmet ve faaliyetleri birlikte belirlenen hedefler dahilinde planlamak, sağlanan hizmetlerle ilgili hizmetlerden yararlanan şahısların memnuniyetlerini Kapsamına giren konularda hak sahiplerinin memnuniyetini tahlil etmek ve bu çalışmaların sonuçlarını ilgili kurumlara ileterek gerekli çalışmaların başlatılmasını sağlamak gibi görevleri üstlenmiştir.

YTB'nin üç ana çalışma alanından biri olan uluslararası öğrencilerle ilgili etkinlikler Uluslararası Öğrenciler Daire Başkanlığı tarafından koordine edilmektedir. Bu kapsamda Uluslararası Öğrenci Daire Başkanlığı'na; öğrencilerin, öğrenim gördükleri süreç içerisinde ve akabinde, Türkiye'yi daha yakından tanımak ve ve ülke ile bağlarının devamlılığını sağlayan yurt içi ve yurt dışı çalışmalar yapmak, benzer faaliyette bulunan sivil toplum kuruluşları, özel ve kamu kurum kuruluşlarının faaliyetlerine katkı sağlamak, kararlaştırılan çalışmaların etkinliğini ve neticelerini takip etmek, yapılan çalışmaları incelemek ve değerlendirmesini yapmak, hizmetlerden faydalananların memnuniyetini tahlil etmek ve bu çalışmaların sonuçlarını ilgili kurumlara ileterek gerekli çalışmaların başlatılmasını sağlamak, ilgili veri bankasını oluşturmak, yurtdışından ülkemize eğitim, kurs katılımı vb. amaçlarla gelen yabancı uyruklu öğrencilerin burs, barınma, sigorta, tedavi, iâşe ve sair konularda destek sağlamak gibi başkaca görevler daha tevdi edilmiştir.

Kurumun hukuk alanında yürüttüğü çalışmalara bakıldığında; 4 No.'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 746. Maddesi gereğince Kurumun Hukuk Müşavirliği, 659 Sayılı 26 Eylül 2011 tarihli Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine göre, hukuk departmanlarına verilen görevleri yapmakla yükümlüdür.

Buna göre Hukuk Müşavirliği; YTB'nin hukuki danışmanlığa ilişkin iş ve işlemlerini ve muhakemat hizmetlerini yürütmekle sorumludur.

YTB, hukuki danışmanlık ihtiyaçlarını Hukuk Müşavirliği Departmanında istihdam edilen hukuk müşavirleri ve avukatlardan sağlanmaktadır. Muhakemat hizmetleri kapsamında; YTB'nin dahil olduğu adli ve idari davalarda, yurtiçi ve yurtdışı tahkim işlemlerinde, icra takiplerinde ve yargıya intikal eden diğer tüm hukuki ihtilaflarda idarenin menfaatlerini korumaya yönelik olarak hizmet sağlamaktadır.

Hukuki Müşavirliği, YTB'nin hukuk danışmanlığına ilişkin iş ve işlemleri yürütmekle görevli ve sorumludur. Hukuki danışmanlık kapsamında; diğer kamu kurum ve kuruluşları tarafından hazırlanan idari hizmetlere ilişkin faturaları, idari birimler tarafından hazırlanan her türlü sözleşme ve hizmet şartnamelerini, idare ile üçüncü kişiler arasındaki uyuşmazlıklara ilişkin olguları ve idari birimlerden sorulan soruları inceler; bunlar hakkında hukuki mütalaasını verir. Müşavirlik uyuşmazlıkların ortaya çıkmasından önce, önleyici yasal tedbirler alır ve dostane uyuşmazlık çözümü konusunda görüş bildirir. YTB'nin hedeflerine daha iyi ulaşması ve mevzuata, plan ve programa uygun olarak çalışmasının sağlanması için gerekli hukuki çalışmaları yapmaktadır. YTB'nin taraf olduğu adli ve idari davalarda, iç ve dış tahkim yargılamasında, icra işlemlerinde ve yargıya intikal eden diğer her türlü hukuki uyuşmazlıklarda idareyi temsil etmekte, dava ve icra işlemlerini vekil sıfatı ile takip etmektedir. Belirtilen hususların yanı sıra Hukuk Müşavirliği, yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarına hukuki konularla ilgili eğitim programları düzenleyerek, hakları konusunda onları bilinçlendirmektedir.. Özellikle Avrupalı hukukçular eğitim programı ile Türkiye-AB ortaklık hukukunun oluşumu ve AB hukuk sistemi konularında vatandaşların bilgilendirilmesine çalışılmıştır.⁹⁵

Türkiye Burslusu sıfatıyla ülkemizde eğitim almakta olan uluslararası öğrenciler çeşitli durumlarda adli ve idari dava ve soruşturmaların tarafı olabilmektedir. Öğrenciler, Türkiye Bursları Bursluluk İşlemleri Yönergesi ve Yönetmeliği hükümleri çerçevesinde kendileri hakkında başlatılan bursluluk işlemine ilişkin olarak idare mahkemelerine başvurabilme hakkına sahiptir. Bununla birlikte öğrencilerin de çeşitli ihtilaflardan ötürü, müddei veya davacı olarak mahkemelerce konu edildikleri görülmektedir. İlgili davayı görmekte olan adli veya idari mahkemeler, dava konusu olan öğrenciye ve/veya işleme dair Kurumdan veri talebinde bulunabilmektedir. İlgili mahkeme ile yazışmalar, Hukuk Müşavirliği

⁹⁵Başkanlığımız tarafından Belçika'da düzenlenen Avrupalı Hukukçular Eğitim Programı Tamamlandı, 23 Mayıs 2013, ET.20.09.2022, <http://www.ytb.gov.tr/tr/faaliyetler/hukuk/715-baskanligimiz- tarafından-belcikada-duzenlenen-avrupali-hukukcular-egitim-programi-tamamlandi>.

uhdesinde yürütölmekte iken; Türkiye Burslusu öğrencilerle alakalı işlemleri yürüten Uluslararası Öğrenciler Daire Başkanlığı, öğrencilere ve/veya dava konusu olan bursluluk işleminde dair verileri sağlamaktadır. Kurumun görev ve sorumlulukları ile ilgili adli veya idari mahkemelere intikal eden veya yüksek yargı mercilerince içtihadada konu olmuş bir hukuki uyuşmazlık tespit edilememiştir.

2.4. KURUMUN ÇALIŞMA USULLERİ

YTB, çalışmalarının etkinliğini ve verimliliğini sağlamak maksadıyla, her çalışma alanı için bir kurul kurmuş ve ilgili kesimleri çalışmalarına dâhil etmeye amaçlamıştır. Yurtdışı Vatandaşlar Danışma Kurulu, Kültürel ve Sosyal İlişkiler Eşğüdüm Değerlendirme Kurulu ve Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Kurulu bu kapsamda çalışmaktadır. Bu kurullarda çalışan kurul üyelerinin bildirdikleri görüşler ile hazırlanan strateji planları, konu ile ilgili çalışmalar yürüten Daire Başkanlıklarının çalışmalarında, analizlerinde ve değerlendirmelerinde göz önünde bulundurulmaktadır.⁹⁶

Yurtdışı Vatandaşlar Dairesi Başkanlığı, 1961 yılında Almanya ile imzalanan işgücü mutabakatını Türk diasporasının temeli olarak değerlendirmektedir. Yurt dışında yaşayan 6 milyon Türk vatandaşı, Türk diasporası için potansiyel nüfus oluşturmaktadır. Bu dağınık Türk nüfusunu bir diasporaya dönüştürmek için ilgili birim, ilk olarak bu kişilerin yaşadıkları ülkelerdeki varlıklarını güvence altına almayı amaçlamaktadır. Bu şekilde onların asimilasyondan korunmaları, Türkiye ile sosyal ve kültürel bağlarını korumaları için faaliyetler düzenlenmektedir. Bu kapsamda 28 Aralık 2012 tarihinde 19 ülke ve bölgeyi temsil etmek üzere toplam 80 üye tarafından "Yurtdışı Vatandaşları Danışma Kurulu" oluşturulmuştur. İlk toplantı Ankara'da 17 Haziran 2013 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarını bir araya getirmeyi hedeflemesinden ötürü, bu komite "Türkiye Diaspora Meclisi" olarak değerlendirilmiştir.⁹⁷Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları ile sosyal diyalog ortamını geliştirerek örgütlü hale getirmeyi amaçlayan kurulun küresel Türk diasporası inşa etmeyi amaçladığı söylenebilir. Kurumsal yapılanmasına (1) Yurtdışı Vatandaşlar, (2) Soydaş ve Akraba Topluluklar, (3) STK'lar, (4) Hukuk ve (5)

⁹⁶Kürşad Emrah YILDIRIM ve Ali YILDIRIM (2017), "Türkiye'nin Yumuşak Güç Sembollerinden Türk İşbirliği Koordinasyon Ajansı ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'na Genel Bakış", *Karadeniz Dergisi*, Cilt: 33, S.33, s. 203 vd.

⁹⁷Muharrem EKŞİ (2014), *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitabevi, Ankara, s.213-214.

Uluslararası Öğrenciler şeklinde beş ayrı çalışma alanı şeklinde düzenleyen kurum, faaliyetlerini de bu alanlara göre icra ettiği söylenebilir.

YTB, bir taraftan Romanya, Makedonya, Arnavutluk, Sırbistan, Bosna Hersek, Kosova gibi Balkan ülkeleriyle forumlar düzenleyerek, bir taraftan da bu forumlara üniversite öğrencileri ve sivil toplum kuruluşlarının katılımlarını sağlayarak iletişim kurmakta ve uzun vadede Türkiye ve Balkan ülkeleri arasındaki canlılığını kaybetmiş sosyo-kültürel ilişkileri olabildiğince canlandırmayı, güçlendirmeyi hedeflemektedir. Tüm bunların Türkiye'nin Balkanlar politikası için, oradaki diaspora adına bir kaldıraç olacağı düşünülmüştür.

YTB, sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yurtdışındaki vatandaşların buldukları ülkelerde hem siyaset arenasında hem de kamuoyunda temsil edilmelerini destekleyerek Türk Dünyası Diaspora Kongreleri düzenlemeyi ve diaspora konseyi oluşturmayı hedeflemektedir. Bu anlamda STK kapasite geliştirme eğitim programları düzenlemektedir. Kurumun STK tarzında bir strateji izlemesinin sebebi, küresel sistemin ve siyasetin 1990'lardan itibaren sivil toplum ve STK ekseninde inşa edilmesidir. Zira sadece Almanya'da yurtdışındaki vatandaşlarla ilgili çalışma yürüten 2 bin civarında dernek statüsünde STK bulunmaktadır. Ayrıca YTB, gençlere yönelik “Gençlik Köprüleri” projesi, liderlik eğitim kampları gibi faaliyetler de gerçekleştirerek, gençler içerisinde tarihi ve kültürel bağların kuvvetlenmesine yönelik çalışmalar yapmaktadır.⁹⁸

2.5. KURUMUN İDARİ TEŞKİLAT İÇERİSİNDEKİ YERİ

İdare ve yönetim terimleri, Türkçe'de genellikle eş anlamlı bir şekilde kullanılmaktadır. Türk Dil Kurumu'nun (TDK) sözlüğündeki tanımlar da bu eş anlamlılığı doğrulamaktadır.⁹⁹

İdare ve yönetim sözcükleri gündelik hayatta genellikle birbiri yerine kullanılmaktadır. İdare kelimesi Arapça “devr” sözcüğünden türetilmiş olup; döndürme, çevirme, becerme ve yürütme gibi anlamlara gelmektedir.¹⁰⁰

Yasama, yürütme ve yargı devletin temel işlevlerini yerine getirmek için kurulmuş organlardır. İdarenin bu organlar içindeki yerini açıklamak istediğimizde,

⁹⁸YTB (2012), *Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar 2012 Faaliyet Raporu*, s.30, <https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/Files/2012-faaliyet-raporu.pdf>, ET. 09.08.2022.

⁹⁹TDK (2015), *Türkçe Sözlük*, 10. Baskı, TDK Yayınları, Ankara, s.935.

¹⁰⁰Niyazi TORTOP (1968), *Amme İdaresi*, TODAİE Yayınları, Ankara, s.5.

“organik anlamda idare” ve “işlevsel anlamda idare” kavramları karşımıza çıkmaktadır. Organik anlamda idare, yürütme organı içinde yer alan, ancak Cumhurbaşkanlığı hariç diğer kamu kuruluşlarını kapsar. Ancak bu, Cumhurbaşkanlığı’nın idare kavramı içinde hiç yer almaması demek değildir. Cumhurbaşkanı, idari faaliyetleri bakımından idare kavramı içerisinde yer alır.¹⁰¹ İşlevsel anlamda idare, Atay’a göre, “kamu yararının hizmete dönüştürülerek, idare edilenlere sunulması, bireylerin can ve mal güvenliğinin korunması; sağlık, eğitim ve kültür gibi, sosyal kamu hizmetlerinin para, enerji, taşımacılık gibi alanlardaki mali ve ekonomik hizmetlerin sunulması” şeklinde tanımlanmıştır.¹⁰² Ulusoy’a göre ise organik anlamda idare, sadece yürütme organını kapsar. Fonksiyonel anlamda idare ise, herhangi bir teşkilata veya belli bir organa bağlı olmayan, belli bir hukuki varlığın yürüttüğü işlevleri ifade eder.¹⁰³

İdare kavramı kamu hizmeti ve idari kolluk etkinlikleriyle kamu yararı ihtiyacının giderilmesini sağlayan hizmetlerin ve kişilerin (personelin) tamamını ifade eder. İdare, varlık sebebini oluşturan kamu yararının somutlaşmış hali olan kamu hizmetlerini yerine getiren bir yapıdır. Dolayısıyla idari işlevin konusu kamu hizmetleridir. Kamu hizmeti toplumsal ihtiyaçların idarenin bizzat ve/veya kendi gözetimi ve denetimi altında mevzuat gereğince yürüttüğü hizmetlerdir. Bu anlamda görevlerini yerine getirirken idare kamu kudretini kullanır. İdarenin etkinlikleri süreklilik arz eder ve idari işlem veya eylemler yoluyla gerçekleştirilir.¹⁰⁴

T.C. İdari Teşkilatı, Merkezden Yönetim Kuruluşları ve Yerinden Yönetim Kuruluşları olmak üzere iki ana başlıktan oluşmaktadır.

Merkezden Yönetim Kuruluşları; Başkent Teşkilatı ve Taşra Teşkilatı’ndan oluşmaktadır.

Başkent Teşkilatını; Cumhurbaşkanlığı, Bakanlıklar, Cumhurbaşkanlığına Bağlı Kurum ve Kuruluşlar (Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Devlet Denetleme Kurulu ve diğerleri), Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları, Yardımcı Kuruluşlar (Danıştay, Sayıştay ve diğerleri) ve Merkeze Yardımcı Kuruluşlar (Milli Güvenlik Kurulu, Danıştay, Sayıştay, Yüksek Askeri Şura);

¹⁰¹ Ramazan ÇAĞLAYAN (2019), *İdare Hukuku Dersleri*, Adalet Yayınevi, Ankara, s.74-75.

¹⁰² Ender Ethem ATAY (2018), *İdare Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara s.15.

¹⁰³ Ali D. ULUSOY (2019), *Yeni Türk İdare Hukuku*, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, s.37.

¹⁰⁴ Ender Ethem ATAY (2019), *İdare Hukuku*, Yayın No: 2670, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, s.3.

Taşra Teşkilatını ise İl İdaresi, İlçe İdaresi;

Yerinden Yönetimler Teşkilatını; Yer Yönünden Yerinden Yönetim Kuruluşları (Mahalli İdareler), Hizmet Yönünden Yerinden Yönetim Kuruluşları, Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları ve Düzenleyici Denetleyici Kurumlar oluşturmaktadır.¹⁰⁵

Merkezden Yönetimin Başkent Teşkilatı, Cumhurbaşkanlığı sistemine geçilmeden önce Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu, Başbakan ve bakanlıklardan müteşekkildi. Başka bir anlatımla 2017 Anayasa değişikliklerinden önce yürütme organı Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulundan meydana gelen, düalist bir yapı niteliği taşımaktaydı. Cumhurbaşkanı devletin başı olarak siyasal ve sembolik bir konumda bulunurken, Başbakan, bakanlıklar arasında iş birliğini sağlamak üzere Bakanlar Kurulu'nun başı olarak ve hükümetin genel siyasetinin yürütülmesini gözetmekle görevli kılınmıştı. Ayrıca 3056 sayılı Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun'un 4. Maddesi'ne göre Başbakanın bakanlıkların en üst amiri olduğu açıkça düzenlenmişti. Bakanlar Kurulu'nun gerek siyasi gerekse de idari işlevleri bulunmaktaydı. Bakanlar Kurulu'nun bu iki fonksiyonu bağlamında, Bakanlar da bazen siyasal bezen de idari fonksiyona dair faaliyetler yürütmekteydiler¹⁰⁶.

9 Temmuz 2018 tarihinde yürürlüğe giren 21.01.2017 tarihli ve 6771 Sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu¹⁰⁷ ile başkent teşkilatında önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu kapsamda Bakanlar Kurulu ve Başbakanlık ilga edilmiş, Cumhurbaşkanı'nın yürütme erki içerisindeki görevleri, konumu ve yetkileri de esastan değişime uğramıştır. Söz konusu makamlara ait yetkiler Cumhurbaşkanı'na verilmiştir. Yeni sistemde Başkent Teşkilatı, Cumhurbaşkanı, doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından atanan ve ona karşı sorumluluğu bulunan Cumhurbaşkanı yardımcıları ile Bakanlar ve Bakanlıklardan meydana gelmektedir. Bu değişikliğin bir sonucu olarak; Yürütme, artık tamamen Cumhurbaşkanı tarafından temsil edilmektedir ve bu değişiklik yürürlüğe girdikten sonra Bakanlar Kurulu ve Başbakanlık müessesesi olmadığı için, Yürütme tamamen Cumhurbaşkanı'nın sorumluluğundadır. Bakanlıklar, yürütme organının bir parçası olmak yerine,

¹⁰⁵A. Şeref GÖZÜBÜYÜK ve Turgut TAN (2019), *İdare Hukuku - I*, 12. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, s.190.

¹⁰⁶Burkay Can KARA ve Barış ACUN (2020), "10 Numaralı Resmî Gazete Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 6. Maddesiyle Cumhurbaşkanına Tanınan Yetkilerin Anayasa'ya Uygunluğu", *İçinde, Prof. Dr. Metin Günday Armağanı, Cilt:1*, Atılım Üniversitesi Yayınları, s.659 vd.

¹⁰⁷Resmî Gazete, Tarih: 11.02.2017, Sayı: 29976.

Cumhurbaşkanlığı hiyerarşisi altında yer alan birimler haline gelmiştir. Bu durumun idare hukuku bakımından tezahürü, merkezi idari teşkilatın hiyerarşik olarak en üstünün yalnızca Cumhurbaşkanı olması ve önceden genel idareye ait görev ve yetkilerin artık sadece Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı tarafından yerine getirilmesidir.¹⁰⁸ Yeni sistemde bakanların, Cumhurbaşkanına karşı sorumluluğu bulunmaktadır. Bakanlar Cumhurbaşkanına sadece siyaseten bağlı olmayıp, aynı zamanda idari bakımdan da bağlıdır.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, 6 Nisan 2010 tarih ve 27544 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 5978 Sayılı “Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun” ile kurulmuş kamu tüzel kişiliğine haiz bir kamu kurumudur. 5978 sayılı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun uyarınca YTB, Başbakanlık 2017 Anayasa değişiklikleri ile ilga edilmeden önce, Başbakanlığa bağlı bir kuruluş olarak faaliyet göstermiştir.

Bağlı kuruluşların tanımını yapan bir mevzuat hükmü bulunmamakla birlikte; Bağlı kuruluşlar, bazıları devlet tüzel kişiliği içerisinde yer alan bazıları ise ayrı bir kamu tüzel kişiliğine sahip, ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olmayanların genel bütçe içinde ayrı bir bütçeye sahip olduğu, bağlı oldukları bakanlıklar arasındaki ilişkinin hiyerarşi ilişkisi olduğu, ayrı bir kamu tüzel kişiliği olanların özel bütçelerinin olduğu bağlı oldukları bakanlıklar ile aralarındaki ilişkinin idari vesayet ilişkisi olduğu kanunla düzenlenen kuruluşlardır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığına bağlı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Adalet Bakanlığı’na bağlı Adli Tıp Kurumu ayrı bir kamu tüzel kişiliğine sahip değil iken; Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, Sağlık Bakanlığı’na bağlı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu ayrı bir kamu tüzel kişiliğine sahiptir. İlgili kuruluşların da mevzuatta tanımı bulunmamaktadır.

İlgili kuruluşlar, kamu tüzel kişiliğine sahip, ilgili oldukları bakanlıklar ile aralarında idari vesayet ilişkisi bulunan kuruluşlardır. Örneğin, Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü, Tarım ve Orman Bakanlığı ile ilgili bir kuruluştur.

İlişkili Kuruluşlar, bakanlık ile aralarında herhangi bir hiyerarşi veya idari vesayet denetimi olmamasına rağmen, İdarenin Bütünlüğü ve koordinasyonu gereği

¹⁰⁸Ali ULUSOY (2020), “Yeni Anayasal Sistemde Yürütme’nin Düzenleme Yetkisi ve Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri”, *Prof. Dr. Metin Günday Armağanı*, 2. Cilt, Atılım Üniversitesi Yayınları, s.1402.

bakanlıklar ile ilişkilendirilen özerk kuruluşlardır. Bununla birlikte, 3046 sayılı Kanunun 19/a fıkrasında yer alan “...*Bakan, bağlı, ilgili ve ilişkili kuruluşların (5018 sayılı Kanuna ekli (III) sayılı cetvelde yer alan kurumlar dahil) her türlü faaliyet ve işlemlerini denetlemeye yetkilidir.*” hükmü gereği, ilişkili kuruluşlar ile bakanlıklar arasında idari vesayet denetiminin var olduğu söylenebilir. Denetleyici ve düzenleyici kurumlar, Kamu İhale Kurumu, Rekabet Kurumu gibi kurumlar bakanlıkla ilişkili kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır. Bunlardan Rekabet Kurumu Hazine ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı da, ayrı bir tüzel kişiliğe sahip özel bütçeli, Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı bir kuruluştur. Özel bir bütçesinin olması, ayrı bir kamu tüzel kişiliğine sahip olması nedeni ile bağlı olduğu Kültür ve Turizm Bakanlığı arasındaki ilişki idari vesayet ilişkisidir. 4. No.’lu Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı hale getirilmiştir.

Bağlı kuruluşlar, her ne kadar yasal genel itibariyle bir bakanlığın ana hizmet faaliyetlerini yürütmekle birlikte, ayrı bir kanunla kurulan ve genel müdürlük ya da başkanlık şeklinde teşkilatlanan kuruluşlardır. Bu kuruluşların bir kısmı devlet tüzel kişiliğinin içerisinde yer almakta olup, bir kısmının ise ayrı bir kamu tüzel kişiliği bulunmaktadır. Ayrı bir kamu tüzel kişiliğine sahip olmayanlara örnek olarak İçişleri Bakanlığına bağlı Emniyet Genel Müdürlüğü; Maliye Bakanlığı’na bağlı Gelir İdaresi Başkanlığıdır.

Ayrı bir kamu tüzel kişiliğine sahip olanlara örnek ise, Ulaştırma ve Altyapı bakanlığına bağlı Karayolları Genel Müdürlüğü, Enerji ve Tabii Bakanlığınaya bağlı Maden Tektik ve Arama Genel Müdürlüğü. Bu kuruluşlar ile bağlı oldukları bakanlıklar arasındaki ilişki idari vesayet ilişkisidir.¹⁰⁹

15 Temmuz 2018 tarihli ve 4 No.’lu “Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi” ile YTB yeniden düzenlenmiş, bu kapsamda daha önce Başbakanlık bünyesinde faaliyet gösteren YTB, Başbakanlık teşkilatının ilga edilmesiyle Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı bir kurum haline gelmiştir.

YTB, daha önceden de ifade edildiği üzere, kamu tüzel kişiliğine haiz bir kurumdur. Kamu tüzel kişileri ile özel hukuk tüzel kişileri arasındaki en büyük fark, Anayasa’nın 123.Maddesinde bulunan “Kamu tüzel kişiliği kanunla veya Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurulur.” hükmünden doğmaktadır. Anayasa’nın

¹⁰⁹ Oğuz SANCAKDAR, L. Burcu ÖNÜT, Eser US DOĞAN, Mine KASAPOĞLU TURHAN ve Serkan SEYHAN (2019), *İdare Hukuku*, 8. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, s.133-136.

ifadesinden açıkça anlaşıldığı üzere, kamu tüzel kişiliklerinin kurulabilmesi, özel hukuk tüzel kişiliklerinin kurulmasından oldukça farklıdır; kanun ya da Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile ancak kamu tüzel kişiliği kurulabilir. Dolayısıyla her halükârda bir kamu tüzel kişiliğinin oluşturulması için kamusal bir yetkinin kullanılması zorunludur. Devletin Anayasa ile yetkilendirdiği organlarca kullanılan yetki de kamusal yetki olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle özel hukuk hükümlerinden hareketle bir kamu tüzel kişiliğinin kurulması mümkün değildir.¹¹⁰

Yönetim açısından Kuruma baktığımızda yukarıda da belirttiğimiz gibi bir bakanlığa bağlı olması; kendi kamu tüzel kişiliğine sahip olması; kendi bütçesinin, faaliyet planı ve karar mekanizmalarına sahip olması ve Bakanlıktan ayrı bir iç işleyişine sahip olması; kendi gelir kaynakları ile ayrı mal varlıklarına sahip olması; Kurumun, bir hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşu olduğunu; bu durumun bir sonucu olarak da bağlı olduğu T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın da kurum üzerinde idari vesayet yetkisine sahip olduğunu göstermektedir.

Anayasa'nın 123. Maddesi'nde "*İdare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir.*" ifadeleriyle vücut bulan "*İdarenin Bütünlüğü*" ilkesi, merkezi idarenin yerinden yönetim kuruluşları üzerinde sahip olduğu vesayet yetkisinin yasal kaynağını oluşturmaktadır. Merkezi idare, yer yönünden yerinden yönetim kuruluşları üzerinde vesayet yetkisine sahip olduğu gibi, hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşları üzerinde de vesayet yetkisine sahiptir.

İdarî vesayet, "*devletin ve onu temsil eden merkezin, yerinden yönetim kuruluşlarının işlemlerini ve eylemlerini denetlemek ve gerek gördüğü takdirde bozabilmek yetkisidir.*"¹¹¹ Bir diğer ifadeyle vesayet yetkisi; Merkezi Yönetimin, yerinden yönetim kuruluşları üzerinde, eylemlerinin hukuka uygun olup olmadığı bakımından denetleme yetkisidir. Hiyerarşik denetimden farklı olarak, vesayet denetimi farklı tüzel kişilikler içerisinde olup; yalnızca hukuka uygunluk bakımından denetim yetkisini kapsamaktadır.

Vesayet Yetkisi, T.C. Anayasası'nın 127. Maddesi'nin beşinci fıkrasında açıkça düzenlenmiştir:

"Merkezi idare, mahalli idareler üzerinde, mahalli hizmetlerin idarenin bütünlüğü ilkesine uygun şekilde yürütülmesi, kamu görevlerinde birliğin sağlanması, toplum yararının korunması ve mahalli ihtiyaçların gereği gibi karşılanması amacıyla

¹¹⁰ Ender Ethem ATAY (2019), age., s.23.

¹¹¹ Kemal GÖZLER (2022), *İdare Hukuku Dersleri*, Ekin Kitabevi, Bursa, s.102.

kanunda belirtilen esas ve usuller dairesinde idari vesayet yetkisine sahiptir. Mahalli idarelerin belirli kamu hizmetlerinin görülmesi amacı ile kendi aralarında Bakanlar Kurulunun izni ile birlik kurmaları, görevleri, yetkileri, maliye ve kolluk işleri ve merkezi idare ile karşılıklı bağ ve ilgileri kanunla düzenlenir. Bu idarelere, görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır.

Anayasa'da ya da başka mevzuatlarda merkezi idarenin hizmet bakımından yerinden yönetim kuruluşları üzerindeki denetim yetkisi konusunda (mahalli idareler hariç) herhangi bir özel kavram kullanılmamıştır. Ancak hizmet bakımından yerinden yönetim kuruluşları, mahalli idarelerdeki idari vesayet yetkisinin usulüne tabi kılındığı ve idari vesayet araçlarını kullanıldığı için idari vesayet kavramı söz konusu olmuştur. Anayasa'da ya da başka mevzuatlarda merkezi idarenin hizmet bakımından yerinden yönetim kuruluşları üzerindeki denetim yetkisi konusunda herhangi bir özel kavram kullanılmamıştır. Bununla birlikte merkezi idarenin hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşları üzerindeki denetim yetkisi bakımından kullandığı usullerin, yer bakımından yerinden yönetim kuruluşları üzerindeki ile aynı olması sebebiyle bu yetki de "idari vesayet yetkisi" olarak isimlendirilmiştir.

Danıştay 9. Dairesi 09.11.1978 tarihli, E. 1977/4474 – K. 1978/3022 Sayılı ilamında;

"Bir kamu hukuku kurumu olan idari vesayet, merkezi idareye, yerinden yönetim idarelerinin icraya ilişkin bazı kararlarını, idari işlem ve eylemlerini kamunun ve o yörede yaşayan halkın çıkarları açısından denetlemek amacıyla tanınmış sınırlı bir yetkidir."

ifadeleriyle idari vesayet yetkisine ilişkin bir değerlendirmede bulunmuştur.¹¹²

Aynı şekilde Danıştay 5. Dairesi 14.11.2007 tarihli, E. 2006/3751 K. 2007/6179 Sayılı ilamında;

"Türk yönetim sisteminin merkezden ve yerinden yönetim esaslarına dayandığı, kuruluş, görev ve yetkileri, "yerinden yönetim ilkesine" uygun şekilde düzenlenen, karar organları kanunda gösterilen seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan birer kamu tüzel kişisi olan yerel yönetimlerin halkın ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulduğu ve merkezi idareye ise, yerel hizmetlerin idarenin bütünlüğü ilkesine uygun olarak yürütülmesini sağlamak amacıyla yerel yönetimler üzerinde belli usul ve esaslar çerçevesinde vesayet denetimi yetkisi verildiği anlaşılmaktadır. Vesayet denetiminin, yerel yönetimlerin görevlerinin yerine getirilmesi, yetkilerinin kullanılması, eylem ve işlemleri ile organları ve personeli üzerinde değişik

¹¹² D9D., 09.11.1978, E. 1977/4474, K. 1978/3022, (Kazancı İçtihat Bankası).

*kademelerde ve çeşitli biçimlerde ortaya çıkabileceği, personel üzerindeki vesayetin ise, kadro verilmesi, atama, maaş ve diğer ödemelerin belirlenmesi hususlarında idarenin bütünlüğü ilkesine uygun olarak kullanılabilmesi yargı kararlarında ve öğretide kabul edilmektedir."*¹¹³

cümleleriyle idari vesayet yetkisinin özelliklerini açıklamıştır. Merkezi idarenin, yerinden yönetim kuruluşları üzerinde sahip olduğu idari vesayet yetkisi, kanunda açıkça düzenlendiği durumlarda var olan ve kanunun belirlediği ölçüde kullanılması gereken bir yetkidir.

Danıştay 1. Dairesi'nin 30.05.1994 tarih, E. 1994/83, K. 1994/83 sayılı kararı "*İdari vesayet yetkisi niteliği itibariyle esas ve usulleri kanunla belirlenmiş bir yetkidir. Yorum yoluyla açıkça öngörüldüğü konu ve usullerin dışına taşırılması mümkün değildir...*" şeklindedir.¹¹⁴ İdari vesayetin kapsamı ve geçerliliği kanunda düzenlenmiş olup, bu yetki sınırlı bir yetkidir. İdari vesayet yetkisi, hiyerarşik denetim yetkisinden farklı olarak, sınırları kanunla belirtilmiş olan bir istisnai yetkidir. Çerçevesinin kanunla sınırlı olması ve istisnai bir yetki olması idari vesayetin iki temel özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Anayasa'da belirtilen çerçeve dahilinde, merkezi idarenin yerel yönetimlerin denetlenmesinde kullandığı idari vesayet yasama organının takdiri doğrultusundadır. Yerinden yönetim kuruluşları ile merkezi yönetim arasındaki bütünleşmesinin sağlanması "idarenin bütünlüğü" anlamında oldukça önemlidir. İdarenin bütünlüğü, idari vesayet ve hiyerarşik denetim ile sağlanmaktadır. Bu iki denetim biçimi arasındaki farka bakacak olursak; hiyerarşide üst-ast ilişkisi olup, karar verilirken hiyerarşik açıdan en büyük üst olan bakanın kararı geçerlidir. İdari vesayette ise iki ayrı tüzel kişi olup yerinden yönetim idaresi ve merkez vardır ki merkezi idare devleti temsil etmektedir. İdari vesayet denetimi kapsamında, yerinden yönetim kuruluşlarının, idari vesayet makamının kararlarına karşı idari ve yargısal mercilere başvurarak itiraz etme hakkı vardır.¹¹⁵ Kaplan'a göre, idari vesayet denetiminin hiyerarşik denetime göre daha sınırlı olması, idarenin denetlenmesine hizmet eden bu yolu dolaylı ve yetersiz kılmaktadır.¹¹⁶

Vesayet yetkisi devredilemez bir yetki olup, kendisine bu yetki tanınan makam tarafından bizzat kullanılmalıdır. Bu yetki öncelikle bakanlar tarafından kullanılabilen bir yetkidir. Yerinden yönetim kuruluşlarının yürüttükleri hizmetlere bakılarak, bu

¹¹³ D5D., 14.11.2007, E. 2006/3751, K. 2007/6179, (Kazancı İçtihat Bankası).

¹¹⁴ D1D., 30.05.1994, E. 1994/83, K. 1994/83, (Kazancı İçtihat Bankası).

¹¹⁵ Tayfun AKGÜNER 2021, age., s.211-213.

¹¹⁶ Gürsel KAPLAN (2019), *İdari Yargılama Hukuku*, Ekin Yayınları, Bursa, s.37.

kuruluşlar üzerinde hangi bakanlığın vesayet yetkisine haiz olacağı belirlenir.¹¹⁷

Vesayet yetkisi istisnai bir yetkidir ve kanunla verilir. İdare Hukuku'nda bu durum “*Kanun olmadan vesayet olmaz.*” ifadesi ile izah edilir.¹¹⁸ Anayasa Mahkemesi 26.09.1991 tarih ve 1990/38 E. – 1991/32 K. Sayılı kararında “*Anayasa, idari vesayetin hangi amaçlarla kullanılacağını kurala bağlamakla yetinmemiş, ilke ve yöntemlerinin de yasa ile belli edilmesi koşulunu aramıştır.*” ifadeleriyle idari vesayet denetiminin kanuniliğini vurgulamıştır.¹¹⁹ İdari vesayet denetimi, devletin umumi menfaatleri bakımından konulmuştur. Kanuna dayanan bir yetki olup, aynı zamanda kanunla da sınırlıdır, doğrudan bu yetkiye sahip olan makam tarafından kullanılmalıdır, kanunun tayin ettiği haller ve sebepler dışında kullanılamaz. İdari vesayet usul olarak şifai emir ve direktiflerle icra edilemez.¹²⁰

İdari vesayet yetkisine sahip merkezi idarenin, yerinden yönetim kuruluşlarının işlemleri üzerinde onama, erteleme, düzeltme ve iptal yetkileri mevcut olabilir. Merkezi idarenin iptal yetkisine sahip olması, kendisine bu yetkinin açıkça tanınmış olması şartına bağlıdır. Başka bir ifadeyle, idari vesayet yetkisine haiz merkezi idare, ancak yasa ile yetkili kılındıysa yerinden yönetim kuruluşunun işlemlerini iptal edebilir, kaldırabilir.¹²¹ Vesayet yetkisine sahip merkezi idarenin, yerinden yönetim kuruluşunun yerine geçerek karar alma yetkisinin kural olarak olmadığı; ancak kanun ile açıkça düzenlenmiş olması durumunda bu yetkinin var olabileceği, doktrin ve Anayasa Mahkemesi tarafından kabul edilmektedir.¹²²

İdari vesayet denetiminin en temel amacı, diğer her idari işlemde olduğu gibi kamu yararının sağlanmasıdır. İdari vesayet denetimi, kamu yararı amacına hizmet etmek üzere; merkezi yönetim kuruluşları ile yerinden yönetim kuruluşları arasında uyum ve bütünlüğünü, mahalli ihtiyaçların karşılanmasını sağlamaktadır.¹²³ Ekonomik amaçlara hizmet eden kamu tüzel kişileri, bir başka deyişle, iktisadi devlet teşekküllerinin üzerinde vesayet denetiminin olması, kamu yararı bakımından büyük önem taşır. Kamu kurumu niteliğindeki sosyal kurumlar üzerinde vesayet denetiminin olması; bir kısım zorunlu sosyal hizmetlerin daha verimli bir şekilde yürütülmesini

¹¹⁷ Ender Ethem ATAY 2018, age., s.174.

¹¹⁸ Kemal GÖZLER (2019), *İdare Hukuku*, Ekin Yayınevi, Bursa, s.271.

¹¹⁹ ANAYASA MAHKEMESİ, 26 Eylül 1991 Tarih ve 1990/38 E. 1991/32 K. Sayılı Kararı.

¹²⁰ Siddik Sami ONAR (1966), *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, Cilt: 2, 3.Baskı, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, s. 624-625.

¹²¹ Ender Ethem ATAY 2018, age., s.174.

¹²² F. Ebru GÜNDÜZ (2016), “Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre İdari Vesayet”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 20 S.33, s.63 vd.

¹²³ Ramazan ÇAĞLAYAN (2019), *İdare Hukuku Dersleri*, Adalet Yayınevi, Ankara, s.124-125.

sağlayarak kamu hizmetinin en yüksek seviyeye çıkarılmasında büyük rol oynar.¹²⁴

Vesayet denetimi; kamu görevlerinde birliğin sağlanması idarenin bütünlüğü, toplum yararının sağlanması, idarenin bütünlüğü, mahalli hizmetlerin uygun bir şekilde yerine getirilmesi amacıyla, yerinden yönetim kuruluşlarının yalnızca işlemleri değil, aynı zamanda organları üzerinde de uygulanma alanına sahiptir. Danıştay 8. Dairesi 14.11.1995 tarihli, 1995/3706 E.-1995/3622 K. Sayılı ilamında bakanlıklar ile bağlı kuruluşlar arasındaki idari vesayet denetimine ilişkin şu şekilde karar vermiştir:

“Kültür Bakanı, bakanlığın en üst amiri olarak bağlı kuruluşların işlem ve hesaplarını, hem yerindelik, hem de hukuka uygunluk açısından denetlemeye yetkilidir. Kültür Bakanlığı’nın bağlı kuruluşu olan Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü üzerindeki bu denetim, hiyerarşi ilişkisine yakın bir vesayet denetimi olup, doktrinde de bakanlıklar ile tüzel kişiliği olan bağlı kuruluşlar arasındaki ilişki bu şekilde nitelendirilmiştir.”

Danıştay kararından hareketle, Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı olan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı üzerinde bakanlığın sahip olduğu yetki de idari vesayet denetimidir. 5678 sayılı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığına İlişkin Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun’un

“Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı’nın Başkanlığa verilen görevlerden yurtdışında veya doğrudan yurtdışındaki faaliyetlere yönelik olarak kullanılmak üzere tefrik edilen ödeneklerden, Bakan tarafından belirlenecek olan kısımlar Başkanlık bütçesine gider kaydedilmek suretiyle özel hesaba aktarılır. Aktarılan bu tutarların harcanması, muhasebeleştirilmesi ve denetlenmesine ilişkin usûl ve esaslar Maliye Bakanlığı ile Başkanlıkça müştereken belirlenir.”

hükmündeki 27. Maddesi gereği, Kurumun kaynak yönetimi ile ilgili bakanlığın sahip olduğu yetki de idari vesayet denetimine bir örnek oluşturmaktadır.¹²⁵

Kamu tüzel kişiliğine sahip YTB’nin; yönetim organlarının da merkez tarafından belirlenmesi, bağlı bulunduğu Bakanlığın – merkezi idarenin- Kurum üzerinde idari vesayet denetiminin olduğunu gösteren bir diğer faktördür. Özetle, YTB’nin idari teşkilat içerisindeki yeri için; kamu tüzel kişiliğine haiz, işleyişte idari

¹²⁴Sabri COŞKUN (1976), *İdarenin İdari Denetiminde İdari (Yönetmel) Vesayet*, Alperen Kitabevi Ankara, s.103-104

¹²⁵ Bahtiyar AKYILMAZ, Murat SEZGİNER ve Cemil KAYA (2019), *Türk İdare Hukuku*, Savaş Yayınevi, Ankara, s.174-175.

vesayete tabi, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluğu olduğunu söyleyebiliriz.

2.6. KURUMUN GÖREV, YETKİ VE FAALİYETLERİ

2.6.1. Kurumun Görev ve Yetkileri

4 No.'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 732. maddesine göre YTB'nin görev ve yetkileri,

- “a) Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızla ilgili çalışmalar yapmak ve sorunlarına çözüm üretmek,*
- b) Soydaş ve akraba topluluklar ile sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla bu topluluklara yönelik faaliyetler yürütmek,*
- c) Avrupa Birliği çerçevesinde y r t len projeler ile Yükseköğretim Kurulu ve  niversiteler hariç olmak üzere kamu kurum ve kuruluŐlarınınca ülkemizde eğitim görmesi uygun görülenlerle, uluslararası anlaşmalar çerçevesinde ülkemize gelen öğrencilerin, ülkemizdeki eğitim süreçlerinin başarılı bir Şekilde sonuçlandırılması için her türlü esası belirleyerek, ilgili kurumlar arasındaki koordinasyonu sağlamak” Şeklinde düzenlenmiştir.*

YTB bu faaliyetlerin yanında; Türkiye Mezunları Programı (TMP), ABAP, Kültürel İŞ birliği Programı (KİP), Eğitim İŞ birliği ve Kapasite Geliştirme Programı (EİKGP), Sivil Toplum ve İletişim Programı (STİP), Dini Kurumlarla İŞ birliği Programı (DKİP), Diaspora İŞ birliği Programı (DİP) biçimindeki program başlıkları altında faaliyetlerini devam ettirmektedir.

2.6.2. Kurumun Faaliyetleri

Kurumun ilk çalışma alanını yurt dışında yaşayan Türk vatandaşları oluşturmaktadır. Altı milyondan fazla Türk vatandaŐının yurt dışında yaŐadıđı bilinmektedir. Ağırlıklı olarak Almanya ile imzalanan işgücü mutabakatına bağlı olarak birçok Türk vatandaşı Almanya'ya göç etmiş ve bu insanlar daha sonra birçok Avrupa ülkesine dađılmıŐtır. YTB, yurt dışında yaşayan bu vatandaşların haklarını korumak, onlara rehberlik etmek ve orada asimilasyona uğramalarını engellemek için çalışmaktadır. YTB, yıllar içinde çeşitli nedenlerle yurt dışına göç eden Türk vatandaşlarına yönelik stratejiler geliştirme ve gerek yurtiçi ve gerekse yurtdışındaki çalışmaları koordine etme görevini yerine getirmektedir.¹²⁶ YTB'nin yurtdışında

¹²⁶ Kürşad Emrah YILDIRIM ve Ali YILDIRIM 2017, age., s.203 vd.

yaşayan vatandaşlarımız için yapmış olduğu çalışmalar "Gençlik Faaliyetleri", "Türkçe Eğitimi" ve "Kültürel Hareketlilik" olarak üç ana başlıkta sınıflandırılmaktadır. Gençlik çalışması kapsamında gençlerin Türkiye ve Türkçe ile irtibatının sürdürülmesi hedeflenmektedir. Bu amaçla Türkiye Stajları İnsan Hakları Eğitim Programı ve Gençlik Köprüleri, Genç Liderler gibi programlar yürütülmektedir. Bu programlarla yurt dışında yaşayan gençler Türkiye'de faaliyet gösteren kuruluşları tanımakta, akademik eğitimlerinin yanı sıra sosyal ve kültürel çalışmalar da teşvik edilmektedir.

"Türkçe Eğitimi" başlığı ise bir taraftan Türkçe'yi unutmamak ve gelecek nesiller için Türkçe öğrenmek amacıyla yapılan çalışmalarını bir taraftan yaşadıkları ülkelerin dilini öğrenmelerini içermektedir. Bu çerçevede YTB, hedef kitleye Türkçe Öğretmeni Yetiştirme Programı, Yabancı Vatandaşlara Yönelik Burslar, Anadolu Haftasonu Okulları, Okul Öncesi Çift Dilli Eğitimi Destekleme Programı İnsan Hakları Eğitimi gibi fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca YTB, eğitimsel ve kültürel olarak yaşadıkları ülkenin etkisinde olan gençlerin Türkiye ile olan bağlarını kaybetmemeleri için "Kültürel Hareketlilik" başlığı altında kültürel-tarihsel çalışmalar yürütmektedir. Bu faaliyetler kapsamında Evliya Çelebi Anadolu Kültür Gezileri, YTB Türkiye Stajları, Diaspora Gençlik Akademisi ve Gençlik Kampları gibi programlar düzenlenmektedir.

Sonuç olarak YTB' nin yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarına yönelik faaliyetlerinde gençler ön planda yer almaktadır. Türk kültürünü yurtdışında yaşatmak için yeni nesli esas alan YTB, bunu kültür gezileri ve çeşitli seminerlerle gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Ayrıca yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının Türkçeyi unutmaması için çalışmalar yapılmaktadır.

YTB'nin bir diğer çalışma alanı ise Türkiye'ye eğitim için gelen uluslararası öğrencilerdir. Türkiye'de uluslararası eğitim alanında çalışan birçok kurum ve kuruluş bulunmaktadır. Bu kurumlar arasında Türkiye'nin uluslararası öğrencilere yönelik faaliyetlerini yürüten en asli kurumlardan biri YTB'dir.¹²⁷ Nitekim YTB'de; Türkiye'de burslu eğitim almaya hak kazanan uluslararası öğrencilerin eğitim süreçlerinin başarılı bir şekilde yürütülmesi, uluslararası öğrencilerle öğrenimleri sırasında ve sonrasında ilişkilerin devamlılığının sağlanması için usul ve esasların

¹²⁷ Hilal DELİKKULAK SAK (2019), *Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Faaliyetlerinde YTB Burslusuz Uluslararası Öğrencilerin Yeri: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, s.55.

belirlenmesi gibi görevler devredilmiştir. YTB'nin uluslararası öğrencilere yönelik faaliyetlerini Türkiye Bursları, Uluslararası Öğrenci Hareketliliği ve Uluslararası Öğrenci Akademisi başlıkları altında toplamak mümkündür.

Türkiye, 1960'lı yıllardan itibaren Kamu Diplomasisi faaliyetleri kapsamında uluslararası öğrencilere yönelik burs desteğini sürdürmüştür. 1960'lı yıllarda Türkiye, uluslararası öğrencilere ikili anlaşmalar çerçevesinde burslar sağlamıştır.

1990'lı yıllarda dönemin Cumhurbaşkanı'nın önerisiyle Türkiye'nin uluslararası öğrencilere burs desteği daha sistemli bir şekilde organize edilmiş ve "Büyük Öğrenci Projesi"ne imza atılmıştır. Büyük Öğrenci Projesi öncelikle Türk Cumhuriyetleri için başlatılmış ve daha sonra 57 ülkeyi kapsayan uluslararası bir burs faaliyetine dönüştürülmüştür. YTB'nin kurulmasıyla Türkiye'deki resmi burs faaliyetleri "Türkiye Bursları" çatısı altında toplanmış ve bu faaliyetlerin organizasyon sorumluluğu YTB'ye devredilmiştir¹²⁸.

Türkiye Bursları, Türkiye tarafından uluslararası öğrenciler için başlatılan, kamu tarafından finanse edilen bir burs programı olarak tanımlanmaktadır.

Bu programlar, iki ana başlık altında toplanmıştır. Bunlardan birincisi "Başarı Burs Programı" ve diğeri "Araştırma Burs Programı" olmak üzere iki başlık altında yürütülmektedir. Tam zamanlı burs programlarının aksine, kısa süreli burs programları, burs programıyla ilgili konaklama ve diğeri masrafları karşılamamaktadır.

"Kamu Görevlileri ve Akademisyenler için Türkçe İletişim Programı" adı verilen burs programı, diğeri Türkiye burs programlarından farklı olarak sadece ilgili yabancı kamu görevlileri ve araştırmacıların başvurularına açıktır.¹²⁹

Türkiye Burslarına başvuru için temel kriterler akademik başarı, yaş sınırı ve programın amacına uygunluktur. Türkiye Bursları uluslararası öğrencilere yönelik olduğundan, Türk vatandaşları veya Türk vatandaşlığını kaybetmiş kişiler bu programlara başvuramazlar. Türkiye Bursları programı kapsamında burs sağlanan kişilerin alanlarında başarılı olmalarına dikkat edilmektedir. Burs programlarının etkinliğinin sağlanması için, burs alan öğrencilerle mezun olduktan sonra da ilişkilerin sürdürülmesi gerekmektedir. Burs desteği veren ülkelerin yararlanıcı öğrencilere yönelik, mezun olduktan sonra çeşitli biçimlerde iletişim kurma çalışmalarının,

¹²⁸Ahmet EJDER (2019), *Türk Kamu Diplomasisi Bağlamında Türkiye Bursları Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova, s.92.

¹²⁹ agt., s.93-94.

mezunların bir dönem burs desteği aldıkları ülkelerle kurdukları ilişkileri de güçlendireceği beklenen bir durumdur.¹³⁰

Türkiye Burs Programına ek olarak, “Uluslararası Öğrenci Hareketliliği Programı” kapsamında uluslararası ilişkilerde öğrenci değişim programları ile ekonomik, akademik, kültürel, tarihi ve sosyal alanlarda etkileşimler kurulacaktır. Bu kapsamda 2023 yılında Türkiye'nin 200.000 uluslararası öğrenciye ev sahipliği yapması planlanmaktadır. Uluslararası Öğrenci Akademisi programı kapsamında; Türkiye'de bir üniversitede okuyan gençlerin akademik yönlerinin yanı sıra sosyal ve kültürel faaliyetlerden yararlanmaları, çeşitli projeler geliştirmeleri, sosyal farkındalık oluşturmaları, iletişim becerilerini geliştirmeleri ve kişisel gelişimlerine katkıda bulunmaları amaçlanmaktadır¹³¹.

YTB'nin son çalışma alanı ise diğer üç alanı destekleyen ve entegre eden faaliyetler yürüten sivil toplum kuruluşlarıdır. YTB, sivil toplum kuruluşlarının gerek Türkiye’de gerekse Türkiye dışında yönetime aktif olarak katılabilmelerini, anavatan ile bağlarını korumalarını ve çeşitli alanlarda başarılı çalışmalar yapmalarını desteklemektedir.¹³²

Türk Diasporasının oluşturulması amacı ile Sivil Toplum Kuruluşu Kapasite Analiz Çalıştayları kapsamında yurt dışında ikamet eden vatandaşların buralarda STK etkinliğinin artırılması, örgütlenmelerinin desteklenmesi hedeflenmiş, STK’larda sosyal medya araçlarının kullanılması, proje hazırlama ve uygulama yöntemleri, liderlik gibi konuları içeren seminerler ve birçok eğitim programları düzenlenmiştir.

STK’lar aracılığıyla yurt dışındaki vatandaşların, kamuoyunda ve ülke siyasetinde yer alabilmeleri ve örgütlü olarak katılabilmelerini motive edici projeler geliştirilmiştir. YTB tarafından hazırlanan “Sivil Toplum Kuruluşları Kapasite Geliştirme Eğitim Programı” bu amaçla hayata geçirilmiştir. Ayrıca, farklı Avrupa ülkelerinde ırkçı cinayetler nedeniyle hayatını kaybeden Türklerin dosyalarını takip etmek ve ailelerine destek olmak, ırkçılık konusunda bilgilendirmek ve yaşadıkları ülkelerde yeterli sağlık hizmetinden yoksun olanlara yardım etmek de YTB’nin görevleri arasındadır. Yurt dışında yaşayan vatandaşlar tarafından kurulan STK'lara

¹³⁰ agt., s.95

¹³¹Hilal DELİKKULAK SAK 2019, age., s.57-58.

¹³²Kürşat YILDIRIM ve Emrah YILDIRIM 2017, age., s.209.

eğitim ve destek verilmesi ve duyulan çeşitli konularda hukuki destek sağlanması gibi faaliyetler de YTB'nin faaliyetleri arasındadır.¹³³

2.6.3. Kurumun Görev ve Yetkilerinin İdare Hukuku Açısından

Değerlendirilmesi

İdare Hukuku'nu geniş anlamda ele alacak olursak, idarenin kuruluş ve işleyişi ile ilgili uygulanan hukuk kurallarının tümü veya devletin tüm faaliyetleridir. İdare Hukuku'nu dar anlamda ele aldığımızda ise, “idarenin kuruluş ve işleyişi ile ilgili kamu hukuku kuralları” veya “devletin yasama ve yargıyı kapsamayan, bunların dışındaki faaliyetleri” şeklinde tanımlayabiliriz. İdare Hukuku diğer hukuk dallarından farklı olarak geniş ve birbirinden değişik konuları inceler. Anayasa, kanunlar, Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve düzenleyici işlemeler, örf-adet, mahkeme kararları ve doktrin idare hukukunun kaynaklarını oluşturur.¹³⁴

4 No.'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çerçevesinde YTB, kamu yararı olan toplumsal bir gereksinimi karşılayan kamu hizmeti faaliyetlerinde bulunmak üzere örgütlenmiş, kamu tüzel kişiliğini haiz ve özel bütçeli bir kurumdur.

Kamu tüzel kişilikleri; Anayasa ile kanun ile ve 2017 Anayasa değişiklikleri sonrası 6771 sayılı kanun ile yapılan değişiklik ile Cumhurbaşkanı kararnamesi ile kurulur. Anayasa'nın 123. Maddesi “*Kamu tüzelkişiliği, kanunla veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kurulur.*” hükmü ile kamu tüzel kişiliklerinin nasıl kurulacağını belirtmiştir. Kamu tüzel kişiliklerinin kurulması ile amaç, diğer tüm idari işlemlerde de olduğu gibi kamu yararının sağlanmasıdır. Kamu tüzel kişiliklerinin nasıl kurulacağının Anayasa ile belirtilmiş olması, özel hukuk tüzel kişilerinde olduğu gibi bireylerin serbest tasarrufları ile kurulmasının mümkün olmaması, kamu tüzel kişiliğini özel hukuk tüzel kişilerinden ayırmaktadır. Kamu tüzel kişilerinin yetkileri, özel hukuk tüzel kişilerinin yetkilerine göre daha sınırlıdır. Mal ve hizmet alımlarını, personel alımlarını idare usullere göre yapmak zorundadırlar. Bununla birlikte, kamu tüzel kişileri karar organları aracılığıyla sözleşme yapabilir, davalı veya davacı olabilir, taşınmaz mülk edinebilirler. Ayrıca, kendi görev alanı sınırlarında kalmak kaydıyla, yasal çerçeveyi ihlal etmeksizin irade açıklamalarında bulunma ve birtakım hukuksal tasarruflar yapabilme yetkisine sahiptirler.¹³⁵Gözler'e göre kamu tüzel kişisi,

¹³³Fatma Gül şAHİN 2019, age., s.85.

¹³⁴Halil KALABALIK (2019), *İdare Hukuku Dersleri, Cilt: 1*, 5.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, s.35.

¹³⁵Ali D. ULUSOY 2019, age., s.134-135.

“kanunla veya kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak idare tarafından idari işlemle kurulmuş ve bazı kamu gücü ayrıcalıklarıyla donatılmış olan bir tüzel kişidir.”¹³⁶ Kamu tüzel kişilerini, devlet ve diğer kamu tüzel kişileri olarak ayırabiliriz. Devlet dışındaki diğer kamu tüzel kişileri de, yer yönünden yerinden yönetim kuruluşları (mahalli idareler) ve hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşları (hizmet kuruluşları-kamu kurumları) olarak ikiye ayrılır.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı da kendi kamu tüzel kişiliğine haiz olup; TÜBİTAK, Orman Genel Müdürlüğü vb. kuruluşlar gibi hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşları içerisinde yer almaktadır.

Kamu tüzel kişiliği, “aksine işlem” ve “yetki ve usulde paralellik” ilkeleri gereği, eğer Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kurulmuşsa, yine Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile; eğer kanun ile kurulmuşsa aynı şekilde kanun ile kaldırılır. Örneğin, bir kamu tüzel kişisi kanunla kurulmuşsa, bu kamu tüzel kişisi Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kaldırılamaz.¹³⁷

İdarenin başlıca faaliyetleri “kamu hizmeti”, “kolluk” hizmeti olarak iki ana başlık altında sınıflandırılabilir. Bunların yanı sıra idarenin “özendirme-destekleme” ve “regülasyon” faaliyetleri de mevcuttur. Kamu hizmeti, idareye kanunla görev olarak verilmiş; toplumun ortak ve genel bir ihtiyacını karşılamaya yönelik faaliyetlerdir. İdare, kamu hizmetlerini bizzat kendisi yerine getirebileceği gibi özel kişiler aracılığıyla da yerine getirebilir. Kolluk faaliyetleri ise, idarenin kamu düzenini sağlamak ve korumak için oluşturduğu tüm faaliyetleri kapsar. Ayrıca idarenin üstlenmiş olduğu görevleri etkili bir biçimde ve ivedilikle yerine getirebilmesi için bazı yaptırımlar öngörülmüş ve idare de bu yaptırımları uygulama yetkisine haiz kılınmıştır.

4 No.’lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin YTB ile ilgili düzenlemeleri incelendiğinde YTB’nin yürütmesi istenen faaliyetlerin kolluk faaliyeti kapsamında olmadığı, ayrıca Kuruma idari yaptırım uygulama yetkisinin de verilmediği görülmektedir. Kurumun tatmininde kamu yararı olan toplumsal bir gereksinimi karşılayan kamu hizmeti faaliyetlerinde bulunmak üzere, temeli 27544 sayılı 6 Nisan 2010 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 5978 sayılı “Yurtdışı Türkler ve Akraba

¹³⁶Kemal GÖZLER (2018), *Kamu Tüzel Kişiliği Kavramı Neye Yarar? K. Begüm İşbir’in Kamu Tüzel Kişiliği İsimli Doktora Tezinin Düşündürdükleri*, <http://www.idare.gen.tr/kamu-tuzelkisiligi.pdf>, ET. 07.10.2022.

¹³⁷ Halil KALABALIK 2019, age., s.121-122.

Topluluklar Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun” ile kurulmuş özel bütçeli, kamu tüzel kişiliğine haiz bir kuruluştur.

Kamu hizmeti kavramı gerek yasalarda ve gerekse yargı kararlarında sıkça kullanılan bir kavram olmasına karşılık bu kavramla ilgili tek ve geçerli bir tanım yoktur.¹³⁸ Kamu hizmeti kavramı, son yüzyılda çeşitli değişimlere uğramış, ve kamu hizmetine ilişkin tartışmalar hukuki boyutta kalmayarak; sosyolojik, ekonomik ve siyasal yönleri ile de ele alınması gereken bir kavram şeklinde ortaya çıkmıştır.¹³⁹ Kamu hizmeti, sürekli ve düzenli bir şekilde işleyen genel ve kollektif ihtiyaçlara cevap veren ve önceliği kamu menfaatini sağlamak olan faaliyetler olarak tanımlanabilir.¹⁴⁰ Kamu hizmetini, kamu hukuku açısından ele alıp ilk tanımlayanlardan biri olan Duguit, kamu hizmetini;

“toplum hayatı için mutlaka gerekli olan ve yerine getirilmesi için kamu müdahalesinden başka bir olanak bulunmaması nedeniyle yöneticiler tarafından sağlanması, düzenlenmesi ve denetlenmesi gereken faaliyetlerdir.” şeklinde tanımlamıştır.¹⁴¹

Kamu hizmeti, yürüttüğü faaliyetlerin niteliği açısından ele alınacak olursa *maddi*, kamusal usuller kapsamında yürütülmesi açısından ele alındığında *şekli*; kamu hizmetini yürüten organ bakımından ele alındığında da *organik*, olarak tanımlanmış olur. Kavramın farklı tanımlamalarının olması, kamu hizmetinin çok yönlü niteliğe sahip yapısından kaynaklanmaktadır.¹⁴² Toplumsal gereksinimler sonucu ortaya çıkan kamu hizmetlerinin takdiri yasama organlarına aittir. Ancak yasama organının yanı sıra 2017 Anayasa değişikliğinden sonra Cumhurbaşkanı da kamu hizmeti tesis edebilmektedir. Anayasa Mahkemesi bu konuda *“kamusal ihtiyaçların gerekli kıldığı hallerde yasama organı herhangi bir alanı yasal statü içine alarak bir kamu hizmeti tesis edebilir”* demektedir.¹⁴³

Kamu hizmetleri konularına göre değişik şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Eğitim, sağlık, bayındırlık gibi kamu hizmetleri “idari kamu hizmeti” olarak adlandırılmıştır. Devletin özel teşebbüslerle birlikte yürüttüğü ekonomik alandaki kamu hizmetleri ise “iktisadi/ekonomik kamu hizmeti” olarak bilinmektedir. Sosyal

¹³⁸ Turgut TAN (2019), *İdare Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara, s.365.

¹³⁹ Ali ULUSOY (2004), *Kamu Hizmeti İncelemeleri*, Ülke Kitapları, İstanbul, s.21.

¹⁴⁰ Hamza EROĞLU (1974), *İdare Hukuku Dersleri*, Sevinç Matbaası, Ankara, s.12.

¹⁴¹ Ali ULUSOY 2004, age., s.25.

¹⁴² Ender Ethem ATAY (2021), *İdari Yargılama Hukuku*, Seçkin Yayınevi, Ankara, s.115.

¹⁴³ ANAYASA MAHKEMESİ’NİN 26.11.1985 Tarih, E-1985/2- K-1985/22 Sayılı Kararı R.G; 21.01.1986, Sayı:18995,s.42.

devlet olmanın bir sonucu olarak ortaya çıkan “sosyal kamu hizmeti”, yine bilimsel ve kültürel alandaki kamu ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla oluşturulan “bilimsel/teknik ve kültürel kamu hizmeti” de bir başka kamu hizmet şekli olarak ifade edilmektedir.¹⁴⁴

Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı’nın (YTB) verdiği kamu hizmeti; eğitim alanında hizmet verdiği için idari kamu hizmeti, kültürel amaçlara hizmet ettiği için bilimsel ve kültürel nitelikte bir kamu hizmeti olarak kabul edilebilir.¹⁴⁵ Anayasa Mahkemesi, “*kamu hizmetleri ne suretle yürütülürse yürütülsün, kamu kurum ve kuruluşlarının gözetim ve denetimleriyle hizmeti yönlendirme yetkileri var olduğu sürece, hizmet kamusal niteliğini korumuş olur*” demektedir.¹⁴⁶

Kamu hizmetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için, kamusal güç ve yetkilere haiz kamu kurum ve kuruluşlarının, görevleri ile ilgili bir eylemi yapmaları veya yükümlülüklerini yerine getirmemeleri idari bir eylem niteliğindedir ve bu eylemlerden menfaatleri etkilenenlerce idare aleyhine, kural olarak idari yargıda dava açılabilir.¹⁴⁷

2577 Sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun (İYUK) 3. ve 14. Maddeleri uyarınca, dava dilekçeleri bakımından yapılan incelemede göz önüne alınan hususlardan biri husumete ilişkindir. Aynı kanunun 15. Maddesine göre, davanın hasım gösterilmeden veya yanlış hasım gösterilerek açılması halinde, dava dilekçesinin tespit edilecek gerçek hasma tebliğ edilmesi gerekmektedir. Bu maddelerden de anlaşılacağı üzere, idari bir dava açarken davalının gösterilmesi zorunluluk arz etmektedir. Ancak davalı olarak gösterilecek idarenin, idari yargıda davalı olabilme yeteneğine sahip olması gerekmektedir. Husumet yöneltilebilecek idare, kural olarak idari kararı alan ve idari eylemi yapan kuruluştur. Bu kapsamda, bakanlık bünyesinde yapılan işlemlere karşı devlet tüzel kişiliğini kendi görev alanında temsil eden bakanlıklara karşı husumet yöneltilmesi gerekmektedir. Buna karşılık, bakanlığa bağlı bir kuruluşun ayrı bir tüzel kişiliği varsa, davanın bakanlığa karşı değil ilgili kamu tüzel kişisine karşı açılması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, kamu tüzel kişiliği olan idari kuruluşların eylem ve işlemlerinden dolayı açılacak

¹⁴⁴Bahtiyar AKYILMAZ, Murat SEZGİNER ve Cemil KAYA 2019, age., s.561.

¹⁴⁵Halil KALABALIK 2019, age., s.287.

¹⁴⁶12.4.1990 tarihli E.1990/4- K.1990/6 sayılı kararı, ANAYASA MAHKEMESİ (1990), *Kararlar Dergisi*, S:26, s.128.

¹⁴⁷ Talha ERDOĞMUŞ (2021), *Salt İdari Eylem Karşısında İdarenin Sorumluluğu*, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, s.206.

davalarda davalı olarak bu tüzel kişiler gösterilmelidir. Bunların bağlı ya da ilişkili buldukları bakanlıkların davalı olarak gösterilmesine gerek bulunmamaktadır. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı da bu tür idari kuruluşlardan biridir. 4 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 735. Maddesinde, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığının kamu tüzel kişiliğini haiz, özel bütçeli ve Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı bir kuruluş olduğu açıkça belirtilmiştir. Dolayısıyla kamu tüzel kişiliğine sahip olan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın mahkeme huzurunda davacı ve davalı olabilmesi mümkündür. Ancak karar ve yürütme organlarının birbirinden ayrı olduğu idari kuruluşlarda, davanın kararı yürüten organa karşı açılmasına dikkat edilmelidir.¹⁴⁸

İYUK'un 32. Maddesi'nde düzenlenen genel yetki kuralına göre, kanunlarda aksi öngörülmediği sürece yetkili idare mahkemesi, dava konusu olan idari işlemi, idari eylemi veya idari sözleşmeyi yapan idari merciin bulunduğu yer idare mahkemesidir. Kanunda aksi öngörülen hallerde ise özel yetki kuralları uygulanmaktadır. Bir idari kuruluşa karşı nerede dava açılacağını belirleyebilmek için öncelikle bu kuruluş bakımından hangi mahkemenin yetkili olduğunun saptanması gerekmektedir. Çünkü görevli mahkemeye göre yetki kuralları da değişkenlik gösterebilmektedir. Bu kapsamda ilk olarak Danıştay Kanunu'nun 24. Maddesi göz önüne alınmalıdır. İlgili maddeye göre, bakanlıklar ile kamu kuruluşları veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarınca çıkarılan ve ülke çapında uygulanacak düzenleyici işlemlere karşı Danıştay'da dava açılması gerekmektedir. Danıştay, Cumhurbaşkanı kararnameleri hariç, Cumhurbaşkanı'nın yaptığı düzenleyici veya bireysel idari işlemlere veya tüm ülke çapında uygulanacak düzenleyici işlemlere karşı açılacak davalarda ilk derece mahkemesi olarak görevlidir.¹⁴⁹ Bu bakımdan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın ülke çapındaki düzenleyici işlemlerine karşı Danıştay'da dava açılması yoluna gidilmelidir. Kuruluşun bu nitelikte olmayan işlemlerine karşı ise, kanunda ayrık bir hükme yer verilmediği için, genel nitelikteki görev ve yetki kuralları uygulanmalıdır. Dolayısıyla söz konusu kuruluşun yaptığı bir işleme karşı iptal veya tam yargı davasının kural olarak kuruluşun bulunduğu yer olan Ankara İdare Mahkemesi'nde açılması gerekmektedir. Ancak genel yetki kuralından ayrılmayı gerektiren durumlar da söz konusu olabilecektir. Örneğin Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Uzmanlığı Yönetmeliği'nin 13. Maddesine göre, uzman

¹⁴⁸ Turgut TAN 2019 age., s.1065 vd.

¹⁴⁹ Ali D. ULUSOY (2020), *İdari Yargılama Hukuku*, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, s.98.

yardımcısı kadrolarına yapılacak atamalar ve adaylıklara ilişkin işlemler bakımından 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ve 5978 sayılı kanun hükümlerinin uygulanması gerekmektedir. Bu hükümler ve yapılan işin niteliğinden hareketle uzman yardımcıları ve uzmanlar kamu görevlisi olarak nitelendirilirse, İYUK'un 33. Maddesi göz önüne alınarak yetkili mahkeme belirlenecektir. Diğer bir ifadeyle, 33. Madde kapsamına giren durumlarda kişinin görev yaptığı veya son görev yapmış olduğu yer mahkemesi yetkili hâle gelmektedir. Benzer bir değerlendirmenin, ilgili kararnamenin 748. Maddesi'nin 1. fıkrası kapsamında sözleşmeli olarak istihdam edilen yerli veya yabancı uzmanlar hakkında da yapılması mümkündür. Bunun dışında, imar, kamulaştırma, yıkım, işgal, tahsis, ruhsat ve iskân gibi taşınmaz mallara ilişkin işlemler veya taşınır mallar hakkındaki davalarda İYUK'un 35. ve 36. maddelerine göre hareket edilmesi gerekebilecektir.¹⁵⁰ Netice olarak, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın yaptığı işlemin niteliğine göre yetkili mahkemenin belirlenmesi gerekmektedir.

4 No.'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 732. Maddesi'nde YTB'nin görev ve yetkileri ana hatlarıyla belirlenmiştir. Buna göre YTB yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızla ilgili çalışmalar yapmak ve bu kişilerin problemlerine çözüm yolları üretmek ile görevli kılınmıştır. Ancak 733. Madde uyarınca kaybettirme hâlleri dışında vatandaşlıktan çıkarılan bu kapsam içinde değerlendirilmiş, vatandaşlığı kaybettirilen kişiler kapsam dışında bırakılmıştır.

YTB'nin görev alanına giren diğer bir grup da soydaş ve akraba topluluklardır. YTB'nin misyonu, bu topluluklarla sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkiler geliştirmesine yönelik faaliyetlerde bulunmaktır. YTB'nin görev alanına giren bir diğer grup ise uluslararası öğrencilerdir. Buna göre YTB, öğrencilerin Türkiye'deki eğitim-öğretim sürecinin başarılı bir şekilde tamamlanması için her türlü ilkeyi uluslararası anlaşmalar çerçevesinde ve kamu, kurum ve kuruluşları tarafından uygun öğrenciler ile ilgili kurumlar arasındaki koordinasyonu sağlamakla yükümlü olmuştur. Ancak, ilgili hükme göre, Avrupa Birliği bünyesinde yürütülen projeler kapsamında Türkiye'ye gelen ve Yükseköğretim Kurulu ve Üniversiteler tarafından Türkiye'de öğrenim görmesi uygun görülen uluslararası öğrenciler, YTB'nin yetki kapsamı dışında bırakılmıştır.

¹⁵⁰ Kemal GÖZLER ve Gürsel KAPLAN (2014), *İdare Hukukuna Giriş*, Ekin Yayınevi, Bursa, s.359.

4 No.'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 732. Maddesinin lafzı incelendiğinde, YTB'nin yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarına, soydaş ve akraba topluluklara ve uluslararası öğrencilere yönelik doğrudan faaliyetlerde bulunma, ayrıca ilgili kurumların uluslararası öğrencilere yönelik yürüttüğü çalışmalar arasında koordinasyonu sağlama görevinin olduğu anlaşılmaktadır. Başka bir anlatımla YTB'nin koordinasyon görevinin sadece uluslararası öğrencilere yönelik çalışma yürüten ilgili kurumlarla sınırlı olduğu, YTB'nin yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları ile soydaş ve akraba topluluklara yönelik çalışma yapan kurumları koordinasyon görevinin bulunmadığı gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Hâlbuki 734. Madde gereğince YTB'nin "koordinasyon görevi" tanımlanmış, buna göre;

"...diğer bakanlıklar ile kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanları saklı kalmak üzere" YTB'ye "bu bakanlık ve kurumlarca sunulan hizmetlerin bir plana bağlı olarak hedef ve stratejilerin oluşturulması ve sonuçlarının takip edilerek çalışmalarda başarıya ulaşılmasını sağlama"

görevi verilmiştir. Bu bağlamda, YTB'nin yurt dışında yaşayan Türk vatandaşları, soydaş ve akraba toplulukları ve uluslararası öğrencilere yönelik doğrudan faaliyet yürütme yetkisinin yanı sıra Türk vatandaşları ile ilgili faaliyetleri yürüten ilgili kurumları koordine etme yetkisine sahip olduğu da anlaşılmaktadır. Nitekim, 751. Madde'nin "Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Öğrencilerin Görevleri" başlıklı birinci fıkrasına göre YTB, bakanlıklar ile yurt dışında yaşayan vatandaşlara soydaş ve akraba topluluklarına hizmet veren kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonu sağlamakla yükümlüdür.

751. Maddenin birinci fıkrasında;

"Başkanlık, bu Bölüm ve ilgili diğer mevzuatla verilen görevlerle ilgili konularda; diğer kamu kurum ve kuruluşları, mahallî idareler, meslek kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları ile gerekli iş birliği ve koordinasyonu sağlar. Kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve mesleki yapılanmaların, Başkanlığın görev alanındaki faaliyetlerine yönelik çalışmalarının ivedilikle sonuçlandırılması amacıyla diğer kamu birimlerindeki işlemlerini takip ederek sonuçlandırır."

denilerek YTB'nin koordinasyon yetkisi bir kez daha vurgulanmıştır. Hatta söz konusu düzenlemeye göre, ilgili kurumlar arasında koordinasyon görevinin ötesinde YTB'nin ilgili kurumların çalışmalarının hızlı bir şekilde sonuçlandırılması amacıyla diğer kamu birimlerindeki işlemleri takip ederek sonuçlandırmak gibi neredeyse diğer kurumların işleyişine müdahale anlamına gelebilecek bir yetkiyi haiz olduğu da

görülmektedir. Kısacası YTB'nin yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarına, soydaş ve akraba topluluklara ve uluslararası öğrencilere yönelik doğrudan faaliyetlerde bulunma, ayrıca ilgili kurumların bu kapsamda yürüttüğü çalışmaları koordine etme görevinin olduğunu belirtmek mümkündür. Bir önceki bölümde belirtildiği üzere, Cumhurbaşkanlığı sistemine geçilmeden önce 5978 sayılı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun uyarınca YTB Başbakanlığa bağlı bir kuruluş olarak faaliyet göstermiştir. Eski sistemde Başbakanlık bakanlıkların üzerinde hiyerarşik amir olarak hareket etmiş, bu kabiliyet Başbakanlık bünyesindeki kurumların, diğer kurumları daha etkin bir şekilde koordine etme imkânı tanımıştır. Bununla birlikte yeni sistem çerçevesinde YTB Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı bir kurum haline getirilmiştir. Kurumun, İdare Hukuku bakımından bir idare olarak değerlendirilmesine bağlı olarak, idari faaliyetler gerçekleştirilmesi söz konusudur. İdare Hukukunda idarenin davranışı, idarî işlem ve idarî eylem olarak tezahür eder. Bu durumda da kurumun idari faaliyetlerinden dolayı bir zarar meydana gelirse, idarenin tazmin sorumluluğu ortaya çıkmaktadır. İdarenin sorumluluğunda da ilk şart, ortada idareye atfedilebilecek zarar doğurucu bir “davranış (fiil)” bulunmasıdır. Şayet idarenin işlem ya da eylem şeklinde olumlu ya da olumsuz bir davranışı yoksa, idarenin sorumluluğu söz konusu olamaz.

2.7. KURUMUN DİĞER KURUMLAR İLE İLİŞKİLERİNİN İNCELENMESİ

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı, YÖK, TİKA, MEB, Çalışma Bakanlığı, SGK gibi kurumlar ile yurt dışında yaşayan Türklerin talep ve sorunlarına ilişkin çözüm üretilmesi noktasında işbirliği yapmak kurumun görevleri arasında yer almaktadır.

2.7.1. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı

1965 yılında kamu diplomasisini ilk kez kavramsallaştıran Edmund Gullion'a¹⁵¹ göre; Kamu diplomasisi, dış politikanın oluşumu ve yürütülmesinde, halkların davranışlarının etkisi ile ilişkilidir. Uluslararası ilişkilerin geleneksel, klasik diplomasi dışındaki alanlarını kapsamaktadır. Bunlar; hükümetler tarafından yabancı ülkelerde kamuoyu oluşturulması, özel kuruluşların diğer ülke kuruluşlarıyla etkileşimde bulunması, dış ilişkilerin raporlanması ve bunların politika üzerindeki

¹⁵¹Gonca YILDIRIM (2015), *Kültürel Diplomasi Ekseninde Uluslararası Halkla İlişkiler Perspektifinden Kamu Diplomasisi*, 1. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, s.117.

etkisi, diplomatlar ve yabancı meslektaşlar arasında iletişim sağlanması ve kültürler arası iletişim sürecidir.¹⁵²

“Türkiye’nin söyleyecek bir sözü, paylaşacak bir hikâyesi var.”¹⁵³ sözünü benimseyen Kamu Diplomasi Koordinatörlüğü (KDK), 30 Ocak 2010 tarihli 27478 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2010/3 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile oluşturulmuş ve Türkiye’deki kamu diplomasisi faaliyetleri kurumsallaştırılmıştır.¹⁵⁴

Kamu diplomasisi uygulamalarının yürütülmesi amacıyla Türk dış politikasını kurumsal anlamda temsil eden KDK, hem ulusal hem de uluslararası alanda tanıtım ve bilgilendirme faaliyetlerinde bulunmaktadır.¹⁵⁵ Ayrıca sorunlar karşısında kamu diplomasisi yöntem ve araçları kullanılarak çözümler üretilmeye çalışılmaktadır. Genelgede de ifade edildiği gibi kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütleri arasında koordinasyonun sağlanması KDK’nın temel görevi olarak kabul edilmektedir.¹⁵⁶ Bununla birlikte Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, 24 Temmuz 2018 tarihli ve 30488 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 14 No.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurulan Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı’na bağlanmıştır. 14 No.’lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin 5. Maddesine göre Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığının hizmet birimleri arasında Kamu Diplomasisi Dairesi Başkanlığı da sayılmıştır. Başka bir anlatımla önceden Başbakanlığa bağlı olan Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, 14 No.’lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurulan Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı’nın bir hizmet birimi olarak Kamu Diplomasisi Dairesi Başkanlığı’na dönüştürülmüştür.

14 No.’lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin 6. Maddesi kapsamında Kamu Diplomasisi Dairesi Başkanlığı’na;

“Türkiye’nin ulusal ve uluslararası alanda ileri sürdüğü tezlerini ve politika tercihlerini belirlenen stratejik iletişim çerçevesinde uluslararası kamuoyu üzerinde etkili olacak şekilde aktarmak ve etkin tanıtımını gerçekleştirmek, uluslararası kamuoyu nezdinde kamu diplomasisi alanında çalışmalar yürüten kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ile işbirliği halinde araştırmalar

¹⁵² J. Cull NICHOLAS (2008), *Public Diplomacy Before Gullion: The Evolution of a Phrase*, <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/public-diplomacy-gullion-evolution-phrase>, ET. 20.09.2022.

¹⁵³ KAMU DİPLOMASİ KOORDİNATÖRLÜĞÜ (2022), <http://kdk.gov.tr>, ET. 22.09.2022,

¹⁵⁴ KAMU DİPLOMASİ KOORDİNATÖRLÜĞÜ (2022), <http://kdk.gov.tr/faaliyetler/kurulus>, ET. 22.09.2022.

¹⁵⁵ Necati ANAZ ve M. Cüneyt ÖZŞAHİN (2015), “Kamu Diplomasi Koordinatörlüğü: Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisinin Rolü ve İşlevi”, *İçinde, Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, Ed. Mehmet ŞAHİN ve B. Senem ÇEVİK, 1. Basım, Nobel Yayınları, Ankara, s.506.

¹⁵⁶ Muharrem EKŞİ 2014, age., s.185.

yapmak, raporlar hazırlamak, programlar organize etmek veya benzeri projeleri desteklemek, Türkiye'nin uluslararası alanda menfaatlerini destekleyecek çalışmaları sağlamak üzere panel, sempozyum, konferans, proje veya program gibi faaliyetlerde bulunmak, ilgili kurum ve kuruluşlarla gerekli koordinasyonu sağlayarak bahse konu çevrelerin Türkiye ile ilişkilerinde sürekliliği sağlamak, yurtdışında uluslararası kamuoyu üzerinde etkili olan ve Türkiye ile ilgili çalışmalar yapan kurum ve kuruluşlar ile kişilerin çeşitli organizasyonlar vasıtasıyla ülkemiz hakkında doğru bir şekilde bilgilendirilmelerini sağlamak, Cumhurbaşkanınca belirlenen uluslararası tanıtıma ilişkin hedef ve stratejileri uygulamak, uluslararası platformlarda, uluslararası toplumun doğru yönde bilgilendirilmesine yönelik olarak kamu diplomasisi yöntem ve araçlarını kullanarak tanıtım faaliyetleri konusunda kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği yapmak ve koordinasyonu sağlamak, Türkiye'nin tanıtılmasını sağlayacak genel ve özel araştırmalar ve projeleri hazırlamak veya gerektiğinde uzman kişi ve kuruluşlara yaptırmak, uluslararası tanıtım faaliyetlerini yönlendirmek ve bu amaçla bütün kamu kurum ve kuruluşları ve özel kuruluşlarla işbirliği yapmak” gibi görevler tevdi edilmiştir.

Kamu Diplomasisi Başkanlığı, Türkiye'yi tanıtmaya yönelik faaliyetler yürütürken, farklı kişi ve kuruluşların benzer alanlarda yürüttüğü faaliyetleri analiz ederek Türkiye'yi doğru tanıtmaya çalışmaktadır. Cumhurbaşkanlığı, kamu diplomasisi alanında yürütülen faaliyetlerin entegre bir şekilde ve Türkiye'nin resmi büyükelçilikleri ile uyumlu olarak yürütülmesinde koordinasyon organı olarak görev yapmaktadır.

İletişim Başkanlığı'nın faaliyetleri kapsamında örneğin Türk dizileri üzerine bir çalıştay gerçekleştirilmiştir. Türk dizilerinin dünyanın 156 ülkesinde 500 milyon izleyiciye ulaşarak Türkiye'nin yumuşak gücüne katkısı nedeniyle İletişim Başkanlığı tarafından "Kamu Diplomasisinin Aracı Olarak Türk Dizileri Çalıştayı" düzenlenmiştir. Netice olarak Başkanlık, Türkiye'deki kamu diplomasisi çalışmalarını koordine etmekle beraber, kamu diplomasisi alanında yeni projeleri de hayata geçirmektedir.¹⁵⁷

¹⁵⁷Ahmet EJDER 2019, agt., s.63-64.

2.7.2. Dışışleri Bakanlığı

1 No.'lu Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin dördüncü bölümünde Dışışleri Bakanlığı ile ilgili düzenlemelere yer verilmiştir. Söz konusu Kararname'nin 28. Maddesinin birinci fıkrasının (f) bendi uyarınca Dışışleri Bakanlığı “yurtdışında yaşayan vatandaşların hak ve menfaatlerini korumak ve yaşam kalitelerinin yükseltilmesine yönelik çalışmalar yürütmek, ülke dışındaki vatandaşlara ve Türkiye Cumhuriyeti uyrukluğunu taşıyan tüzel kişilere destek, yardım ve konsolosluk himayesi sağlamak” ile görevli kılınmıştır. Bu bağlamda Dışışleri Bakanlığı'nın yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları ile ilgili faaliyetlerde bulunma yükümlülüğü söz konusudur. Bu bağlamda Dışışleri Bakanlığı yurtdışında Türk kültür varlığının korunmasına ve tanıtılmasına yönelik çalışmalarda bulunmaktadır.

Örneğin Dışışleri Bakanlığı'na doğrudan bağlı olarak Belgrad, Aşkabat, Bağdat, Tel Aviv, Batum ve Frankfurt şehirlerinde faaliyet gösteren kültür merkezleri aracılığıyla da yurtdışındaki Türkçe eğitimine destek verilmektedir. Dışışleri Bakanlığı'nın 2020 Yılı Faaliyet Raporunda “Türkiye Bursları”nın planlama, duyuru ve değerlendirme sürecinde, Bakanlıkça YTB ile yakın iş birliği halinde yürütölen faaliyetler sonucunda 2020-2021 eğitim-öğretim yılında 116 ülkeden 2.500 öğrenciye burs tahsis edildiği belirtilmektedir. Ayrıca kardeş şehir ilişkilerinin kültürel diplomasisindeki yerinin arttırılmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiş ve 2020 yılında 61 kardeş şehir ilişkisi kurulmasına izin verilmiştir.

Dışışleri Bakanlığı Türk vatandaşlarının yerel makamlar ile ilişkilerinde hukuki konularda ihtiyaç duydukları yönlendirmeyi sağlamak üzere 44 temsilcilikte ücretsiz hukuki danışmanlık hizmeti sağlamaktadır. Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının anadil eğitim ihtiyacını karşılamak maksadıyla Bakanlıklar Arası Ortak Kültür Komisyonu kararıyla yurtdışında okutman ve öğretmen görevlendirilmiştir.¹⁵⁸

2.7.3. Yükseköğretim Kurulu

Gelişmiş ölkelerde uluslararası öğrencilerle ilgili faaliyetler kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içinde yürütölmektedir. Türkiye'de mevcut yapıda, Kurul, Avrupa Birliği projeleri ile Yükseköğretim Kurulu ve üniversiteler

¹⁵⁸ TÜRKİYE CUMHURİYETİ DIŞIŞLERİ BAKANLIĞI (2020), *2020 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, <https://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/2020-idare-Faaliyet-Raporu.pdf>, ET. 22.09.2022.

dışında kamu kurum ve kuruluşlarınca ülkemizde eğitim görmesi uygun görülenlerin, uluslararası anlaşmalar çerçevesinde eğitim süreçlerinin başarılı bir şekilde sonuçlandırılması için ilgili kurumlar arasında koordinasyonu sağlamaktadır.¹⁵⁹

YTB bünyesinde çalışan Uluslararası Öğrenci Birimi, yurt dışından Türkiye'ye eğitim için gelen öğrencilere burs, barınma, yaşam giderleri, tedavi ve diğer giderlere destek sağlamakta ve hibe mekanizmasını yönetmektedir. Bu bağlamda, Türkiye Bursları'nın tanıtımından başlayarak, dünyanın farklı bölgelerinden başarılı gençleri Türkiye'de okumaya teşvik etmekte ve bu adayların seçim süreçlerini koordine etmektedir. Bu birim ayrıca, eğitimini tamamlayan uluslararası öğrencilerin mezun olduktan sonra Türkiye ile ilişkilerini devam ettirmeleri için çalışmalar da yapmaktadır.

Öte yandan, kurumsal yeterlilik ve etkinliği artırmak amacıyla 2012 yılında YÖK bünyesinde uluslararası ilişkiler alanında çalışan birimler Uluslararası İlişkiler Birimi Koordinatörlüğü adı altında yeniden yapılandırılmıştır. Koordinatörlük uluslararası öğrencilere ilişkin çalışmalar yapmaktadır. Koordinatörlüğün asıl amacı uluslararası öğrencilere yönelik hizmet sağlamak olup, yürütülen projeler çerçevesinde Uluslararası Öğrenciler Birimi ile çalışmalarını sürdürmektedir.

Görüldüğü gibi 4 Sayılı KHK'nın 732. Maddesi'ne göre YTB'nin görev alanı Türkiye'ye gelen tüm uluslararası öğrencileri kapsayacak kadar geniş değildir. Avrupa Birliği çerçevesinde yürütülen projeler çerçevesinde ve kendi öz kaynaklarıyla Türkiye'ye gelen uluslararası öğrenciler YTB'nin görev alanı dışında olup; kapsamın, kamu kurum ve kuruluşlarının Türkiye'de öğrenim görmesi uygun görülenler ve uluslararası anlaşmalar kapsamında Türkiye'ye gelen öğrencilerle sınırlı olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer yandan, Mart 2014'te YÖK ile YTB arasında imzalanan protokolle "Türkiye Bursları Koordinasyon Ofisleri" kurulmuştur. Bu ofislerin tüm uluslararası öğrencilere yönelik danışmanlık faaliyetleri yürütmesi ve burs işlemlerini yürütmesi öngörülmektedir. Koordinasyon ofisleri ayrıca Türk burslu öğrencilere üniversiteler ve resmi kurumlarla ilişkilerinde yardımcı olmayı, uğraştıkları bürokratik süreçleri ve

¹⁵⁹ KALKINMA BAKANLIĞI (2015), *Yükseköğretimin Uluslararasılaşması Çerçevesinde Türk Üniversitelerinin Uluslararası Öğrenciler İçin Çekim Merkezi Haline Getirilmesi. Araştırma Projesi Raporu*, Kalkınma Araştırmaları Merkezi, https://sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/Yuksekogretimin_Uluslararasılaşması_Cercevesinde_Turk_Üniversitelerinin_Uluslararası_Oğrenciler_Icin_Cekim_Merkezi_Haline_Getirilmesi_Arastirma_Projesi_Raporu, s.46, ET. 22.09.2022.

öğrencilerin şehirlerdeki iş, sanat, bilim, STK'lar ve sosyal çevrelerle iletişimini artırmayı amaçlamaktadır ¹⁶⁰.

2.7.4. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı

Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Türk cumhuriyetlerinin yeniden yapılanma, uyum ve kalkınma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla 1992 yılında kurulmuştur. TİKA; İki resmi kuruluş amacı vardır: Bunlardan birincisi, Türkiye'ye komşu olan Türkçe konuşan ve gelişmekte olan ülkelere kalkınmalarını sürdürmeleri için ihtiyaç duydukları desteği sağlamak ve ikincisi ise ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik alanlarda proje ve programların uygulanması yoluyla bu ülkeler arasındaki iş birliğini teşvik etmek. Kuruluş döneminde Dışişleri Bakanlığı'na bağlı bir kurum olan TİKA, 1999 yılında Başbakanlığa bağlanmış ve ilgili Başbakan Yardımcısı'na karşı sorumlu tüzel kişiliğe dönüştürülmüştür ¹⁶¹.

12 Mayıs 2001 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 4668 sayılı Kanun ile Başbakan'a bağlı bir kurum olarak faaliyet gösteren Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İş birliği Başkanlığı yeniden Türk İş birliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı'na dönüştürülmüştür. Buna göre, Türkiye'deki resmi ve gayri resmi kuruluşlar tarafından hazırlanacak tüm dış yardım envanterlerinin tutulması ve kurumlar arası iş birliğinin sağlanması görevi TİKA'ya verilmiştir. Ayrıca, 2005/11 sayılı Başbakanlık Genelgesi kalkınma yardımlarını raporlama görevini TİKA'ya vermiştir. ¹⁶²

2011 yılına kadar Türk Cumhuriyetleri, Balkanlar ve Kafkaslar'da bağımsızlığına yeni kavuşan devletlere teknik yardımda bulunan TİKA, 2011 yılında yeniden yapılanarak, kamu diplomasisine çağdaş yaklaşım ve dış politika eğilimleri bağlamında etkinliğini artırmayı hedeflemiştir. Bu kapsamda 24 Ekim 2011 tarih ve 656 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile TİKA'nın adı "Türkiye İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı" olarak değiştirilerek esnek ve hızlı bir karar almaya elverişli bir yapı oluşturulmuştur. TİKA ile ilgili son değişiklik 15.07.2018 Tarih ve 30479 Sayılı 4 No.'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yapılmış ve Kararnamenin

¹⁶⁰ KALKINMA BAKANLIĞI (2015), *Yükseköğretimin Uluslararasılaşması Çerçevesinde Türk Üniversitelerinin Uluslararası Öğrenciler İçin Çekim Merkezi Haline Getirilmesi. Araştırma Projesi Raporu*, Kalkınma Araştırmaları Merkezi, https://sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/Yuksekogretimin_Uluslararailasmasi_Cercevesinde_Turk_Universitelerinin_Uluslararasi_Ogrenciler_Icin_Cekim_Merkezi_Haline_Getirilmesi_Arastirma_Projesi_Raporu.pdf, s.48, ET. 22.09.2022.

¹⁶¹Kürşad Emrah YILDIRIM ve Ali YILDIRIM 2017, agm., s.203.

¹⁶² Mustafa ARSLAN (2019), *Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Bir Yumuşak Güç Enstrümanı Olarak YTB Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Altınbaş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.69.

37. Bölümü ve 521. Maddesi ile Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde Türkiye İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı kurulmuştur. Başka bir deyişle, daha önce Başbakan'a bağlı olan TİKA, böylece Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı hale gelmiştir.¹⁶³

TİKA'nın başlangıçta Türk Cumhuriyetleri ve Balkanlar ile sınırlı olan çalışmalarının daha sonra dünyanın birçok yerine yayıldığı görülmektedir. TİKA'nın uyguladığı projeler son yıllarda Kafkaslar ve Orta Asya'dan Afrika ve Ortadoğu'ya kaymıştır. 2005 yılında TİKA'nın 562 projesinin 312'sini Kafkaslar ve Orta Asya'da hayata geçirilirken, 2012'de Afrika ve Orta Doğu'da 636 proje hayata geçirilmiştir. TİKA, ilgili ülkelerde projelerin devamını desteklemek için koordinatörlükler kurmaktadır. TİKA, bu bölgelerde yürüttüğü çalışmalarda dost, kardeş ve akraba ülkelerde barışı tesis etmeyi ve Türkiye ile bağlarını güçlendirmeyi hedeflemektedir.

İş birliği anlayışı bağlamında TİKA, kalkınmaya yardım eden ülkelerin siyasi önceliklerini yerine getirmelerine hizmet etmekte ve bu ülkelerle bilgi ve deneyim alışverişinde bulunma fırsatı sunmaktadır. TİKA tarafından yürütülen projeler; Eğitim, sağlık, yenileme, su ve sanitasyon projeleri, e-devlet projeleri, kurumsallaşma, tarımsal kalkınma, yoksulluğun azaltılması, kadın istihdamının artırılması, sulama, sağlık ve ulaşım projeleri, okul ve hastane inşaatı ve kültür gibi altyapı projelerine finansman sağlanmasını kapsamaktadır.¹⁶⁴

TİKA'nın yeniden yapılandırılmasıyla birlikte sadece teknik yardım faaliyetleri yapan bir kurum olmanın ötesinde diğer kurumlarla koordineli eğitim ve sosyokültürel faaliyetler icra ederek yumuşak güç üreten bir kamu diplomasisi kurumuna dönüştürüldüğü söylenebilir. Ana çalışma alanları ise yeniden yapılanma çerçevesinde (1) Sosyal Altyapılar ve hizmetler (2) Ekonomik Altyapılar ve hizmetler, (3) Üretim Sektörleri, (4) Çoklu/Çakışan Sektörler şeklinde dört ana gruba ayrılmıştır¹⁶⁵.

TİKA, bu faaliyet alanlarında 1992-2002 yılları arasında 2 bin proje gerçekleştirirken 2002-2012 yılları arasında ise 11 bin proje hayata geçirerek resmi kalkınma yardımlarını da %96 oranında artırmıştır¹⁶⁶. Toplamda ise 2017 yılı itibarıyla TİKA, 150 ülkede 20 binin üzerinde proje gerçekleştirmiştir. Bu çerçevede TİKA,

¹⁶³ Eren ERDEM (2018), *Balkanlarda Türk Kamu Diplomasisi ve Faaliyet Alanları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul, s.60.

¹⁶⁴ Kürşad Emrah YILDIRIM ve Ali YILDIRIM 2017, agm., s.203.

¹⁶⁵TİKA (2021), *TİKA Genel Kitapçık*, https://www.tika.gov.tr/upload/sayfa/Pictures/TI%CC%87KA_GENEL%20KI%CC%87TAPC%CC%A7IK.pdf, ET. 21.09.2022.

¹⁶⁶TİKA (2012), *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu*, https://www.tika.gov.tr/yayin/liste/turkiye_kalkinma_yardimlari_raporlari-24, ET. 21.09.2022.

2006-2007 yılları arasında sadece Balkanlarda 93 projeyi hayata geçirmiştir¹⁶⁷. Daha sonra ise dönemin Dışişleri Bakanı'nın da ifade ettiği üzere Somali ve Afganistan TİKA'nın en önemli operasyon alanı haline gelmiştir¹⁶⁸. Ortadoğu ve Afrika'da Irak, Ruanda, Togo, Somali, Kamerun, Senegal gibi ülkelerde okul inşası faaliyetleri ve Afrika'da su kuyuları¹⁶⁹ gibi 600'ün üzerinde proje yürüten TİKA, bir yardım diplomasisi kurumu olarak nitelendirilebilir.

2.7.5. Diğer Kurumlar

Yurtdışı Türklere ve akraba topluluklara yönelik faaliyetlere katkıda bulunan kurumlardan bir diğeri de Diyanet İşleri Başkanlığı'dır. Başkanlık bu kapsamda uluslararası kurultay ve sempozyumlar düzenlemek, yurtdışında vekâletle kurban kesimi yapmak, uluslararası ilahiyat programı ve ilahiyat alanında lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimi için uluslararası öğrencilere burs verilmesi, Yabancı Müslüman Gençler İçin Değerler Eğitimi Projesi kapsamında bir süre Türkiye'de öğrenci ağırlanması, yabancı uyruklu din görevlilerine hizmet içi eğitim verilmesi, çeşitli dini yayımların yabancı dillere çevrilmesi ve farklı ülkelerde dağıtılması gibi faaliyetlerde bulunur ve ayrıca kardeş şehir olarak nitelendirilen şehirlerde belirli ülkelerde cami, mescit gibi ibadethanelerin yapımını ve restorasyonunu gerçekleştirmektedir.

Türkiye Kızılay Derneği, insani yardım konusunda Türkiye'nin önde gelen kuruluşlarından biridir. Türk Kızılay, kurulduğu günden bu yana 138 farklı ülkede doğal ve insan kaynaklı afetlere müdahale etmiş ve 147 ülkeye yardım etmiştir. Dil, din, ırk ayrımı gözetmeksizin çalışmalarını sürdüren Türk Kızılay, aralarında yabancı Türkler ve yakınlarının da bulunduğu dünyanın farklı yerlerinde milyonlarca kişiye yardım elini uzatmıştır. Bu kapsamda Türk Kızılay; Pakistan, Kırgızistan, Endonezya, Filistin, Sudan, Endonezya, Sri Lanka, Kırgızistan, Kosova, Somali gibi ülkelerde insani yardım operasyonlarının yanı sıra kalıcı refah çalışmaları da gerçekleştirmiştir.¹⁷⁰

Türkoloji projesini TİKA'dan devralan Yunus Emre Enstitüsü (YEE) yurtdışındaki Türkler ve ilgili topluluklara yönelik faaliyetler yürüten bir diğer

¹⁶⁷ TİKA (2012), *Balkanlar ve Doğu Avrupa: Proje ve Faaliyetler*, <https://www.tika.gov.tr/tr>, ET. 21.09.2022,

¹⁶⁸ Afganistan 2008 yılında %44,5 ve 2011 yılında %29,6 oranıyla TİKA'dan en fazla yardım alan ülke olmuştur.

¹⁶⁹ TİKA 2012, age., s. 31-32.

¹⁷⁰ Zeynep ŞAHİN (2019), *Türkiye'de Kamu Diplomasisi ve Orta Doğu'ya Yönelik Faaliyetler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ufuk Üniversitesi, Ankara, s.44.

kurumdur.¹⁷¹ YEE, 5 Mayıs 2007 tarihinde kurulmuş ve 2009 yılında faaliyetlerine başlamıştır. YEE “Türk Dili, Tarihi, Kültür ve Sanatının Tanıtılması; ilgili bilgi ve belgeleri dünyanın kullanımına sunmak; Türk dili, kültürü ve sanatı alanında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek; Türkiye'nin diğer ülkelerle kültür alışverişini artırmak, dostluklar geliştirmek gibi hedefler çerçevesinde faaliyet gösteren bir kurumdur. YEE, 46 ülkede 56 kültür merkezi ve 50 ülkede 100 Türkoloji bölümü ile dünya genelinde toplam 71 ülke ve 156 irtibat noktası ile hizmet vermektedir.¹⁷²

YEE'nin yürüttüğü projelerden bazıları İş Türkçesi, Çocuklar için Türkçe, Çeviri Kursları, Basın ve Medya Türkçesi gibi kültür merkezlerinin yürüttüğü çalışmalardır. Türkçe kurslarına katılanlar ağırlıklı olarak Balkanlar, Yakın Doğu ve Orta Doğu'dan gelmektedir. YEE, kültür merkezleri aracılığıyla sunduğu Türkçe eğitim kurslarının yanı sıra, çeşitli ülkelerdeki devlet okullarının müfredatlarında Türkçe'nin seçmeli yabancı dil olarak yer alması için de çalışmaktadır. Türkçe'nin yanı sıra Türk edebiyatı ve Türk kültürünün tanıtımına yönelik akademik çalışmalar da YEE tarafından desteklenmektedir.¹⁷³

YTB'nin görev ve yetkiler bağlamında üzerinde durulması gereken bir diğer konu da faaliyet alanlarının çakışması sorunudur. İdarenin etkinliği yürütülen faaliyetlerin belirli bir plan ve düzen içinde sağlanmasını gerekli kılmaktadır. Başka bir deyişle belli bir alanda faaliyet gösteren idari kurumların görev ve yetkilerinin belirli esaslar çerçevesinde ve birbirinin faaliyetlerini engellemeyecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarına, soydaş ve akraba topluluklara ve uluslararası öğrencilere yönelik çalışmalar dikkate alındığında Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesindeki YTB'nin dışında Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı, TİKA, YÖK, Diyanet İşleri Başkanlığı ve YEE gibi kurumların belli alanlarda faaliyette bulunduğu görülmektedir. YTB ile birlikte genel düzeyde ilişkili kurumlar; Kalkınma yardımı, teknik yardım, parasal ve insani yardım, mimari restorasyon, siyasi iletişim, kültür, sanat, eğitim, akademi ve dini hizmetler bağlamında faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır (Tablo 1).

¹⁷¹Muharrem EKŞİ (2014), “Kültürel Diplomasi ve Yunus Emre Enstitüsü”, *İçinde, Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, Ed. Mehmet ŞAHİN ve B. Senem ÇEVİK, Nobel Akademik Yayınları, Ankara, s.351.

¹⁷² Ahmet EJDER 2019, agt., s.70-71.

¹⁷³ agt., s.72-73.

	YTB	TİKA	Vakıflar Genel Müdürlüğü	AFAD	Kızılay	Dışişleri Bakanlığı	Diyanet İşleri Başkanlığı	Cumhurbaşkanlığı	MEB
Kalkınma Yardımları ve Teknik Destekler		+							
İnsani Yardımlar		+	+	+	+				
Mimari-Restorasyon		+	+			+	+		
Siyasal İletişim	+	+				+		+	+
Kültür ve Sanat	+	+	+			+		+	
Eğitim ve Akademi	+	+	+				+		
Dini Hizmetler	+	+			+				

Tablo 1: Faaliyet Alanları

Söz konusu Tablo 1’de yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarına, soydaş ve akraba topluluklara ve uluslararası öğrencilere yönelik faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlarının görev tanımlarının net bir şekilde düzenlenmemiş olduğunu, söz konusu kurum ve kuruluşların görev tanımları dışında faaliyetler de gösterdiklerini, ilgili kurum ve kuruluşların birbirlerinin görev alanlarına girdiğini ve bu kurum ve kuruluşların belirli bir alanda uzmanlaşmakta sorunlar yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Bu itibarla yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarına, soydaş ve akraba topluluklara ve uluslararası öğrencilere yönelik faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlarının görev tanımlarının net olarak belirlenmesi ve birbirlerinin görev tanımlarına girmeyerek, belirli alanlarda uzmanlaşmaları gerektiği değerlendirilmektedir.

2.8. KURUMUN SOYDAŞ VE AKRABA TOPLULUKLARINA YÖNELİK ARACILIK İŞLEVİ

Türkiye'nin Balkanlardan Orta Asya'ya, Afrika'dan Ortadoğu'ya, Avrupa'dan Amerika'ya ve Avustralya'ya kadar birçok devlet ve topluluklarla ortak tarihi ve kültürel bağları bulunmaktadır. Dünyanın her tarafına dağılmış 6 milyonluk Türk diasporasının yanında Türkiye, tarihi süreç içinde ayrı düşülen, tarihin belirli dönemlerinde birlikte yaşanılmış soydaş ve akraba topluluklarla yoğun ve sıcak ilişkilerin yeniden kurulmasına yönelik çalışmalar yürütmektedir.

Türkiye, "dildaş, dindaş, soydaş ve gönüldaş" topluluklar için unutulmuş ortak değerlerin yeniden kazandırılması çabalarına büyük önem vermektedir. Bu bağlamda Türkiye, akraba ve akraba toplulukların varlık düzeylerini artıran ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetlere odaklanmakta ve bu toplulukların kimliklerini ve dillerini korumalarını ve gelecek nesillere aktarmalarını desteklemektedir.¹⁷⁴

Bu bağlamda YTB'nin temel çalışma alanlarından biri de akrabalık topluluklarıdır. YTB, "Nerede soydaşımız, akrabamız varsa biz oradayız." sloganından yola çıkılarak, "soydaş" kelimesinin Türk kökenli ülke ve grupları, "akraba" kelimesinin ise ataları olmayan ancak kültürel, tarihi ve dini bir geçmişi olan ülke ve toplulukları ifade ettiği belirtilmektedir.¹⁷⁵

YTB, TİKA gibi farklı kurumlar tarafından akraba ve ilgili topluluklar için çeşitli şekillerde verilen hizmetlerin koordinasyonundan ve verilen hizmetlerin etkin ve verimli hâle getirilmesinden sorumludur.¹⁷⁶İlgili kurumların faaliyetlerine ek olarak, kardeş toplulukların tamamlayıcı bir unsur olarak beşeri, kültürel ve akademik altyapısının oluşturulmasına yönelik çalışmalar yürütülmekte ve bu sayede Türkiye'nin akademik ve kültür merkezi konumunun korunması sağlanmaktadır. YTB'nin bu çalışmaları ile Türkiye'nin akademik ve kültür merkezi konumunun korunması ve diğer kurumların faaliyetlerini tamamlayıcı ve destekleyici bir etkiye sahip olması hedeflenmektedir. Bu bağlamda, soydaş ve akraba ülke ve toplulukların Türkiye ile bağlarını güçlendirmek ve ortak kültürü canlandırmak, tarihi mirası korumak için YTB Akademik ve Bilimsel Araştırma Programı (ABAP), Eğitim Destek Programı (EDEP), Kültürel Hareketlilik ve İş birliği Programı (KHİP) ve eğitim çalışmalarına katkıda

¹⁷⁴ TİKA (2021), *Kardeş Topluluklar Vizyonu*, <https://www.ytb.gov.tr/kardes-topluluklar/genel-bilgi>, ET. 24.09.2022.

¹⁷⁵ Mustafa ARSLAN 2019, age., s.78

¹⁷⁶ Kürşad Emrah YILDIRIM ve Ali YILDIRIM 2017, agm., s.209.

bulunmak Faaliyetler, KHİP ve Türkiye Mezunları Programı (TMP) olmak üzere dört temel program bazında çalışmalar yürütülmektedir.

ABAP kapsamında soydaş ve akraba topluluklar ile akademik, bilimsel ve kültürel iş birliğinin geliştirilmesi, müşterek tarih anlayışına katkı sağlayacak ilmi çalışmaların yapılması, kültürel ve felsefi birikimin karşılıklı olarak tanıtılmasına yönelik eserlerin oluşturulması ve kardeş ülkelerin sosyal ve kültürel durumlarına yönelik çalışmaların teşvik edilmesi hedeflenmektedir.

EDEP çerçevesinde, başta soydaş ve akraba toplulukların üniversite çağındaki gençlerine yönelik eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak üzere üniversiteye hazırlık kurslarının düzenlenmesi ve bu gençlerin insan sermayelerine katkı sağlayarak buldukları ülkelerde konumlarının güçlendirilmesi ve istihdam olanaklarına erişimlerinin artırılması hedeflenmektedir. Program çerçevesinde ayrıca çocuk ve gençlere yönelik tarihi ve kültürel içerikli programların düzenlenmesine, okul öncesi eğitim imkânlarının geliştirilmesine ve müfredat ve materyal desteği sağlanmasına yönelik faaliyetler yapılmaktadır.

KHİP 2020 kapsamında soydaş ve akraba topluluklar ile Türkiye arasında tarihi ve kültürel yakınlığın korunması, yeniden inşası ve gelecek nesillere aktarılması hedeflenmektedir. Türkiye'nin kültürel mirasının bilhassa soydaş ve akraba topluluklara mensup gençler tarafından daha yakından tanınması amacıyla düzenlenen kültürel gezilerin yanında, kültür ve sanat alanında gerçekleştirilen diğer çalışmalar bu kapsamda yer almaktadır.

TMP kapsamında burslu veya kendi olanaklarıyla Türkiye'de yükseköğretimi tamamlamış mezunlarla iletişim ve iş birliği mekanizmalarının geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda Türkiye mezunlarının kendi ülkeleriyle Türkiye arasındaki ilişkilere her alanda katkı sağlamaları amaçlanmaktadır¹⁷⁷.

YTB'nin adından çıkarımla yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları, soydaş ve akraba toplulukları adlandırması aslında daha önce yaygın ismiyle 'Dış Türkler'i andırmaktadır. Kurumun bağlı olduğu Başbakan Yardımcısının "*YTB, adeta bir Diaspora Bakanlığı gibidir.*" ifadesi açıkça kurumun yurtdışındaki Türk ve soydaş topluluklarını diaspora ve lobi gibi örgütleme görevini ima etmektedir¹⁷⁸. Her ne kadar

¹⁷⁷TİKA (2021), age., s.14.

¹⁷⁸YTB (2019), *Türk Dili Konuşan Ülkeler Lisans Bursu*, http://ytb.gov.tr/images/genel/yayinlar/brosurler/0003_Turk_Dili_Konusan_Ulkeler_Lisans_Bursu_T_R.pdf, ET. 20.09.2022.

yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları, soydaş ve akraba toplulukları literatürde diaspora tanımlarının¹⁷⁹ bir kısmına girmese de ya da mevcut haliyle diaspora olmasa da YTB, bu unsurları potansiyel diaspora tarzında görmektedir. Türk dış politikası açısından bakıldığında da Türkiye, diaspora ve lobcilik alanında bugüne kadar zayıf ve eksik kalmıştır. Türkiye'nin diaspora ve lobcilik politikası geliştirmesi gayet doğaldır hatta çok geç bile kalmıştır. Nitekim başkanlığın kurulması, Türkiye'nin ihmal edilen diaspora ve lobcilik politikası geliştirmeye başladığının göstergesidir.

Diğer taraftan 2000'lerden itibaren Rusya'nın müdahaleleri doğrultusunda küresel sistemde bir ülkenin başka ülkelerde yaşayan vatandaşlarına yönelik politikaları önem kazanmaya başlamıştır. Rusya'nın 8 Ağustos 2008 tarihinde Güney Osetya'ya müdahalesi, ardından Abhazya ve Güney Osetya'nın Gürcistan'dan bağımsızlıklarını ilan etmelerini sağlaması, yurtdışında yaşayan vatandaş ve soydaşlara karşı izlenen politikalara örnek olarak gösterilebilir. Özellikle Rusya'nın Kırım'daki soydaşlarının haklarını gerekçe göstererek müdahale etmesi, ardından Ukrayna'nın Özerk Kırım Cumhuriyeti parlamentosunun 16 Mart 2014 tarihinde referanduma gitmesi sonucu ortaya çıkan Rusya'ya katılma kararı gibi gelişmeler açıkça Rusya'nın diasporasını askeri tedbirlerle koruma politikasına örnek gösterilebilir. Görüldüğü üzere diaspora unsurunun devletlerin diğer ülkeler üzerinde güç kullanmayı meşrulaştırıcı bir araç işlevi gördüğü anlaşılmaktadır. Rusya örneğinden hareketle diaspora olgusunun uluslararası ilişkilerde yeni boyut kazandığı ve küresel sistemde yeni müdahalecilik uygulamalarına meşruiyet unsuru sağladığı görülmektedir. Bu bağlamda günümüz uluslararası ilişkilerindeki dönüşüme paralel biçimde küresel sistemde de diaspora olgusunun öneminin artacağı ve devletlerin diaspora diplomasisine daha fazla ağırlık vereceği anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin ise 2011 yılında kurduğu YTB ile diaspora politikası izlemeye başladığı söylenebilir. Kurumun yukarıdaki faaliyetlerinden anlaşıldığı üzere Türkiye'nin diaspora politikasının yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları, soydaş ve akraba topluluklarını STK statüsünde örgütlemek ve bunlardan özellikle lobcilik

¹⁷⁹ Literatürde tartışmalı bir kavram olan diasporanın çeşitli tanımları vardır. Diaspora çalışmalarıyla bilinen Cohen'in diaspora tanımlarında belirtilen şartlardan iş arama amacıyla anavatanın başka ülkelere yerleşme şartına, yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları uyarken; zorunlu olarak anavatanın ayrılma şartına uymamaktadır. Robin Cohen, *Global Diasporas: An Introduction*, University of Washington Press, 1997, s. 26; Yine Safran'ın yaşanılan yerde tam olarak kabul edilmeyecekleri inancına sahip ve dışlanmışlık hissedenleri ve anavatanın iki ya da daha fazla bölgeye dağıtılanlar şeklindeki tanımları yurtdışındaki Türk vatandaşlarının diaspora olarak tanımlanmasına uyduğu söylenebilir. William SAFRAN, (1991) "Diasporas in Modern Society Myth of Homeland and Return", *A Journal of Transnational Studies*, Vol.1, No.1, s.84.

çerçevesinde istifade etmek istediği düşünölmektedir. Bunun için kurum, STK'ların kapasitelerini geliştirme ye yönelik destekler vermekte ve faaliyetler düzenlemektedir. Bu çerçevede YTB, 2013 itibariyle yurtdışındaki dış temsilcilik sayısı 219'a çıkarmakla birlikte 2015'te 230'a çıkarmıştır. Ayrıca YTB, Türk Konseyi Üyesi Ülkeler Diaspora İşlerinden Sorumlu Bakanlar ve Kuruluş Başkanları Toplantılarını düzenlemektedir. 14 Mayıs 2013'te bu toplantıyı düzenledikten sonra 21 Haziran 2013 tarihinde de Azerbaycan Diasporadan Sorumlu Devlet Komitesi ve YTB, Bakü'de 44 ülkeden 500'den fazla diaspora temsilcisinin katıldığı bir forum düzenlemiştir.

Kurumun düzenlediği bu ve kültürel faaliyetlerden çıkarımla Türkiye'nin yurtdışındaki topluluklarla tarihi ve kültürel etkileşimle anavatanla diaspora arasındaki bağları güçlendirme politikası izlediği öne sürülebilir.

YTB'nin STK kapasite geliştirme programları, yurtdışındaki diasporanın birlikte hareket etme kültürünü geliştirmeye yöneliktir. Bu yöntemle lobcilik kapasitesine sahip diaspora topluluğunun oluşturulması amaçlanmakta ve böylece örgütlü diasporanın Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde yardımcı unsur olması hedeflenmektedir. YTB, yaptığı çalışmalar ile Türk dış politikasına yeni araç ve mekanizmalar sağlamıştır. YTB'nin oluşturmakta olduğu diaspora lobisi, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde kullanabileceği kritik bir yumuşak güç silahı olma özelliğine haizdir.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş süreci Avrupa kıtasında da imparatorlukların yerini ulus devletlerin aldığı döneme rastlamıştır. Bu süreçte birçok millet bağımsızlığını ilan etmiş, ayrıca 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasını müteakip Osmanlı Devleti'nde birçok bölge işgal edilmiştir. Bu aşamada İstanbul'da toplanan Meclis mevcut durumdan çıkış amacıyla yol haritası mahiyetinde Misak-ı Milli olarak bilinen bildiri yayınlamıştır. Söz konusu gelişmeler, Osmanlı Devleti'nde meydana gelen siyasi ve sosyal değişimlerle beraber Türk devletinin de ulus-devletleşme sürecine girmesine neden olmuştur. Bunun sonucu olarak Osmanlı toplumunun bir parçası olan bazı unsurlar Misak-ı Milli sınırları dışında kalmış, ayrıca bazı unsurlar da Misak-ı Milli sınırları içinde azınlık durumuna düşmüştür. Hedeflenen sınırların haricinde kalan soydaş ve akraba toplulukların uluslararası haklarının korunması beklentisi Lozan dâhil birçok ikili ve çok taraflı anlaşmada zikredilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti, iki dünya savaşı arası dönemde soydaş ve akraba topluluklarla ilgisini sınırlı seviyede tutmuş, kendi iç gündemiyle ilgilenmiştir. Bu kapsamda yeni kimlik inşası sürecine girilmiş ve bu süreçle beraber siyasal ve iktisadi gündem öncelikli olmuştur. Yurtdışında yaşayan Türkler ve akraba topluluklarla ilgili olarak 1950 yılına kadar merkezi idare teşkilatı içerisinde kurumsal bir yapılanmaya gidilmemiştir. YTB'nin kurulduğu 2010 yılına kadar yurtdışı Türkler ve akraba topluluklarla ilişkiler Dışişleri Bakanlığı ve TİKA tarafından yürütülmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte yurtdışında yaşayan Türkler ve akraba topluluklarla ilgili faaliyetlerin tek bir kurumsal yapıdan koordine edilmesi ihtiyacı hâsıl olmuştur. Bu bağlamda dünyanın değişik bölgelerinde yaşayan altı milyondan fazla Türk vatandaşı ve 200 milyondan fazla nüfusa sahip soydaşlar ve akraba topluluklar Türkiye için önemli bir diaspora kaynağı olarak ele alınmıştır. Söz konusu kaynağı yönetecek ve yönlendirecek güçlü bir kuruma olan ihtiyaç, YTB'nin kuruluşuna gerekçe teşkil etmiştir.

4 No.'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çerçevesinde YTB, tatmininde kamu yararı olan toplumsal bir gereksinimi karşılayan kamu hizmeti faaliyetlerinde

bulunmak üzere, kamu tüzel kişiliğini haiz ve özel bütçeli bir kurum olarak örgütlenmiştir. 4 No.'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin YTB ile ilgili düzenlemeleri incelendiğinde YTB'nin yürütmesi istenen faaliyetlerin kolluk faaliyeti kapsamında olmadığı, ayrıca Kuruma idari yaptırım uygulama yetkisinin de verilmediği görülmektedir.

2018 yılında yayımlanan 4 No.'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile YTB yeniden düzenlenmiştir. Kararnamenin 735. Maddesiyle Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı kurulmuştur. Başka bir anlatımla daha önce Başbakanlık bünyesinde faaliyet gösteren YTB, Başbakanlık teşkilatının ilga edilmesiyle Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlanmıştır. Eski sistemde bakanlıkların en üst amiri olan Başbakanlık bünyesinde faaliyet gösteren YTB'nin idari teşkilat içindeki konumunun yeni sisteme kıyasla daha güçlü ve etkin olduğunu söylemek mümkündür.

Kurumun çalışma kapsamında yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları, soydaş ve akraba topluluklar ile uluslararası öğrenciler yer almaktadır. YTB çalışma alanlarını da esas alarak yurtdışı vatandaşlar, uluslararası öğrenciler ve soydaş ve akraba topluluklarla ilgili düzenleme yetkisini kullanmaktadır. YTB'nin yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları, soydaş ve akraba topluluklara ve uluslararası öğrencilere yönelik doğrudan faaliyetlerde bulunma yetkisinin dışında, yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları, soydaş ve akraba toplulukları ve uluslararası öğrenciler ile ilgili faaliyette bulunan ilgili kurumların koordinasyonunu sağlama yetkisinin de bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu çerçevede YTB'nin görev ve yetkiler bağlamında üzerinde durulması gereken bir diğer konu da faaliyet alanlarının çakışması sorunudur. İdarenin etkinliği yürütülen faaliyetlerin belirli bir plan ve düzen içinde sağlanmasını gerekli kılmaktadır. Başka bir deyişle belli bir alanda faaliyet gösteren idari kurumların görev ve yetkilerinin belirli esaslar çerçevesinde ve birbirinin faaliyetlerini engellemeyecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarına, soydaş ve akraba topluluklara ve uluslararası öğrencilere yönelik çalışmalar dikkate alındığında Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesindeki YTB'nin dışında Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı, TİKA, YÖK, Diyanet İşleri Başkanlığı ve YEE gibi kurumların da belli alanlarda faaliyette bulunduğu görülmektedir.

Yapılan inceleme sonucunda, yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarına, soydaş ve akraba topluluklara ve uluslararası öğrencilere yönelik faaliyet gösteren kurum ve

kuruluşlarının görev tanımlarının daha net olarak düzenlenebileceği, ilgili kurum ve kuruluşların zaman zaman birbirlerinin görev alanlarına girdiği sonucuna varılmıştır. Bu itibarla yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarına, soydaş ve akraba topluluklara ve uluslararası öğrencilere yönelik faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlarının görev tanımlarının net olarak belirlenmesi ve birbirlerinin görev tanımlarına girmeyerek, belirli alanlarda uzmanlaşmalar gerektiği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- AKGÜNER Tayfun (2021), *İdare Hukuku*, Der Yayınları, İstanbul.
- AKYILMAZ Bahtiyar, SEZGİNER Murat ve KAYA Cemil (2019), *Türk İdare Hukuku*, Savaş Yayınevi, Ankara.
- ANAYASA MAHKEMESİ (1990), *Kararlar Dergisi*, Cilt: 2, Sayı 26, Ankara.
- ANAZ Necati ve ÖZŞAHİN M. Cüneyt (2015), “Kamu Diplomasi Koordinatörlüğü: Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasinin Rolü ve İşlevi”, *İçinde, Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, Ed. Mehmet ŞAHİN ve B. Senem ÇEVİK, 1. Basım, Nobel Yayınları, Ankara, ss.499-518.
- ARDIÇOĞLU M. Artuk (2017), “Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, S. 3, ss.19-51.
- ARSAVA Ayşe Füsün (1993), “Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi”, *A.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Basımevi*, Ankara.
- ARSLAN Mustafa (2019), *Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Bir Yumuşak Güç Enstrümanı Olarak YTB Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Altınbaş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ATAY Ender Ethem (2019), *İdare Hukuku*, Yayın No: 2670, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- ATAY Ender Ethem (2018), *İdare Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- ATAY Ender Ethem (2021), *İdari Yargılama Hukuku*, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- ATICI KÖKTAŞ Nilgün ve BÜYÜKBAŞ Hakkı (2016), “Lozan Antlaşması, Dini Azınlıklar ve Dış İlişkiler Boyutu,” *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 3, ss.1-11.
- AYBAY Rona (2000), “İnsan Hakları Açısından Vatandaşlık”, *İçinde, İnsan Hakları*, Ed. Korkut TANKUTER, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, ss.179-210.
- AYBAY Rona (2008), *Vatandaşlık Hukuku*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- AYDIN M. Ahmet (1999), “Gayrimüslimler”, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Cilt:2, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

- AYDIN M. Akif (2009), *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul
- AYDIN Mehmet Akif (2014), *Türk Hukuk Tarihi*, 12. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- BALİ N. Rıfat (1998), *Cumhuriyet Döneminde Azınlıklar Politikası*, <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-115-kasim1998/2309/cumhuriyet-doneminde-azinliklar-politikasi/6372>, ET. 20.09.2022.
- BASER Bahar ve ÖZTÜRK Ahmet Erdi (2019), “Turkey’s Diaspora Governance Policies and Diasporas from Turkey In Germany, A Critical Reading of The Changing Dynamics” *Inside, Kinship and Diasporas in Turkish Foreign Policy* Eds. Mete. HATAY, Z. TZIARRAS, PRIO, ss. 29-45.
- BECHEV Dimitar (2012), “Turkey in the Balkans: Taking a Broader View”, *Insight Turkey*, Vol.14, ss.143-150.
- BERKES Niyazi (2003), *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- BEYLUR Suat (2020), “ Türk Dış Politikasında ‘Soydaşlar’ ve ‘Akraba Topluluklar’ Üzerine Kavramsal Bir Tartışma, *Eurasian Research Institute Weekly e-bulletin*, Sayı: 248, Akhmet Yassawı University, Kazakhstan, ss.1-3.
- BRAUDE Benjamin (2002), “Millet Sisteminin İlginç Tarihi”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss. 245-254
- CHRISTOFIS Nikos (2019), “Turkey’s Justice and Development Government vis-à-vis The Muslim Minority in Greece”, Eds. Mete HATAY, Zenonas TZIARRAS, *PCC Report*, 10. Nicosia, PRIO Cyprus Centre.
- CHRISTOPOULOS Dimitris ve TSITSELİKIS Konstantinos (2003), “Legal Aspects of Religious and Linguistic Otherness in Greece Treatment of Minorities and Homogeneis in Greece”, *Relics and Challenges*, Vol.5, ss.81-93.
- CİN Halil ve AKGÜNDÜZ Ahmed (1996), *Türk Hukuk Tarihi I-II*, , Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- COŞKUN Sabri (1976), *İdarenin İdari Denetiminde İdari (Yönetsel) Vesayet*, Alperen Kitabevi, Ankara.
- ÇAĞATAY Soner (2003), “Kim Türk, Kim Vatandaş? Erken Cumhuriyet Dönemi Vatandaşlık Rejimi Üzerine Bir Çalışma”, *Toplum ve Bilim*, S.98, ss.166-185.
- ÇAĞLAYAN Ramazan (2019), *İdare Hukuku Dersleri*, Adalet Yayınevi, 7.Baskı, Ankara.
- DAVIDSON Roderic H. (2004), *Kısa Türkiye Tarihi*, Çev. D. Mehmet Burak, Babil Yayınları, Ankara.

- DAYIOĞLU Ali ve ASLIM İlksoy (2015), “Reciprocity Problem Between Greece and Turkey: The Case of Muslim-Turkish and Greek Minorities”, *Athens Journal of History*, Vol.1, No.1, ss. 37-50.
- DELİKKULAK SAK Hilal (2019), *Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Faaliyetlerinde YTB Burslusu Uluslararası Öğrencilerin Yeri: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- DEMİR Ömer ve ACAR Mehmet (2005), *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. 6. Baskı, Adres Yayınları, Ankara.
- DEMİREL Ahmet (1995), *Birinci Meclis'te Muhalefet*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- DİYANET İŞLERİ, Türk İslam Birliği (DİTİB), http://www.ditib.de/index.php?id=&lang_start=eni, ET. 22.09.2022.
- DUMAN Önder (2009), “Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları (1923-1938)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt:43, ss.473-490.
- EJDER Ahmet (2019), *Türk Kamu Diplomasisi Bağlamında Türkiye Bursları Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
- EKŞİ Muharrem (2014), *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- ERDEM Eren (2018), *Balkanlarda Türk Kamu Diplomasisi ve Faaliyet Alanları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- ERDEM Fazıl Hüsnü (2012), “Anayasal Vatandaşlık ve Yeni Anayasa”, *Liberal Düşünce*, Cilt: 66, ss.49-56.
- ERDOĞAN Mustafa (2003), *Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset*, 4. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara.
- ERDOĞMUŞ Talha (2021), *Salt İdari Eylem Karşısında İdarenin Sorumluluğu*, Oniki Levha Yayınları, İstanbul.
- EROĞLU Hamza (1974), *İdare Hukuku Dersleri*, Sevinç Matbaası, Ankara.
- ERYILMAZ Bilal (1999), “Osmanlı Devleti'nde Farklılıklara ve Hoşgörüyeye Kavramsal Bir Yaklaşım”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt: 4, İstanbul, ss.238-240.

- ERYILMAZ Bülent (1996), *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, Risale Yayınları, İstanbul.
- FİŞEK Hicri (1959), *Türk Vatandaşlık Hukuku*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.
- FİŞEK Hicri (1961), *Anayasa ve Vatandaşlık*, Ajans Türk Matbaası, Ankara.
- GÖĞER Erdoğan (1972), *Türk Tâbiyet Hukuku*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.
- GÖK A. Adem (2001), “Osmanlı İmparatorluğu’nda Gayrimüslimler Millet Sistemi, Tarihi Gelişimi ve Milletlerarası Antlaşmalar”, *Türkiye ve Siyaset*, S.3, ss.101-108.
- GÖZLER Kemal ve KAPLAN Gürsel (2014), *İdare Hukukuna Giriş*, Ekin Yayınevi, Bursa.
- GÖZLER Kemal (2018), *Kamu Tüzel Kişiliği Kavramı Neye Yarar?*, <http://www.idare.gen.tr/kamu-tuzelkisiligi.pdf>, ET. 07.10.2022.
- GÖZLER, Kemal (2019), *İdare Hukuku, 1. Cilt*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- GÖZLER Kemal (2022), *İdare Hukuku Dersleri*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- GÖZÜBÜYÜK A. Şeref ve SEZGİN Zekai (1957), *1924 Anayasası Hakkında Meclis Görüşmeleri*, Balkanoğlu Matbaacılık, Ankara.
- GÖZÜBÜYÜK A. Şeref ve TAN Turgut (2019), *İdare Hukuku, 1. Cilt*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- GÜNDÜZ, F. Ebru (2016), “Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre İdari Vesayet”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:20, S.33, ss.63-89.
- GÜRKAYNAK Mehmet (2003), “Osmanlı Devleti’nde Millet Sistemi ve Yahudi Milleti”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadî ve İdarî Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, S.2, ss.275-290.
- GÜRSES Fatma ve PAZARCI Gürkan Nilgün (2010), “Siyasal Gündemin Yurttaşlık Kavramına Etkileri: Ders Kitapları Üzerinde Bir İnceleme”, *Karaburun Bilim Kongresi*, İzmir, ss.1-34.
- İÇDUYGU Ahmet, ERDER Sema ve GENÇKAYA Ömer Faruk (2014), “Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023: Ulus Devlet Oluşumundan Ulus Devlet Ötesi Dönüşümlere”, *Koç Üniversitesi Koç Araştırmaları Merkezi*, İstanbul, ss.99-121.

- İNAT Kemal ve DURAN Burhanettin (2018), “AKP Dış Politikası: Teori ve Uygulama”, *Demokrasi Platformu*, Cit:1, S.4, ss.1-37.
- KABAALIOĞLU A. Haluk ve YILDIRIM Turan (1995), *Türkiye'nin İdari Teşkilatı*, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul.
- KALABALIK Halil (2019), *İdare Hukuku Dersleri*, 2. Cilt, 4. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- KALKINMA BAKANLIĞI (2015), *Yükseköğretimin Uluslararasılaşması Çerçevesinde Türk Üniversitelerinin Uluslararası Öğrenciler İçin Çekim Merkezi Haline Getirilmesi. Araştırma Projesi Raporu*, https://sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/Yuksekogretimin_Uluslararai_lasmasi_Cercevesinde_Turk_Universitelerinin_Uluslararası_Ogrenciler_Icin_Cekim_Merkezi_Haline_Getirilmesi_Arastirma_Projesi_Raporu.pdf, ET. 22.09.2022.
- KAPLAN Gürsel (2019), *İdari Yargılama Hukuku*, Ekin Yayınları, Bursa.
- KARAKOÇ Ercan (2002), *Atatürk'ün Dış Türkler Politikası*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- KARAL Enver Ziya (1964), "Gülhane Hattı Hümayunda Batı'nın Etkisi", *Belleten*, Cilt: 28, S: 112, ss.581-601.
- KARDAŞ Tuncay ve Ramazan ERDAĞ (2012), “Bir Dış Politika Aracı Olarak TİKA”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, ss.167-194.
- KARPAT Kemal (1996), *Türk Demokrasi Tarihi*, Alfa Yayınları, İstanbul
- KEYMAN, Fuat ve İÇDUYGU Ahmet (1998), “Türk Modernleşmesi ve Ulusal Kimlik Sorunu: Anayasal Vatandaşlık ve Demokratik Açılım Olasılığı”, *İçinde, 75 Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru*, Ed. Artun Ünsal, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, ss.169-181.
- KİRİŞÇİ Kemal (1995), “Post Second World War Immigration From Balkan Countries to Turkey”, *New Perspectives on Turkey*, Vol. 12, ss. 61-77.
- KİRİŞÇİ Kemal (2003), *Turkey: A Transformation from Emigration to Immigration*, <http://www.migrationinformation.org/feature/display.cfm?id=s.176>, ET. 01.09.2022.
- KORKUT Levent (2014), “Siyasi Kimlik Olarak Vatandaşlık: Türkiye’de ve Dünya Devletlerinde Anayasal Vatandaşlık Tanımları”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:1, S.2, ss.5-42.

- KÖKTAŞ NİLGÜN ATICI ve BÜYÜKBAŞ HAKKI (2016), "Lozan Antlaşması Dini Azınlıklar ve Dış İlişkiler Boyutu", *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.3, ss.1-22.
- KÖSE ENSAR (2017), "İstanbul Ermeni Patrikliği'nin Osmanlı Hükümeti'yle Münasebetlerine Tesir Eden Dinamikler (18. Yüzyılın İlk Yarı)", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 3, S.5, ss. 5-15.
- KÖSE MEHMET (2020), *Türk Diasporasının Siyasal Katılımı Çerçevesinde Diaspora Politikalarının Gelişimi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- KURAT Y. TEKİN (1999), "Çok Milletli Bir Ulus Olarak Osmanlı İmparatorluğu", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt: 4, İstanbul, ss.217-222.
- KÜÇÜK CEVDET (1987), "Millet Sistemi ve Tanzimat", *Mustafa Reşid Paşa ve Dönemi Semineri 1985*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- NICHOLAS J. CULL (2008), Public Diplomacy Before Gullion: The Evolution of a Phrase, <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/public-diplomacy-gullion-evolution-phrase>, ET. 20.09.2022.
- NOMER ERGİN (2003), *Vatandaşlık Hukuku*, 14. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- NOMER ERGİN (2017), *Türk Vatandaşlık Hukuku*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- ONAR SİDDİK SAMİ (1966), *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, 2. Cilt, 3. Baskı, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul.
- ÖMÜRGÖNÜLŞEN UĞUR (2003), "İdare Terimi Niçin Korunmalı ve Yaşatılmalıdır?", *İdarecinin Sesi Dergisi*, Cilt: 15, S.96, ss.54-56.
- ÖZ MEHMET (2007), "Reaya", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 34, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, ss.490-493.
- ÖZCAN TAHSİN (2007), "Osmanlılar (Dini Hayat)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 33, İstanbul, ss.580-589,
- ÖZCOŞKUN ALİ RIZA (2018), *Cumhuriyetin Kuruluşundan Bugüne Dışişleri Bakanlığı Teşkilat Yapısı (1920-2018)*, Türk Diplomatik Arşivi Yayınları, Ankara.
- PALA AYHAN (2017), "Gebran-ı Etrak: Osmanlı Anlayışında Din ve Kavmiyet", *Archivum Ottomanicum*, S.34, ss.123-128.
- POLAT EBUR GÜZEL (2011), "Osmanlıdan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı", *Ankara Barosu Dergisi*, S.2011/3, ss.127-157.

- RESMÎ GAZETE, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/02/20170211-1.htm>, ET.20.09.2022.
- SANCAKDAR Oğuz, ÖNÜT L. Burcu, US DOĞAN Eser, KASAPOĞLU TURHAN Mine ve SEYHAN Serkan, (2019), *İdare Hukuku*, 8. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- SARIBAY Ahmet (1992), *Siyasal Sosyoloji*, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- SARIKOYUNCU Ali (2000), “Atatürk Döneminde Dış Türklere Yönelik Eğitim-Öğretim Faaliyetleri: Gagauz Türkleri Örneği” *Atatürk 4. Uluslararası Kongresi (25-29 Ekim 1999 Türkistan-Kazakistan) Bildiriler*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, ss.1317-1335.
- ŞAHİN Fatma Gül (2019), *Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi Türk Dış Politikasında Diplomasinin Dönüşümü: Diaspora Diplomasisi Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- ŞAHİN Zeynep (2019), *Türkiye’de Kamu Diplomasisi ve Orta Doğu’ya Yönelik Faaliyetler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ufuk Üniversitesi, Ankara.
- ŞİMŞİR Bilâl (1992), “Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu”, *İçinde, Bulgaristan’da Türk Varlığı Bildirileri 1992* (1992), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- TAN Turgut (2019), *İdare Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- TAN Turgut ve BEYAZIT Bahar (2021), *İdare Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- TANÖR Bülent (2007), *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI (2020), *2020 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, <https://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/2020-idare-Faaliyet-Raporu.pdf>, ET. 22.09.2022.
- TDK (2015), *Türkçe Sözlük*, 10. Baskı, TDK Yayınları, Ankara.
- TİKA (2021), *Kardeş Topluluklar Vizyonu*, <https://www.ytb.gov.tr/kardes-topluluklar/genel-bilgi>, ET. 24.09.2022.
- TİKA (2012), *TİKA 2012 Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu*, https://www.tika.gov.tr/tr/yayin/liste/turkiye_kalkinma_yardimlari_raporlari-24, ET. 21.09.2022.
- TİKA (2012), *Balkanlar ve Doğu Avrupa: Proje ve Faaliyetler*, <https://www.tika.gov.tr/tr>, ET. 21.09.2022.

- TOPÇUOĞLU A. Ahmet (2012), “Modern Hukuk ve İslam’da Vatandaşlık Kavramının Hukukî Temeli”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 16, S.3, ss.185-216.
- TORTOP Niyazi (1968), *Amme İdaresi*, TODAİE Yayınları, Ankara.
- BUSAM (2020), *Treaty of Peace with Turkey Signed at Lausanne*, http://sam.baskent.edu.tr/belge/Lausanne_ENG, ET. 20.09.2022.
- ULUSOY Ali (2004), *Kamu Hizmeti İncelemeleri*, Ülke Kitapları, İstanbul.
- ULUSOY Ali (2019), *Yeni Türk İdare Hukuku*, 2.Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara.
- ULUSOY Ali (2020), *İdari Yargılama Hukuku*, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara.
- ULUSOY Ali (2020), “Yeni Anayasal Sistemde Yürütme’nin Düzenleme Yetkisi Ve Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri”, *Prof. Dr. Metin Günday Armağanı*, 2. Cilt, Atılım Üniversitesi, ss.1399-1442.
- ÜÇÖK Coşkun, MUMCU Ahmet ve Gülnihal BOZKURT (1999), *Türk Hukuk Tarihi*, Savaş Yayınevi, Ankara.
- ÜNSAL Artun (1998), “Yurttaşlık Anlayışının Gelişimi”, *İçinde*, 75. Yılda Tebaa’dan Yurttaşına Doğru, Ed. Artun Ünsal, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, ss.4-37.
- ÜSTEL Fırat (2004), *Makbul Vatandaşın Peşinde*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- VERDUGO Richard R. and CLAUS Mueller (2008), “Education, Social Embeddedness, and the Integration of the Turkish Community in Germany: An Analysis of Homeland Identity”, *European Education*, Vol. 40, No. 4, ss.3-22.
- YALDIZ Fırat (2018), “Türk Kamu Yönetiminde ‘Soydaş’ Sorunsalı: İç Politikadan Dış Politikaya”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 51, S.4, ss.1-20.
- YILDIRIM Dursun (1998), *Türk Bitiği*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- YILDIRIM Gonca (2015), *Kültürel Diplomasi Ekseninde Uluslararası Halkla İlişkiler Perspektifinden Kamu Diplomasisi*, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- YILDIRIM Kürşad Emrah ve YILDIRIM Ali (2017), “Türkiye’nin Yumuşak Güç Sembollerinden Türk İşbirliği Koordinasyon Ajansı ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı’na Genel Bakış”, *Karadeniz Dergisi*, Cilt:33, S.33, ss.203-219.
- YILMAZ Ayhan Nuri ve KILIÇOĞLU Gökmen (2018), “Türkiye’nin Orta Asya’daki Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi Analizi”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Cilt:119, S.235, ss.141-184.

- YTB (2021), *2019-2023 Stratejik Plan*, <https://www.ytb.gov.tr/kurumsal/stratejik-plan>, ET. 09.08.2022.
- YTB (2020), *Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar 2020 Faaliyet Raporu*, <https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/2021/BELGELER/2020%20FALAN%20ALI%CC%87YET%20RAPORU-6046114fcd034.pdf>, ET. 09.08.2022.
- YTB (2012), *Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar 2012 Faaliyet Raporu*, <https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/Files/2012-faaliyet-raporu.pdf>, ET. 09.08.2022.
- YTB (2020), *Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Tanıtım Broşürü*, http://ytb.gov.tr/images/genel/yayinlar/brosurler/kurumbrosuru_tr.pdf, ET. 22.09.2022.
- YTB (2018), *YTB Stratejik Planı 2019-2023*, <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/2693/Yurtdisi+Turkler+ve+Akraba+Topluluklar+Baskanligi+2019-2023>, E.T. 24.09.2022
- YTB (2021), *Kardeş Topluluklar Vizyonu*, <https://www.ytb.gov.tr/kardes-topluluklar/genel-bilgi>, ET. 24.09.2022.